Poštarina je plaćena u gotovom.

Nova Revija

VJERI I NAUCI

Uređuje **O. Petar dr. Grabić,** prof. Bogosl. u Makarskoj. Izlazi četiri puta na godinu. — Cijena na godinu Din. 35. — Za đake Din. 25. — Pojedini broj Din. 10. — Za đake Din. 8. — Uredništvo i Administracija: **Franjevački samostan, Makarska.**

God. I. Dubrovnik, u Prosincu 1922. **Br. 4.**

SADRŽAJ:

O. Petar dr. Grabić: **Obnova čovječanstva na bazi novog morala** 289
Prof. O. Bernardo Brixy, franjevac: **Pretpostavke u entropološkom dokazu egzistencije Božje** 303
Dr. S. Zimmermann, sveuč. prof. — Dr. fra Karlo Eterović: **Spoznajna kritika** 314
Dr. A. Gosar: **Frančišek in socialno vprašanje** (Svršetak) 323
O. Urban Talija: **Okultizam i čudo Sv. Januara u Napulju** 331
Dr. Fra Karlo Eterović: **Fra Andrija Kaćić Miošić** (Svršetak) 337
O. Petar Vlašić: **Teologija Psalama** 347

KULTURNI POGLEDI:

Zar katolici sprječeni u slobodnom istraživanju filozofije? str. 353 — „Otmimo Crkvi skol. filozofiju“, 355 — Školska borba u Belgiji i u Jugoslaviji, 356 — Pravoslavni Rus Petar Hanski o jedinstvu ruske i katoličke crkve, 357 — „Quo vadis, Vaticanum“, 358 — „Slobodna Tribuna“ i konkordat, 359 — Liječništvo i Evanđelje, 361 — Ikonostas, 361 — Varvarstvo našeg doba, 362 — Liječnik, književnik, obraćenik, 363 — Spolna čistoća u očima današnjih stručnjaka, 364 — Dr. Fr. Binički i Duns Scot, 365.

KNJIŽEVNOST:

P. G. Cvitanović: Die Franziskaner Provinz SS. Redemptoris. — Велимировић: Књига о Исусу Христу. — Лончаревић: Слика живота и смрти. — Opeka: Brez vere. Za resnico. O dveh grehih. — Vedre hrvatske duše.

VJESNIK:

S katol. kongresa u Münchenu. — Svjetski kongres za proučavanje vjerskog pitanja. — Euharistijski kongres u Varaždinu. — „Za sjemeništa dat ću sve što imam“. — Grozno stanje poljskog stanovništva. — Statistika vjera. — Vjerski otpadi u Srbiji. — Reorganizacija protestanata. — I. past. pismo šib. biskupa. — Visoko odlikovanje. — Novo starješinstvo prov. presv. Otkupitelja. — Redenje franj. klerika. — Sud o franjevcima u Jugosl. — „H. Bog. Akademija“.

Dopisnica Uprave.

Upozorujemo sve naše cijenjene čitatelje, da se „Nova Revija“ može uzdržati samo pretplatom i milodarima. Sve pohvale i bodrenja na ustrajnost ne koriste ništa, ako pretplatnici ne čine sa svoje strane ono, što imadu činiti. Molimo zato najljubeznivije sve pretplatnike, koji nam još nisu poslali pretplate, da je što prije pošalju. Nekima uklapamo opomenu i ček. Ako primi onaj, koji je već platio, neka oprosti, jer je sasvim nehotice učinjeno. Samo bismo ga zamolili, da nam po mogućnosti javi, da je pretplatu poslao.

Povjerenik za „Novu Reviju“ u Sjedinjenim Državama Američkim je: **Rev. Leon Josip Medić, ofm.** hrvatski župnik 338 Ridge Road et Croatia Ave. **Lackawanna, N. Y.**

Povjerenik je za Italiju i okupirano područje **o. Hugolin Didon,** franj. u **Zadru.**

Na njih se šalju pretplata i darovi.

U fond „Nove Revije“ darovali su: Preuzv. gosp. Dr. A. Bauer, nadb. Zagreb i Dr. A. B. Jeglič, knez-bisk, Ljubljana: po D. 1000; Preuzv. g. H. Pellegrinetti, ap. nuncij, Beograd i Msgr. A. Akšamović, biskup, Đakovo: po D. 200; M. P. O. V. Bubalo, hercegov. provinc. D. 750; O. V. Vukonić, hrv. žup. u Americi: D. 361·75; O. L. Terzić, hrv. žup. u Americi: Din. 262·50; O. I. Ivandić, gvard. Imotski: D. 165; O. A. Mihovilić, gvard. Pašman i Franjevački Samostan, Trsat: po D. 100; O. F. Tonković, župnik, Grab: Presv. g. Dr. J. Lang, posv. biskup, Zagreb; O. V. Gruica, župn. Visoka; O. J. Šimić, župn. Sinj i O. J. Milinović, župn. Runović: po D. 65; O. V. Krolo, župn. Bristivica i O. R. Klapež, župn. Kljaci: po D. 50; Dr. S. Rittig, župn. Sv. Marka, Zagreb: D. 30; Dr. M. Beluhan, župn. Sv. Marije, Zagreb; Msgr. L. Budanović, župn. Sv. Terezije, Subotica; Presv. g. Dr. O. J. Mileta, biskup, Šibenik; O. A. Kuštić, župn. Kiseljak; Presvj. O. J. Garić, biskup, Banjaluka; O. A. Campanella. Ap. mision. Podgorica: po D. 15; Franjevački Samostan, Visoko: D. 20; Don J. Marušić, župn. Kostanje i Don D. Pavlov, župn. Gomilica: po D. 5; Franjevački Samostan, Varaždin: D. 25 i jedan polovni pisaći stroj; Franjevački Samostan, Zemun: D. 35: G. J. Petrović, Makarska, da počasti uspomenu blagopok. O. A. Cvitanovića: D. 7.

Ako se je „Nova Revija“ do sada uzdržala, to jedino ima zahvaliti dobroti svojih prijatelja. Stoga, dok se uprava ovim putem najsrdačnije zahvaljuje blagodarnosti sviju navedenih dobročinitelja, preporučuje se darežljivosti drugih, da se i oni barem kakvim milodarom sjete „Nove Revije“.

Uredništvo za 4. broj zaključeno 1. prosinca 1922.

19898

Fr. Petar dr. Grabić — Makarska.

OBNOVA ČOVJEČANSTVA NA BAZI NOVOG MORALA.

„Etički sadržaj naših narodnih poslovica ima svoj potrebni i dostojni završetak u onih poslovicah, koje govore o Bogu. Od Platona do Kanta mnogi su umnici dokazivali i dokazali, da morala ne može biti bez Boga. Vjera u nekakvo bezsviesno absolutno biće, ili u samotvarstvo mora jednosljedno dovesti do nijeka moralnosti“.

Dr. Fr. Marković, Rad Jugosl. Akademije, 96, str. 224. Etički sadržaj naših narodnih poslovica.

1. Liberalna inteligencija i narodna tradicija.

U skladu s narodnim mišljenjem i osjećanjem, nezaboravni naš filozof dr. Franjo Marković moral našega naroda dovodi u najužu vezu sa njegovom vjerom u Boga. Pri tome on i svoju misao izražava, da vjera u nekakvo besvijesno apsolutno biće, ili u samotvarstvo, mora čovjeka i narod da dovede do poništenja moralnosti. U ovom pitanju uvjerenje našeg umnika potpuno se slaže sa naukom kršćanske filozofije. Za nas kršćane ne postoji moral bez Boga niti može postojati. Svu svoju snagu, svu svoju moć moralne obveze otuda imadu, što one bilo posredno bilo neposredno potječu od Boga, gospodara neba i zemlje. Uklonimo li Njega iz naše sredine, tad će moralna katastrofa prije ili poslije neminovno nadoći. U ovom tako važnom pitanju nijesmo ostali vjerni ni našim narodnim ni našim vjerskim tradicijama. Moderna

nas je narodna inteligencija izdala.[1]) Iako ona nije sva podjednako borbena kao što su predstavnici radikalnije struje: Milan Marjanović, dr. Prohaska, dr. Krunoslav Bego, dr. Frane Ilešić, Edo Marković itd.; ipak se i ozbiljniji predstavnici naše narodne opće kulture u tome slažu, što ni oni ne osjećaju nikakve potrebe, da se zauzmu za teističko shvaćanje u pitanju morala.

Sveučilišni profesor dr. Al. Bazala piše[2]): „Pozitivizam naglašuje historijski dokazanu promjenljivost ćudorednih nazora, što je, i ako se ne izrabi u prilog skepticizmu ili etičnom libertinizmu, nekako u opreci sa zahtjevom apsolutnog morala. Možda će rješenje biti moguće u smislu Voltairovih riječi: Il y a mille differences dans la interpretation de cette loi en mille circonstances, mais le fonde subsiste toujours le même et ce fond est l' idée du juste et l' injuste. Sadržajna promjena ćudorednih nazora dade se spojiti s neoborivošću i bezinteresnošću obveze".

Izgleda i iz ovog kratkog ulomka, kako dr. Bazala koleba. Pozitivizam je tobože dokazao, da su ćudoredni nazori promjenljivi; ali s druge mu se strane čini, da se to protivi zahtjevima apsolutnog morala. On ne zna ovo dvoje protumačiti. Ipak vjeruje, da će se to dogoditi u pravcu Voltairove nauke, da uza sve moralne mijene opstoji u dnu ljudske duše misao pravedna i

[1]) Povod ovome članku bilo je pisanje naših liberalnih inteligenata kao što su: Dr. Al. Bazala: Etika i narodno gospodarstvo. Zagreb 1915.

Dr. Krunoslav Bego: O moralnoj i socijalnoj ekonomskoj krizi. (Jugosl. Obnova Njiva, IV, br. 7.).

Juraj Demetrović: Socijalna pravednost. (Veliki kalendar književnog Juga 1919).

Denis Ivan: Religiozni problem južnih Slavena. (Jug. Njiva, III, br. 14).

Hrvatska Njiva: Kriza Moralnosti. (I, br. 7.).

Dr. Fran Ilešić: Prosvjetni zadaci jugosl. inteligencije. (Jugosl. Obnova Njiva, IV, 7).

Prof. Vjekoslav Klaić: Deset zapovijedi. Osma: budi svoj. (Hrvatska Njiva I. br. 8.).

Milan Marjanović; Izmedju neba i zemlje. (Jug. Njiva, III. br. 29). Ideali vremena. (Jug. Njiva, III, br. 35).

Edo Marković: Moralno ozdravljenje našega društva. (Jug. Njiva, III, br. 19)

Dr. Vlaho Petz: Problem kulture (Jug. Njiva, III, br. 36).

Dr. Dragutin Prohaska: Husitizam. (Jug. Obnova Njiva 1920 br. 19.)

Isti: Pregled savrem. hrvatsko-srpske književnosti, Zagreb, 1921.

Davorin Trstenjak: Vjeronauk u školi (Jug. Njiva, III, br. 16).

Jovan Skerlić: Istorija nove srpske književnosti, Beograd 1921.

Dr. Albert Bazala: Povijest filozofije, sv. III. str. 344.

[2]) Dr. A. Bazala: Povijest filozofije, sv. III. 344.

nepravedna. Hvala Bogu, kad ni moderni ljudi ne će ipak da sve žrtvuju svojim relativističkim pogledima. Naravno, ne ispituje ni naš filozof, kako to da ipak ostaje u duši trajna razlika između dobra i zla, što bi logički i psihološki tražilo neko više biće — Boga kao zakonodavca. Ovo bi im bila dogmatika i metafizična pitanja, za koja naš vijek tobože nema osjećaja.

Dr. Stjepan Bosanac, školski nadzornik u Zagrebu, nema ništa zajedničkog s našim kršćanskim i moralnim shvaćanjem, kad govori o vjeri i moralu. Niti li je moral upućen na Boga niti je naše kršćansko teokratično uvjerenje u svezi sa moralom. I on priznaje utjecaj nekakve čudne vjere, kojoj ništa ne smeta, i ako je istovjetna ma bilo s kojom ljudskom obmanom, iluzijom. On kaže[1]): „Kad govorim o vjeri mislim ono prirodi čovječjoj imanentno svojstvo težnje za transcendentalnim i neograničenim, koje ne ima ništa posla sa teokracijom (istovjetnom sa kršćanstvom, m. bilj.) bilo u kojem obliku i stupnju. Ako je i sama iluzija ništa ne gubi vrijednost kao izvanredno realna društvena činjenica". Nije našemu g. nadzorniku stalo do bilo koje vjerske prave i objektivne istine, nego mu je stalo do nekakvog imanentnog svojstva naše duše, koja teži za neograničenim. I on misli, da ova težnja, makar bila i iluzija, ne gubi svoju vrijednost! Zdrav čovjek ipak razlikuje osnovanu težnju od proste obmane, a eto naš gosp. pedagog ne će to da čini. Neka mu bude; ali će pravo zdrava razuma na našoj strani ipak pobijediti.

2. „Etička čitanka" našeg akademika.

Naše ljude zanima moralna obnova našega naroda. U jubilarnome svesku časopisa srednjoškolskih profesora „Nastavni Vijesnik" (svibanj i lipanj 1922.) priznati akademik gosp. Tomo Maretić svim se silama zalaže za moralni odgoj naše školske omladine, a preko nje za moralno oplemenjivanje i naše buduće narodne inteligencije. Lijepi su njegovi moralni savjeti, pak je korisno s njima se i doslovno upoznati:

„ . . . . imala bi se mladež navraćati na sve kreposti, i velike i male, na pr. na savjesnost, urednost i točnost u svakom poslu, na čovječnost i milosrđe (ne samo prema ljudima, nego i prema životinjama), na strogost prema samome sebi (ne samo prema drugima), na toleranciju (u svemu onome, što ljude rastavlja), na objektivnost (prosuđujući tuđa djela), na stidnoću (u svemu, osobito u odnošajim spolova), na iskrenost (ne samo prema drugima, nego i prema sa-

[1]) Hrvatska Prosvjeta, god. VI. (1919) Br. VII—X. Dr. Stjepan Bosanac: Nacionalizam u književnosti.

mome sebi: γνῶτι σεαυτὸν!) na dosljednost (ne mijenjajući svoja načela i nazore kao šešire i kapute) i t. d..... imala bi se mladež odvraćati od svih krupnijih i sitnijih poroka, kakovi su na pr. laž u svakome svome obliku (t. j. laž je sve, kad se ne slaže mišljenje i osjećanje s govorenjem i činjenjem, dakle i pretvaranje, laskanje), podlost (kad je tko na pr. puzavac pred jačima, a tirjanin sa slabijima), hvaštanje, taština (u svemu dakle i u odijelu, kad tko svoju ili tuđu vrijednost mjeri po odijelu), kukavičluk (kad tko bojeći se zamjere ili drugih neugodnih posljedica govori i radi protiv svoga uvjerenja), uspavljivanje svoje savjesti kojekakvim doskočicama (govoreći na pr. dobro je kadkad i vragu svijeću upaliti ili francuski: il faut hurler avec les loups), gramzenje za popularnošću itd."

Ovu bi nauku našoj školskoj mladeži imala propovijedati tako zvana „Etička čitanka" ili „čitanka o ljudskoj vrlini", koju naš gosp. akademik zagovara. Ona će kao slobodno štivo, sa strane učitelja preporučeno i nadgledano, svoju moralnu zadaću kod naše nadobudne narodne inteligencije izvršiti. Svakome je bez razlike staleža i društvenog položaja na srcu moralni napredak našega naroda, pa ga svaki rad u ovome smjeru mora veseliti. Mi smo radosni, što se i gosp. Maretić bavi ovim pitanjem. Jedno je pak, što mu ne možemo prešutjeti u njegovu, možda osobno najplemenitijem, nastojanju. Njegova čitanka imat će i tu zadaću, da probuđuje čovječnost i milosrđe i prema životinjama; ali njoj neće biti nikakva dužnost, da zauzme pozitivno stanovište prema Bogu i prema narodnim kršćanskim svetinjama. Odgojnu stranu vjerskog momenta, govoreći o školskoj „čitanci", sasvim je gosp. Maretić s vida pustio. U takovoj čitanci mogu da nađu mjesta svi veliki umnici od Sokrata do Spinoze, ali naravno, ona ne će imati prostora, da žrtvuje par stranica najveličanstvenijoj pojavi u povijesti čovječanstva, Isusu Kristu. Pisanje gosp. Maretića čisto dokazuje, da i on vjeruje u mogućnost ćudoredne društvene obnove bez obzira na Boga, na vjeru i na kršćanstvo. I u ovome možemo reći, da je složan sa drugim našim novovjekim moralistima.[1])

3. Proroci novog morala.[2])

Ljudi naših dana ne mare za vjeru, a bore se za moral. Nije im do Boga ni do vjere, nego do ljudske slobode. Čovjek je sam sebi u svakom pogledu dovoljan. Ako se sâm ne spasi, Bog ga i onako ne će spasiti. I ova relativno nova nauka ima i svoje proroke i svoje apostole. Među prorocim najviše se ističe protestantski filozof Nijemac Emmanuel Kant i Francuz Auguste Comte. Naši se hrvatski apostoli ni za dlaku od njih nijesu udaljili. Kant je ukratko ovu novovjeku etičku vjeru ovako svijetu objavio: Moralu, u koliko on ima veze sa slobodnim čovjekom, ne treba nikakvog većeg bića nad samim čovjekom. On će sam po sebi svoje dužnosti upoznati i vršit će ih bez drugog poticaja nego samo iz ljubavi prema ćudorednom zakonu kao takovu. Moral može da bude bez bilo koje religije. Francuski prorok još je bistriji u svojoj nauci. Kod Kanta ipak ideja Božja igra koliku toliku ulogu, koju će kod Comte-a zamijeniti ideja čovječanstva. Misao o Bogu u novovjekom moralu zamijeniti će misao čovječnosti, pače će je daleko i nadmašiti. Čovječnost, kako misli pozitivist Comte, oslon je pravome moralu. Ovaj će nam moral ukloniti sve one isprazne vjerske tlapnje i porušiti tradicionalne ograde starovjekog morala, priznajući samo onaj moralni red, koga čovječanstvo bude po svojoj volji stvaralo.

[1]) Katolički List, tečaj 73, br. 41 (Zagreb 12,X.22). Dr. Janko Oberški: Zar spas u „Etičkoj čitanci?"

[2]) Dr. Anton Seitz: Religionsbegründung. Regensburg 1914. Geschichtliche Entwicklung der rein ethischen Kultur.

4. Nietzscheanština.[1])

Nauka ovih novovjerskih proroka urodila je nekom čudnom bolesnom samosviješću modernih ljudi, čija se modernost u tome očituje, da se svaki pojedinac drži apsolutnim gospodarom samoga sebe. Nietzsche, makar da je u abnormalnom duševnom stanju svoj život završio, ipak je najdosljednije potegao sve konsekvencije bezvjerskog slobodnog morala. Izrugao se on kršćanskom ropskom moralu, koji je priznavao dužnosti i prema Bogu i prema bližnjemu. On je držao, da je ovakav moral nedostojan i ljudske slobode i njegove fizičke i moralne snage. Uprav su stoga Nietzche-u i njegovim sljedbenicim bile mrske i pitome domaće životinje: i ovca i vol i konj i t. d., što svojim bićem i svojim silama služe čovjeku. Oni su tražili revoluciju. Posebnim simpatijama obasipali su divlje i krvoločne zvijeri: i lava i tigra i panteru i divlju svinju. Poput ovih zvijeri treba da i moderni čovjek bude. Tekar onda, kad se moderni čovjek dotle usavrši, da sve moralne zakone kao dječje izmišljotine s posmijehom na usnama pogazi, i kad u prah satre sve one, koji mu bilo kako na putu stoje; tekar onda moći će se takav čovjek modernim da nazove, čovjek slobodan, bez sredovječnih okova, čovjek bez Boga!

[1]) Fr. W. Förster, Christus und das menschliche Leben, München 1922. Nietzsche als Vollender der modernen Zersetzung. — Strobl: Die Weltanschauung in der Moderne, kod A. Weiss: Die religiöse Gefahr, Freiburg 1904, 430.

Svatko zna, da zastupnici tako zvanog novog slobodnog i čovječjeg morala nijesu svi pristaše Nietzscheovih antisocijalnih teorija, ali je ipak baš na osnovi njihova moralnog nauka i nietzscheanština opravdana. Ako je čovjek, kao apsolutno suvereno biće, stresao Gospodnji jaram sa sebe, ne vidi se razloga, zašto bi ikakav drugi moralni teret na svoja pleća uzimao. Onda će i za čovjeka uopće vrijediti, što nam novi slobodno-zidarski propovjednik gosp. Milan Marjanović o umjetničkom moralu veli: „Pojedini umjetnik može da ima posebni, konvecijonalnom moralu protivni moral, ali on ipak ima neki, i to svoj, jaki dosljedni moral . . . A nemoral nije biti proti moralu, koji sad vlada, nego je nemoralno neimati nikakvog morala".[1]) Ne znam, ima li ijedan čovjek, ma koliko nemoralan bio, koji se ne bi složio s Marjanovićevom etičkom ideologijom. Nikakav razbojnik, nikakav razuzdan čovjek nije protiv svakog morala, nego protiv kršćanskog, uobičajenog: jer i on može reći, da ima svoj individualni, snažni, dosljedni moral, po kome se vlada. Onda se ni komunizam ni boljševizam ni s moralne strane, a na stanovištu slobodnog nezavisnog morala, uspješno nikako ne mogu pobijati.

5. Plodovi novog morala.

Sudbina je modernog društva, posebno ovo posljednjih sto godina, bila u rukama onih ljudi, koji se u svojoj ogromnoj većini nijesu osvrćali ni na Boga ni na crkvu ni uopće na sve vjerske istine. I naša znanost i umjetnost i politika prelazili su na dnevni red s nekom suverenom sigurnošću u se same i u metode svoga rada. Laicizacija čitavoga društvenog života permanentno se je na svima područjima ljudskog aktiviteta provađala. Kršćanske misli: ljubavi prema Bogu i prema bratu iskrnjemu zamijenio je princip sile, na kome se i danas zasniva naš međunarodni život. Da se proces potpune sekularizacije ljudske duše do u tančine provede, oteli su se i učevni zavodi, posebno sveučilišta, vjerskom utjecaju. Francuska, kao barjaktarica vjerske nastave, htjela je usrećiti sve francuske škole, od najnižih do najviših, katekizmom slobodnog morala; morala bez vjere i bez Boga. Nju su slijedile, prama raznim prigodama, više ili manje radikalno, sve moderne države. Facit je svega toga naše današnje socijalno i moralno upropašćenje, iz kojega bi moderni svijet htio da izađe, ali ne zna kako.

[1]) Prohaska: Pregled savrem. H. S. književnosti, Zagreb 1921, str. 281.

Tužnu sliku naših vremena i prijatelji laičkog morala rišu crnim bojama. Čujmo opis iz pera predsjednika naše jugoslav. akademije.

„Preživljamo strašno vrijeme, kakvome će malo biti jednakih u istoriji evropskog ljudstva. Vrijeme je naše strašno osobito zato, što uzrok svemu zlu ne leži izvan nas, nego u nama. Danas ne treba Evropa da strepi kao nekad od divljih ordija Huna, Avara, Turaka, Mongola, već ona treba da strepi sama pred sobom poradi svoje moralne pokvarenosti, koju prijatelj čovječanstva vidi na svakom koraku, kad motri javni ili privatni život, bilo pojedinih ljudi, bilo različnih skupova. Ako se Evropa ne dozove pameti i ne krene drugim, boljim putem, ona mora doživjeti katastrofu, prema kojoj će propast rimskoga carstva i rimske kulture biti šala"[1])

Moralna je diagnoza modernog društva pogođena, samo što lijek s čistom naravnom etikom, bez obzira na Boga i na vjeru, nije podesan za evropsku moralnu regeneraciju.

6. Nedaće laičke nastave.

Mnijenje gosp. Maretića i njegov prijedlog barem djelomične moralne obnove pomoću „čitanke o ljudskoj vrlini" nekako je u skladu sa mnogim projektima školskih posvjetnih odbora za laicizaciju nastave i u našoj državi, pak je potreba, da se malo i opširnije zabavimo ovom doista sudbonosnom pojavom za naš narodni i državni život. Školska je laicizacija najlošijim plodovima urodila baš ondje, gdje je bila najbrižnije njegovana. Mi, naravno, ne ćemo da se učimo iz iskustva drugih, nego zamišljamo jednak školski sustav i kod nas zavesti, makar se to kosilo sa pravim odgojnim interesom mladeži i makar se njim gazila prirodna prava kršćanskih roditelja i pozitivna prava naših priznatih konfesija.

Evo što veli o plodovima bezvjerske moralne pouke čuveni francuski filozof racionalist M. Foullie: „Na 100 dječaka, koji su sudbeno proganjani, jedva ćemo naći dvojicu iz konfesionalnih vjerskih škola. Na 100 djece u državnim tamnicama Petita Roquette, jedva ih je 11% izašlo iz konfesionalnih slobodnih škola, dočim javna državna laička škola zastupana je kod ovih mladih okrivljenika 87%. Doista Foullie ne veli, da je laička škola sve ove mlade zločince pozitivno u zlu odgajala; ali je svakako ona svoju nesposobnost tim pokazala, što nije bila u stanju da zapriječi ovaku pokvaru, koju je morala osujetiti.

„Može se misliti", veli on, „o objektivnoj vrijednosti vjerskih istina što se hoće, ali se nigda nije smjelo zaboraviti, da je

[1]) T. Maretić, m. ozn. 388.

vjera elementarna socijalna snaga, koja je istodobno i uzda za nemoral, a snaga i pomoć za moralno osjećanje i djelovanje".[1])

Francuska je rekrutirala čitavu legiju svojih prvih učiteljskih sila, kojim je povjerila odgoj svoje mladosti. Ne smije se poreći ni sposobnost ni volja francuskom učiteljstvu, da sa svojim laičkim moralom nadomjeste kršćanski, tobože konvencionalni moral, pa ipak nakon dugogodišnjeg gorkog iskustva sami oni i o svojim učenicima i o svojoj laičkoj osnovi upravo porazno pišu. Guillot veli: „Kod naših se pitomaca opaža neka divlja surovost, rafinirana sklonost na putenost, nekakav odvratni ponos u zloći, što ćemo uzalud tražiti kod odraslih zločinaca. Naši su pitomci i međusobno okrutni i u okrutnosti uživaju". Na račun mladih laičkih gojenaca još je i težih kazao francuski liberalni pedagog Duruy. Ljudi, koji se daleko drže od kršćanstva i od pozitivne vjere, uvidjeli su, da se s laičkim moralom ne da vjerski odgoj nadoknaditi. Njemački filozof Pavao Natorp navađa unutrašnji, stvarni razlog neuspjehu nove uzgojne metode. „Mi ne samo", veli on, „da se ne možemo nadati u uspjeh dobre zamjene vjerskom odgoju sa čistim moralnim uputama, nego se je bojati, da će nas ova rastava vjere i morala moralno osiromašiti. Pogibelj je, da naš moral postane pukom frazom. Nađu li se interesi pojedinca u sukobu sa pravom drugoga, tada će po laičkom moralu uvijek prvi pobijediti, jer je bez većeg religioznog obzira opet svatko sebi najbliži . . . Vjerskom moralu nije tako lako o bok staviti drugi koji moral".[2])

7. Pijo IX. i novi moral.

I u ovom pitanju laičke moralke mi katolici imademo i sa strane crkvene vlasti tačno određeno stanovište. Papa Pijo IX. pod ovim je vidom u svom silabu najoštrije osudio moderne etičke zablude. Moderni misle, da im Bog nije potrebit u moralnom životu, dočim mi kažemo, da sva snaga moralnog zakona potječe od Boga. Naši novi ljudi uče, da se moralna znanost niti državni zakonodavci ne smiju obazirati na propise Božjeg i crkvenog prava, dok zdravi smisao traži, da se baš ova prava poštivaju, jer su ona jamstvom društvenog i državnog poretka. Ima ih koji

[1]) Revue pratique d' apologetique, sv. XXVIII, br. 328 (15. VIII 19.) str. 630—631.

[2]) Dr. A. Seitz, dj. ozn. 145—146: Schlimme Erfahrungen religionsloser Pädagogik.

uče, da se čitav moral modernoga čovjeka u tome sastoji, da si sabere što više zemaljskih dobara za svoje vremenito uživanje i tjelesne naslade; dok i zdrava pamet i kršćanstvo uči, da sa svim zemaljskim dobrima treba raspolagati prema plemenitijem etičkom osjećanju. Nije pojam prava i društvene oblasti istovjetan sa grubom silom, koja računa jedino sa brojčanom snagom, niti se može reći, da se vješto izvedena nepravda na račun trećega igda može u pravednost pretvoriti. Nemoralno je načelo modernih država, de non interventu, kad se radi o prirodnoj dužnosti, da se zaštite sveta prava nejačega prema jačemu. Nedozvoljena je nemoralna i lakoumna pobuna protiv zakonitih starješina. Nikako se ne može opravdati u sebi nepošten i nemoralan čin, makar taj bio učinjen s najboljom namjerom državne ili narodne koristi.[1])

8. Salus ex inimicis nostris.

Papin se glas danas ne će da sluša. Ta on i nije drugo za mnoge liberalne nazovi-katolike, nego slabi odjek starih sredovječnih vremena. Ipak je čudno to, što se s naučavanjem ovog vatikanskog sužnja uprav divno slažu i mišljenja prvih boraca za prava moderne evropske kulture.

Ne bi čovjek vjerovao, ali ipak evo donosim ono, što je u pitanju vjere i morala glavom sâm bezbožni Rousseau u 4. poglavlju Emila napisao: Možemo nastojati i znojiti se, da krepost na zdravu razumu osnujemo. S pravom se pita: na komu temelju možemo krepost sagraditi? Kazat će se, da je krepost ljubav k redu. Može li ovakova krepost u nama nadvladati ljubav prema nama istima i prema redu samo u nekom drugom pravcu? Razlika je samo u tome, što krepostan čovjek gleda na opće dobro i opći poredak, dok zločinac baš ono opće dobro svome interesu podređuje . . . Ako božanstvo ne postoji, tada doista samo zločinac dobro umuje, a krepost i moralno dobro bili bi sama ludost.[2])

Makar da veliki njemački kancelir Bismarck nije bio tankoćutne savjesti, ipak je i on uviđao nužan spoj među vjerom i moralom, pak je govorio: Ja ne mogu nikako da razumijem, kako bi čovjek mogao svoje dužnosti izvršivati i tuđa prava poštivati, kad on ne bi vjerovao u vjersku objavu t. j. da ima Bog, koji

[1]) Denzinger-Bannwart: Enchiridion Symbolorum 11, 471. Errores de ethica naturali et christiana.

[2]) Seitz, d. ozn. 147—148. Religiöse Basis in alter und neuer Zeit.

hoće, da se dobro djeluje, i da će on biti sudac na drugome svijetu svima nama bez razlike. Kad ne bih bio kršćanin, ne bih ostao ni časa na mome službenom mjestu. Kad ne bih s Bogom računao, ne bih ništa držao ni do zemaljskih gospodara. Bilo bi ludo mučiti se na ovome svijetu, sam sebi neugodnosti stvarati, ako ne bi imali osjećaja dužnosti pred licem Božjim.[1])

9. Politik Dalmatinac.

Veliki državnik Bismarck držao je do vjerskih istina, do opstojnosti Božje, do vjerskih dogmi, kako bi se danas izrazili, ali neki naši jugoslavenski politici, uza svu prividnu ljubav prema vjeri, stoje na neopravdanoj bazi čistog morala bez obzira na vjeru i njezine istine.

„Prosveti je ipak osnovica još uvek u veri: ne u ovoj ili onoj dogmi, ni u obredima i običajima, koji, ma koliko nam bili mili i sveti, ne sačinjavaju veru, već u moralnom zakonu evanđelja, koji je — po Tolstoju — jezgra ne samo Isusova nauka, već i svih drugih svetskih vera. Evropska prosveta je kršćanska prosveta, i pred njom i danas nosi barjak rasa, u koje je verski osećaj najdublji — Anglosaska. Sva naša kultura stoji i pada s evanđeljem, što eto na svoje oči vidimo u Rusiji, gdje je nastao opći slom, čim se je pokušalo materijalističkom naukom zameniti Hristov zakon ljubavi. I naša će sredina biti bolja i vedrija, kad bude kulturnija, to jest kad se u njoj podigne javni i privatni moral".[2])

Mišljenje dr. Smodlake na prvi pogled izgleda vrlo laskavo po vjeru, kršćanstvo i moral, ali takovo u stvari nije. Čitav naš kršćanski i prirodni moral počiva na dogmama: vjera u Boga, u Sina Božjega Isukrsta, u božanski auktoritet crkve. Smodlaka načelno ništa ne drži do dogmi. Izgleda, da je i njemu vjera istovjetna sa nekakvim subjektivnim osjećanjem bez obzira na pravu vjersku realnost, vjersku istinu ili dogmat. U ovom smislu i religiozno bolesno sanjarstvo, vjerska umišljanja bila bi istovjetna sa zdravom i razumnom vjerom. On drži kao i Tolstoj, da evanđelje ništa ne sadrži, nego moralnu nauku. Tko je čitao evanđelja, taj znade, da evanđelja govore i o Bogu i o Isukrstu i o duši i o crkvi i t. d. Začudna je i ova tvrdnja modernih ljudi: da evanđelja sadrže jezgru svih svetskih vera. Danas imademo i vjeru bezvjeraca. Valjda je i ona u evanđelju sadržana? Naš dalmatinski politik nema dara razlikovanja, kad on i vjeru i moral i prosvjetu istovjetnim drži, što treba ipak razlikovati. Razlaganje i istovjetovanje vjere i morala dovodi do nijekanja i jednog i drugog. I naši današnji državnici i politici trebalo bi da imadu pred očima barem Voltairove misli, koji je kazao: „Vjera je potrebita državi. Državni zakoni bdiju nad izvanjskim ponašanjem građana, a vjera nadzire privatni život držâvljana".[1])

[1]) V. Cathrein S. J.: Moralphilosophie, II, str. 19,

[2]) Nova Evropa, knj. IV. br. 7 (1. III. 1922.) 201. Josip Smodlaka: Sveti Sava.

10. Euckenova argumentacija.

Opća politička revolucija izazvala je i moralnu i religioznu. Ovo se je osobito kod nas očitovalo. Katoličtvu se propast nagovještala. U neupućenosti mislilo se je, da se njegova snaga osnivala na fizičkoj sili bivše monarhije. Sam predsjednik Čeho-Slovačke republike Masaryk vjerovao je, da nakon propasti Beča dolazi na red propast katoličkog Rima. On nakon četirigodišnjeg iskustva drukčije misli. Sam je on prisiljen, da računa s Rimom, kad se je ove godine dao zastupati na orlovskom taboru u Brnu. S novim političkim i društvenim razdobljem morala je nadoći i nova vjera i novi moral. Sva naša liberalna inteligencija u hrvatskim stranama vruće se je zagrijala za slične novotarije. Pače su se g. Marjanoviću abnormalne maštanije dalmatinskog exfratra prikazivale kao genijalni planovi, koji će otvoriti novo razdoblje u našemu narodu i pogledom na vjeru i pogledom na novi moral.

Naši ljudi ne će da uvide, ako pojedinac, narod i država počne trgovati sa moralom i promjenjivati ga kao šešir, da će s tim užasno stradati. Samo ime „novi moral" u sebi je pogrešno. Onda se pod moralom razumije samo nešto prolazna, privremena i časovita. Što nam se hoće da pruži pod imenom „novoga morala", to nije nešto ni novo, a niti moralno. Možda će biti novo valjda to, što nas novi moral uči mlitavosti, mekoputnosti, popuštanju svim našim nižim nagonima i zanemarivanju naših dužnosti? Zar je moral to, raditi na pokopu pravog morala i svoju nemoralnu rabotu okrstiti vrhuncem novog savremenog morala? Što može takav novi moral da učini protiv svih moralnih nedaća, koje neminovno prate našu današnju svjetsku civilizaciju? Što će on uspješna poduzeti protiv moderne mekoputnosti, protiv požude za blagom i bogatstvom, protiv gramzljivosti za svakovrs-

[1]) Seitz, d. ozn. 183: Religionssystem und Kulturleben.

nim zemaljskim užicima; u ovoj strašnoj životnoj borbi sviju proti svima, kad su se sve duševne veze između ljudi pokidale, kako može u pomoć da priteče čovječanstvu taj moderni pseudomoral? Zaniječemo li neku veću oblast nad samim čovjekom, koja će paziti i unutrašnje osjećaje njegove duše, tada svijest o moralnoj dužnosti gubi svu svoju moć.

I ova argumentacija nije potekla iz klerikalnog izvora, nego je argumentacija jednog valjda od najistaknutijih i poznatijih filozofa u današnjem kulturnom svijetu uvaženog Eukena.[1])

11. Jurjeva desnica.

Mi se katolici, barem oni koji shvaćaju svu znamenitost vjersko-moralnog odgoja, naprežemo, da bi našim vlastodršcim dokazali nepravdu, formalno nasilje na slobodu savjesti, štetne posljedice po narod i po državu, što nam prijete od namjeravane laicizacije našeg javnog života, posebno pak naše narodne nastave.[2]) I u ovome našemu nastojanju uzdamo se, da će nas potpomagati svi pozitivni vjernici: i pravoslavni i muslimani i protestanti. Jedno ipak, što naši liberalni vlastodršci i njihovi exponenti ne će da razume: zašto se mi baš toliko zalažemo za vjerski odgoj u školi? Ta valjda ne će ni oni oboriti ćudorednih temelja društvenog i državnog poretka? Nije im ni na kraj pameti, da poruše ćudoredne zapovijedi dekaloga. I oni će učiti poštivanje roditelja; priječit će ubojstva; ne će dozvoljavati razbludan život; ni lupeštinu ne će preporučati. Dakle i njihov moralni laički kodeks ne će se u stvari mnogo razlikovati od našega vjerskoga i konfesionalnoga? Makar izgledalo istovjetno naše etičko gledište, ipak je esencijalna razlika u prvim zapovijedima dekaloga, koje se odnose na Boga. Ove su zapovijedi za nas kršćane napose — a i za sve pozitivne vjernike — temelj moralnoga nauka i života. I u svezi je to sa laičkim bezvjerjem i naša današnja moralna dekadenca, koja se očituje u ciničkom preziru svih ćudorednih načela.

I za naše je pitanje poučna povjesna pripovjetka iz turske i albanske prošlosti. Turskom sultanu, na njegovu zapovijed, bila je uručena sablja proslavljenog albanskog junaka Jurja Kaštriotića.

[1]) J. P. Steftes: Repräsententen religiöser und profaner Weltanschaung, Mergentheim 1922. Eucken. — Dr. H. Rost, dj. ozn. 18—19.

[2]) Dr. Fra Karlo Eterović: Sloboda nastave i državni monopol škola Mostar 1921.

Sultan se čudom čudio, kako to, da onako proslavljena sablja mala ili nikakva junačka djela sada, kad je u sultanovoj ruci, ne izvađa. Došla mu je sumnja, da mu je druga sablja mjesto one Jurjeve podmetnuta bila. Vrli junak Juraj Kaoštriotić sultanu lijep je odgovor dao: „Ako sam ti, sultane, moju zlatom okovanu sablju i poklonio; ali ti nijesam dao moje junačke desnice".

Naši moralisti uzeli su kršćansku etičku nauku. Ona kod njih nikakva vidnog ploda ne donosi. Sablja jest kod njih, ali nije desnica Jurjeva. Naša kršćanska snaga nije u golim zapovijedima, nego u dubokom vjerskom uvjerenju.[1]) Bog je onaj, koji sve te zapovijedi oživljuje. On je onaj isti, koji pomaže grešnom i nevoljnom čovjeku, da ih u životu slijedi. Bog je čovječanstvu darovao Svog Jedinorođenog Sina, koji je ostavio sredstva moralnog usavršivanja sv. Sakramente i Sebe samoga dao za okrepu kršćanskoj duši u Euharistiji. Evo što je kadro da stvori i što de facto stvara moralne heroje u kršćanstvu, prema kojima svi predstavnici novog morala potpuno iščezavaju. Novi moral ne može da upre prstom na svoje moralne divove, kao što može kršćanstvo na Sv. Pavla, sv. Augustina, sv. Franu Asiškog i sv. Vinka Paulskog.

Mi znamo, da kršćanstvo samo po sebi po vanjskom ispovijedanju vjere ne imunizira svoje članove pred moralnim porocima, jer je velika moć grijeha i slobodne volje, što se opiru blagotvornom utjecaju milosti Božje; ali je svakako to činjenica i statistički konstatirana, da se najmanji broj moralnih propalica rekrutira iz gorljivih pristaša kršćanskog pozitivnog morala. Ovo bi se dalo donekle prema nesumljivom svjedočanstvu njemačkog pjesnika Goethe-a i o drugim pozitivnim vjerama ustvrditi. „Ondje, gdje sam našao pravo vjersko uvjerenje na jednoj čvrstoj osnovi, koja nije bila zavisna ni o duhu vremena ni o stupnju prosvjete, samo tu našao sam prave i nesebične značajeve".[2])

12. Draže poganstvo od vjere u Boga.

Ljudi naših dana ne će da znadu za Boga ni za vjerske istine; ali je i kod njih čežnja za Bogom i vjerom vrlo osjetljiva. Ljudska se narav ni kod njih ne da u njezinim osnovnim težnjama prigušiti. Najradikalniji bezvjerac našega doba bez sumnje je bio Nijemac Nietzsche, pa i on je za Bogom znao ljuto cvi-

[1]) Tilmann Pesch, S. J: Die grossen Welträtsel², II. 488.

[2]) Seitz, dj. ozn. 151. Kritik der ethischen Kultur.

liti: „Potoci suza su samo radi Tebe, ljubavni plameni srca moga radi Tebe su; *o dođi već jednom natrag, nepoznati moj Bože, tugo moja i posljednja željo moja!*“

Koliko god težnja ljudska za Bogom i snažna bila, čovjek je ipak u položaju, da joj dade posve protivan pravac i da svojim životom i svojim srcem štuje mjesto pravoga i jedinoga Boga, krive i nikakve bogove. Starim je Židovima uvijek na ušima zvečala najglavnija zapovijed Božja: Ja sam Gospod Bog tvoj; ti ne smiješ imati drugih bogova osim mene jedinoga i pravoga Boga tvoga. Izvršivanje ove najvažnije Božje zapovijedi i nas bi danas iz modernog poganstva oslobodilo. Mi smo izagnali pravoga Boga iz naše duše, iz našega života, iz države, iz društva, a s velikim sjajem uveli smo krive i poganske bogove. Na prijestolje Božje postavljamo zemaljsko blago i bogatstvo, čovječnost, prijateljstvo, domovinu, vlastitu slavu, znanost, umjetnost, napredak. Kad bi barem ovo u našemu životu nešto značilo! Ali čovječnost, domovina, prijateljstvo — jednom kad smo s Božjeg prijestolja zabacili gospodara neba i zemlje, koji je jedini mogao da dade trajnog oslona vjernosti prema čovjeku i domovini — ustupaju mjesto drugim idolima: strasti, sebičnosti, koje obično završuju s izdajom ljudskih, domovinskih, najsvetijih interesa.

Moderni je život bez vjere užasno praznovjerje, pri čemu moderni ljudi svaki čas svoje tobožnje bogove izmijenjuju. Prava bi prosvjeta bila u tome, da znademo pravo prosuđivati vjerska i moralna načela i da nastupimo kao značajni ljudi prema njima naš život udešavati. Mi niti smo pravo prosvijetljeni niti smo značajni; jer prava prosvjeta i pravi značaj računaju sa dekalogom, sa deset Božjih zapovijedi. Dekalog je podloga pravoj kulturi. Modernu kulturu ne će spasiti ni književnost ni pedagogija ni nacionalna ekonomija, kad ona zaboravlja životnu mudrost svake i pojedine Božje zapovijedi, pred kojom blijede sve bučne fraze modernog poganstva.[1])

[1]) Förster, dj. ozn. 81—82: Die anderen Götter.

Prof. O. Bernardo Brixy, franjevac, — Zagreb.

PREPOSTAVKE U ENTROPOLOŠKOM DOKAZU EGZISTENCIJE BOŽJE.

(Svršetak.)

6. Konačnost svemira.

U dokazivanju egzistencije Božje pomoću principa entropije može biti govor samo o realnom prostoru, pa se pitanje prostora svodi na pitanje ograničenosti ili neograničenosti dimenzija tjelesa, koja u svemiru zbiljski postoje. Princip entropije moći će se primijeniti na svemir samo onda, kad se dokaže, da je svemir konačan. Protivnici entropološkoga dokaza tvrde, da se u tu svrhu mora najprije dokazati, da je svemirski prostor konačan uzimajući pri tom, kao da je prostor nešto realno, što postoji izvan uma. Tako na pr. ima krivo Schnippenkotter, kad kaže (l. c. p. 43): Tri se pitanja mogu formulirati (kad se naime pita, mogu li se principi energije i entropije primijeniti na svemir). Prvo bi bilo pitanje o konačnosti ili beskonačnosti (neizmjernosti) *prostora*, koji isključuje svaku materiju i koji se može smatrati kao posuda, spremište čitave materije . . . . . Glavna važnost ovoga pitanja o prostoru udara u oči, kad se spoji s drugim pitanjem o beskonačnosti. Drugo pitanje o beskonačnosti jest pitanje o konačnosti ili beskonačnosti materije, tvari, tjelesa. (Treće pitanje pita, kolika je množina energije). I Schnippenkotter, a i drugi, hipostazira prostor, koji kao da postoji u svijetu osim materije, t. j. kao da nije „ens rationis“ nego „ens reale et actuale“. U pitanju, je li svemirski prostor konačan, ograničen ili nije, nailazimo na kaos mnijenja, a taj potječe baš odatle, što se prostor krivo shvaća, kao i odatle, što se s Kantom poriče, da naš razum može spoznati, što u svijetu postoji (n. p. Chwolson, vidi kod Schnippenkottera l. c. p. 50.) U djelu: „Gottes Herrlichkeit und des Himmels ewige Freuden“ (Regensbug 1916. na str. 37.) odgovara dr. Robert Klimsch na pitanje: ima li svemir beskonačne protege, vrlo lijepo i to ovako: „Ne, to je protivurječje: materijalne tvari i neizmjerno! Pa što je onkraj zadnje zvijezde? Ništa t. j. ništa materijalna; nije naime prije prostor, nego tijelo; prostor je nužna posljedica tijela, tijelo donosi prostor sa sobom kao što nosi i vrijeme sa sobom. Ili zar je stvoritelj u početku stvorio najprije

prostor za svijetove, a onda ih smjestio u njega? On je stvorio svijetove, a tim je nastao prostor, baš tolik, koliko su ga trebali, kao što nije najprije stvorio vrijeme, nego je početak nastao baš time, što su stvari počele. Ali ja si to „ništa" ne mogu nikako predočiti! Ništa ostaje ništa; naše predočivanje radi sa slikama, koje nešto prikazuju. Dosta je, da ništa možemo pomisliti, a to možemo: potpunom apstrakcijom. Svemir je dakle baš time ograničen, što sadržaje konačan, a ne beskonačan broj zvijezda. Time je ograničen i sam prostor, jer gdje nema ništa materijalna, tvarna, ondje nema ni prostora. Dvostruka je dakle zabluda onih, koji misle, da je ograničenost (konačnost) svemira nemoguća: prvo jer zamijenjuju ono, što se neda predočiti: (a što si možemo n. pr. u opće predočiti o tajnovitom djelovanju prirodnih sila? Otprilike ništa!) Drugo jer misle, da prostor mora postojati prije materije, da se može smjestiti. Vrlo naivno, ali i neispravno."

Kad dakle želimo dokazati, da je svemir konačan, ne trebamo se pitati za sam svemirski prostor napose, nego samo za množinu materije u njemu. Ako je pak svemir s obzirom na materiju konačan, onda je on ujedno i zatvoren sustav, jer za to nije glavno prostor, nego neka konstantna (dakle i konačna, a ne neizmjerno velika) množina mase i energije. Pod zatvorenim se sustavom tijela razumijeva u fizici skup tjelesa, koja mogu djelovati samo na se međusobno, a ne mogu djelovati na nešto, što tim tjelesima ne pripada. Tjelesa su, koja čine zatvoren sustav, u neku ruku sasma odijeljena od ostaloga svijeta. Takva tjelesa od ostaloga svijeta energije niti primaju, niti mu što od svoje daju. Prema tome u zatvorenom sustavu ostaje suma tvari i suma energijâ konstatna. Ako svu materiju, pa i eter svemira, zajedno s njezinim svojstvima (energijama), shvatimo u jedno, onda je to već zatvoren konačan sustav, iz kojega se ne može ništa od mase ni energije niti izgubiti, niti može u taj sustav doći iz vana. Kažem, da je to konačan sustav, ako i jest ogroman, jer je masa svemira — kako ćemo vidjeti — konačna, a ne neizmjerna. Iz toga se sustava ne može ništa od materije izgubiti, jer nijedan dio mase ne može kamo otići, a da ne bi i ono mjesto pripalo tomu zatvorenom sustavu. Da svemir ne može biti zatvoren prostor, navađaju neki ovo: ako i jest možda svemirska masa konačne množine, ipak je ona u prostoru neizmjerno velikom. Neosnovanost ovoga prigovora slijedi iz već rečenoga, da realni prostor, o kojem jedino može biti ovdje govora, nema egzistencije nezavisne o materiji, ako je zbroj svih tvari u svemiru konačan, eo ipso je konačan i prostor, u kojem se konačna tvar nalazi.

Je li materija svemira konačna ili jasnije, da li se svijet sastoji od konačnoga broja njegovih dijelova tako, da bi se ti dijelovi — kad bi nam bili pristupačni — dali izbrojiti? Ako i jesu mnogi prirodoznalci mnijenja, da je svemirska materija konačna u spomenutom smislu (n. pr. Herschel, Russel, Walace, Seeliger, Newcomb, Kobold) ipak njihovi dokazi nijesu stringetni, nego im pripada manja ili veća vjerojatnost. Što ne može prirodna znanost, to može filozofija, t. j. što nam ne može dokazati opažanje, može nam razum. Materijalna su tjelesa, koja postoje actu, nešto gotovo, određeno, a ne nešto neodređeno. Svako tijelo ima naime svoju veličinu, volum, koji se dade bilo kojim načinom izmjeriti. Izmjeriti se ipak dade samo ono, što ima konačne dimenzije. Sve dakle, što u svijetu postoji *u istinu* (actu) jest konačno, a beskonačno je samo in potentia, jer svako tijelo možemo pomisliti i većim nego što doista jest. Sv. Toma Akvinski, o kome veli Isenkrahe na početku uvoda u svoje dijelo: *Untersuchungen über das Endliche und das Unendliche mit Ausblicken auf die philosophische Apologetik*, (Heft 2, Bonn 1920.): „Als hochragende Leuchte der Wissenschaft steht Thomas von Aquin vor unseren Augen da, und selbst grundsätzliche Gegner können ihm diese Anerkennung nicht versagen" — kaže ovako: „Omne corpus superficiem habet: sed omne corpus superficiem habens est finitum, quia superficies est terminus corporis finiti; ergo omne corpus est finitum. Et similiter potest dici de superficie et linea: nihil est ergo infinitum secundum magnitudinem" (Summ. Theol. I. q. 7 a. 3). Neki kažu: svijet se sastoji doduše od konačnih dijelova, ali tih ima neizmjerno mnogo, pa je zato skup svih tih dijelova — a to je svemir — ipak neizmjerno velik. Ovaj se prigovor temelji na krivoj premisi, da množina tjelesa, koja postoje in actu, može biti neizmjerno velika. *Neizmjerno actu* zove se naime ono, što je toliko, da već ne može biti veće, da se veće ne može ni pomisliti, jer nadmašuje svaku granicu. Svijet dakle uistinu ne sastoji od neizmjerno mnogo dijelova, jer možemo sasma lako pomisliti množinu tih dijelova još većom. Time je dokazana druga pretpostavka, da je naime svemir konačan i s obzirom na prostor i s obzirom na množinu tvari u njemu. Jer je pak svemir konačan s obzirom na materiju, a prema tome i s obzirom na pros-

tor, slijedi, da je on zatvoren sustav tjelesa, iz kojega ne može ništa niti izaći niti može što u njega doći.

7. Princip energije.

Treća pretpostavka jest: energija je svemira konačna. Pod energijom tijela razumijeva se sposobnost, da tijelo u izvjesnim prilikama može izvesti neku radnju. Ako se tijelo na pr. giba, može da svlada na putu otpor, koji ga u gibanju nastoji zaustaviti. U tom slučaju tijelo radi aktualno, u istinu, faktično; velimo tijelo ima *aktualnu ili kinetičnu energiju.* Za obješeno tijelo ili napeto pero kažemo također, da ima energiju makar miruje, jer ono *nastoji* izvesti radnju, čim mu se pruži prilika. Ta se energija zove *potencijalna ili energija napetosti.* Jednu i drugu vrst energije mjerimo radnjom, koju je neko tijelo obavilo ili bi je moglo obaviti. Jedna je i druga energija funkcija stanja, u kojem se tijelo nalazi t. j. energija tijela ovisi o stanju tijela. Tijelo, koje se giba brže, ima veću kinetičku energiju, tijelo u kojem vlada veća napetost, ima veću potencijalnu energiju. Tijelo dobiva sposobnost obavljanja radnje baš time, što se je na njemu prije obavila neka izvjesna radnja. Zato možemo reći, da raditi znači prenašati energiju. Što sam više digao kamen uvis — a time sam obavio radnju, jer sam svladavao težinu tijela na nekom putu — to će kamen moći obaviti veću radnju, kad ga u visini iz ruke ispustim. Tijelo ne mora obavljati iste radnje, koja je bila obavljena na njemu. Ako među polovima elektromagneta u dinamostroju okrećemo svitak izolirane žice, inducirat će se u svitku električna struja t. j. energija mišicâ, koju sam trošio na vrtnju svitka, poprima drugi oblik, oblik električne energije i možda još oblik toplinske energije. Iz svagdanjeg života znamo, da energija može poprimiti različite oblike, a najčešće da poprima oblik topline.

Iskustvo uči, da se promjene energije zbivaju na tri načina. Jedan je način, da energija prijeđe s jednoga tijela na drugo, a kod toga da ne poprimi drugoga oblika. To se n. pr. događa, kad toplina prelazi iz toplijega tijela na hladnije. Drugi je način, da energija jednoga tijela prijeđe na drugo u nekom drugom obliku. To se n. pr. događa u spomenutom primjeru o dinamostroju ili parostroju, gdje toplina prelazi u mehaničku energiju. Treći način uključuje u sebi prvi i drugi način. Kod toga se naime načina jedan dio energije ne mijenja, a drugi dio uzima

novi oblik. S ovim se načinom mnogo susrećemo u kemiji, kad naime kemički spoj nastane zagrijavanjem, pa se kod samoga spajanja pojavi vatra uz pratnju mehaničke energije (eksplozije). U tom slučaju dovađamo toplinsku energiju izvana; jedan dio te energije prijeđe na tijelo nepromijenjen, te se očituje u vatri, a drugi dio poprimi oblik mehaničke energije, koja se očituje u eksploziji.

Kako jedan oblik energije prelazi na drugi, neka nam posluži ovaj poznati primjer: Pustimo iz neke visine kaučukovu loptu, da padne na pod. U početnoj visini ima lopta najveću potencijalnu energiju, a najmanju kinetičku (t. j. ove uopće nema, jer još miruje u našoj ruci). Kad loptu pustimo iz ruke, biva potencijalna energija sve manjom, jer je sve bliže podu, dok kinetička na njezin račun raste, jer se giba sve brže. U času kad lopta udari o pod, kinetička je energija lopte najveća, a potencijalna najmanja (t. j. vrijednost joj je nula). Prije nego lopta odskoči, pretvori se kinetička energija u energiju elasticitete (lopta se naime deformirala), a mjesto se, gdje lopta udari, nešto ugrije t. j. jedan se dio kinetičke energije pretvorio i u toplinsku energiju. Dok je lopta još padala, morala je svladavati — ako i mali — otpor uzduha, koji se je pri tom ugrijao. Na putu se je dakle potencijalna energija pretvarala ne sva u kinetičku, nego i u mehaničku i toplinsku. Razni točni pokusi i točna mjerenja pokazala su, da je suma svih ovih drugotnih oblika energije jednaka onoj potencijalnoj energiji, koju je lopta imala, dok smo je još mirno držali u visini. Nakon udara o pod poprima lopta natrag kinetičku energiju na račun energije elasticitete i to zbog toga, što lopta poprima svoj prvobitni okrugli oblik. No lopta se ne će od poda udaljiti s istom kinetičkom energijom, s kojom je pala na pod, s dva razloga: *prvo,* sva se energija elasticitete nije mogla vratiti lopti kao kinetična, jer neke čestice lopte nijesu došle točno natrag u svoj prijašnji položaj (lopta je ipak ostala nešto — ako možda i nevidljivo-deformirana); *drugo,* toplina, što je nastala kod udara lopte o pod, raspršila se u okoliš. Ova nam bilanca kaže, da ne smijemo očekivati, da će se lopta odskočivši od poda vratiti do visine, iz koje smo je pustili, posve točno. Pogotovo ne možemo toga očekivati, kad uzmemo na um, da se je jedan dio loptine energije na putu prama gore ponovno trošio na svladavanje otpora uzduha i njegovo grijanje. Ako izmjerimo makar u koji čas sve oblike energije, koji su nastali iz početne

energije tijela, bit će njihova suma uvijek jednako velika t. j. konstatna. Zbivale se s nekim tijelom makar koje promjene fizičke ili kemičke, svagda je zbroj svih energija, koje se pri tom javljaju, konstantan, samo ako tijelo ništa od svoje energije ne troši na nešto drugo, što na rečene promjene ne spada, i ako nimalo ne prima tuđe energije. Ovaj fizikalni zakon vrijedi općeno u prirodi, pa ga zato fizičari zovu *princip konstantnosti energije*, a izriče se obično ovako: *u zatvorenom je sustavu tjelesa suma energije kod svih promjena konstantna*. Prema tomu principu ne može se energija svijeta ni uvećati ni umanjiti, nego se može mijenjati samo njezin oblik. Zato je Helmholtz rekao (1847.): „Energija je svemira konstantna".

8. Konačnost svemirske energije.

Materija je svemira konačna, a prostor kao nešto, što egzistira aktualno, nema smisla, nema aktualne egzistencije. Zato je svemir zatvoren sustav tjelesa, na koji smijemo princip konstantnosti energije (ili — kako ga neki zovu — *princip o održanju energije)* primijeniti potpunim pravom.

Da je suma energija tijela u konačnom sustavu konačna, a ne beskonačna, uči već termodinamika, koja kaže, kako sam već rekao, da je energija neprekidna, jednoznačna i *konačna* funkcija momentanoga stanja tijela, resp. sustava tjelesa. To isto vrijedi i za energiju svemira s rečenoga već razloga. Energija je svemira dakle po svojoj numeričkoj vrijednosti konačna. Ako je pak konačna ne može biti neizmjerno velika, jer se konačna i neizmjerna veličina isključuje međusobno. Kako opaža Al. Müller (Der Entropiesatz und die Dauer der Weltvorgänge, Monatsblätter f. d. kath. Rel.-Unt. 14, 1913. str. 198.) ako se beskonačnost energije u konačnom sustavu i protivi termodinamici, to ipak još nije pravi dokaz, da je rečena beskonačnost doista nemoguća. Nužno je dakle da se i ova treća pretpostavka utvrdi sa filozofskoga stanovišta. Umovanje nas vodi do nužnoga zaključka, da se svemir sastoji od izvjesne množine materijalnih tijela t. j. da je svemir konačan. Kad bi energija svemira bila neizmjerna po svojoj numeričkoj vrijednosti, značilo bi, da zatvoren konačan sustav tjelesa može imati neizmjernu energiju. Energija tijela ili sustava tjelesa jest sposobnost obavljanja radnje; energija je dakle svojstvo. Tvrditi, da je energija svemira neizmjerna, znači dakle, da konačna materija ima svojstvo neizmjerno. To je filozofski nesmisao, jer neizmjerno svojstvo pripada samo biću, koje je i samo neizmjerno, a ujedno moraju takvom biću biti neizmjerna i sva svojstva. Takvo pak biće — kako smo već vidjeli — materija nije, jer nije nužno biće. Da je energija svemira neizmjerno velika, značilo bi, da se u svemiru zbivaju procesi, od kojih se veći ne dadu ni pomisliti. To pak nije tako, jer je tijelo prema energiji indiferentno t. j. može imati energiju manju ili veću, a ono što je doista neizmjerno isključuje mogućnost umanjivanja ili uvećavanja makar i u mislima.

Pitanje o konačnosti energije rješava pomoću filozofije i L. Dressel („Der Gottesbeweis auf Grund des Entropiesatzes", Stimmen aus Maria Laach god. 1909. p. 156). I on priznaje, da na to pitanje može odgovoriti samo filozofija. On kaže: „Der für mich durchschlagende Grund für die Endlichkeit der Energie ist kein matematischer oder physikalischer, sondern ein philosophischer". On rješava ovo pitanje pomoću opće prihvaćenoga filozofskoga stavka: „Quid existit, determinato modo existit". Tomu se doduše stavku ruga dr. C. Isenkrahe u svom odgovoru na Dressela (koji nije objelodanjen, nego ga je Isenkrahe dao Schnippenkötteru na uvid), ali taj ironički odgovor počiva na nerazumijevanju sadržaja toga stavka. Taj stavak izriče Scwertschlager jasnije i onomu, koji se filozofijom nije bavio potanje, razumljivije. Po njemu taj stavak glasi: „*Sve što u istinu postoji u svijetu, jest konačno*", (l. c. o. 266). Da je Isenkrahe znao, da filozof pod stavkom: „Quid-quid existit, determinato modo existit" razumijeva konačnost svega, što u svijetu actualiter postoji, jamačno ne bi u rečenom odgovoru napisao riječi: „Quidquid existit determinato modo existit scheint mir ein so dehnsamer Strick zu sein, dass es schwerfallen dürfte, damit irgendein Ding haltbar festzubinden" (sp. Schnippenkötter l. c. p. 55.).

9. Princip entropije i svemir.

Četvrta pretpostavka u etropološkom dokazu jest, da princip entropije vrijedi za čitav svemir i to bez iznimke. Što fizika razumijeva pod entropijom, rekao sam već u uvodu. Svemir se sastoji od konačnoga broja objekata, a to je baš jedini uvjet (Müller-Pouillet: Lehrbuch der Physik Bd. III. p. 679.), da se princip energije i princip entropije smije primijeniti na svemir. Prema tome sam dokazao, da ima R. Clausius pravo, kad kaže: „Energija je *svemira* konstantna". Sam Müller u citiranoj fizici

kaže, što veće uzimamo sustave tjelesa, da stavak o energiji za njih to točnije vrijedi, jer možemo vanjske utjecaje na takve sustave sve manjom pogrješkom zanemariti. Svemir je zatvoren sustav, izvan kojega nema ništa, što bi utjecalo na njegovu energiju; kako dakle da Clausius nema pravo! Isto tako, s istoga razloga ima Clausius pravo, kad kaže: „Entropija svemira teži k maksimu" t. j. onaj dio energije, koji se više ne da obratiti u korisnu energiju, biva sve veći. Da se ovaj dio energije kod prirodnih procesa ne da pretvoriti ponovno u korisnu, djelatnu energiju, o tome sam opširnije pisao u brošuri „Princip entropije i opstanak Božji" (Mostar 1919.), pa zato mislim, da je suvišno, da to opetujem.

Preostaje još pitanje, *da li princip entropije vrijedi apsolutno* t. j. svagdje u prirodi, u svemiru bez iznimke. Pokazao sam, da su prirodni zakoni apsolutne vrijednosti, dakako ne u smislu metafizičkom, kao da ne bi mogli ovim svijetom vladati drugi zakoni. Slučajno se u prirodi ne događa ništa, nego sve ima svoj uzrok. Vezu među uzrokom i posljedicom u prirodi kaže nam prirodni zakon. On nam naime kaže: kad se u prirodi dogodi ovo, onda se mora dogoditi ono. Kadgod je na pr. jedno tijelo toplije negoli drugo, s kojim je u dodiru, onda uvijek toplije tijelo predaje hladnijem nešto od svoje topline, da im se temperature izjednače — ako se to umjetnim načinom ne prepriječi. Bečki fizičar Boltzmann podvrgao je prelaženje topline s jednoga tijela na drugo računu vjerojatnosti (isp. moju brošuru str. 59.) i došao do rezultata, da je vjerojatnost, da će toplije tijelo u dodiru s hladnijim — nakon što preda ovomu nešto od svoje topline — doći natrag u svoje prvobitno stanje t. j. da će poprimiti natrag svoju prvobitnu temperaturu, neizmjerno malena, praktički nikakva. Ova neizmjerno malena vjerojatnost znači, da bi morali čekati vanredno dugo, dok bi mogli *opaziti*, da se toplina s hladnijega tijela vratila na tijelo, s kojega je bila na hladnije tijelo došla.

Uzevši strogo ipak dakle nije isključena *mogućnost*, da se dogodi, da toplina prijeđe s hladnijega tijela na toplije. To je dalo povoda nekima (Seeliger, Arrhenius, Knopf, Fick), da sumnjaju o apsolutnoj vrijednosti entropije t. j. da misle, da nije isključena u prirodi mogućnost procesa, kod kojih se entropija ne uvećaje nego umanjuje.

Spomenuti Boltzmannov rezultat ne vodi nipošto do zaključka, da u prirodi *ima* procesa, kod kojih princip entropije

ne bi vrijedio; on naprotiv tumači lijepo, dajući nam pogled u samu stvar, zašto se svi procesi zbivaju tako, da za njih princip entropije vrijedi. Sastav je naime tvari takav, da je vjerojatnost, da će se nakon procesa javiti prvobitno stanje tvari, neizmjerno malena, praktički nikakva. Boltzmannova razmatranja pokazuju samo to, da princip entropije nije metafizički apsolutno nužan zakon, jer nijesu isključeni slučajevi, kod kojih bi stanje poslije procesa bilo točno isto prvobitnom stanju prije procesa. Prirodni zakoni, koji postoje, djeluju uvijek jednako; kako su se prirodni procesi zbivali s obzirom na svoj smjer dosada, tako će se, baš zbog nepromjenljivosti zakona, zbivati i nadalje; „sve vrste energije imaju tendenciju, da prijeđu u toplinu, a ova ima tendenciju, da se rasprši jednoliko" (W. Thomson). Sumnja o tome, da li princip entropije vrijedi apsolutno, nije opravdana niti stoga, što je ispitivanje toga principa u pojedinim granama egzaktnih prirodnih znanosti (kod termomehaničkih, termoelektričnih, kod žarenja [Strahlung], kod termokemičkih pojava) dovelo do vrlo povoljnih rezultata po taj princip. Schnippenkötter kaže (l. c. p. 14): „Nemamo nikakvoga fizikalnog razloga, da sumnjamo o valjanosti fizikalnoga stavka entropije, nego ga moramo prema stanju znanosti priznati valjanim".

10. Apsolutna valjanost principa entropije u svemiru.

Ako entropija svemira i raste, možda ima u svemiru takvih procesa, koji bi ovo uvećavanje entropije ne samo zadržavali, nego entropiju svemira umanjivali na korist svemirske djelatne energije tako, da do potpunoga iscrpljenja energije ne bi došlo nikada t. j. procesima u prirodi ne bi bilo nikada kraja? Na ovo pitanje monistâ odgovoreno je već time, što je odgovoreno na pitanje: ima li iznimaka u principu entropije. Entropija bi se svemira mogla umanjivati, a djelatna energija uvećavati samo tako, da se zbivaju procesi, koji se protive tendenciji, koja ide za tim da se sve razlike (razlike niveaua, napetosti, temperature) izjednače. Ti bi procesi bili neprirodni (jer ih priroda ne poznaje), pa se zato sami od sebe ne bi mogli zbivati, nego bi trebali kompenzacije t. j. trebali bi im energije odnekud dovađati. Ovakvi bi neprirodni procesi bili mogući jedino u pratnji prirodnih procesa, koji energiju svemira troše. Primjer zato imamo n. pr. kod parostroja. Kod njega se zbiva neprirodan proces: tu se toplina pretvara u radnju. No da li se taj proces zbiva sam od

sebe? Ne; taj se proces zbiva, parostroj može raditi, samo tako dugo, dok ga prati prirodan proces: prelaženje topline s mjesta više temperature na mjesto niže temperaturâ. Drugim riječima: parostroj može raditi samo dotle, dok postoji razlika temperaturâ parnoga kotla i kondenzatora, kamo ide para, kad izađe iz parnoga valjka. Da se ta razlika temperatura može podržavati, moramo parni kotao grijati, a kondenzator hladiti vodom. To znači: hoćemo li, da se zbiva koji neprirodni proces, moramo dovađati energije izvana. Kad bi se u svemiru zbivali ovakvi neprirodni procesi na korist djelatne energije, morala bi se u tu svrhu trošiti energija samoga svemira ili bi im se morala ta energija dovađati izvana. Ako ti neprirodni procesi dobivaju energiju od samoga svemira, onda se djelatna energija troši, a ne uvećaje, jer rezultat procesa ne može biti veća energija od one energije, koja se je pri procesu trošila. Ako pak ti neprirodni procesi dobivaju energiju izvana, izvan svemira, to nema smisla, jer izvan svemira nema ništa, što već ne bi pripadalo svemiru.

11. Zaglavak.

Peta pretpostavka u dokazu za egzistenciju Božju na temelju principa entropije jest prema nekima ova: entropija će polučiti najveću svoju vrijednost (maksimum entropije) u konačnom vremenu ili drugim riječima: entropija se svemira svom maksimu ne približava asimptotski. U dokazu za egzistenciju Božju na temelju principa entropije glavno je to, da se dokaže da je čitav svemir morao imati nekoć svoj *početak.* Da li će imati svemir konac svoga razvoja i prema tome doći u stadij, kad će biti organski život onemogućen, hoće li u konačnom vremenu nastupiti opće mrtvilo u svemiru, hoće li doista doći čas, kad se u svemiru ne će moći zamijeniti nikakav proces, to je za sam dokaz *sporedno.* Princip entropije kaže, da u prirodi bivaju procesi sve manji, sve slabiji, jer razlika intenzitete, koja je uvjet, da se energija jednoga oblika pretvori u drugi, biva sve manja. Dosljedno: ako idemo sve dalje u prošlost svemira, morale su prema principu entropije prirodne pojave biti češće i žešće, a to zato, jer je reservoir djelatne energije bio veći i to veći, što idemo u prošlost dalje, a entropija sve manja. Jer je energija svemira konačna, moramo iduć sve dalje u prošlost doći do časa, kad je vrijednost entropije jednaka nuli, t. j. doći do časa, kad prirodnih procesa još nije bilo. Čas, u kojem ima energija svemira maksimalnu vri-

jednost, a entropija minimalnu (nikakvu), jest početak razvoja svemira. Tako se ovo razabira, da se ova peta pretpostavka u dokazu, o kojem je govor, *ne mora* ni pretresavati. Zato sam je stavio u početku ove rasprave u zagradu.

Kad bi se na temelju principa entropije htjelo dokazati i *konac* svih prirodnih procesa, onda bi dakako valjalo dokazati, da entropija raste k svom maksimu ne asimptotski nego u konačnom vremenu. Jer ne poznamo matematički zakon, po kojem entropija svemira raste, drugim riječima: jer ne znamo formulu, po kojoj entropija svemira raste, ne možemo o *pravom svršetku* svih procesa ništa reći. Pravi svršetak procesa — smrt svemira — mogao bi nastupiti u konačnom vremenu, ali — kako pokazuju neka matematička razmatranja o beskonačnim nizovima — ne mora. (O tome može čitatelj naći u mojoj citiranoj već brošuri str. 46. i str. 100.). Kad pak budu jednoć prirodni procesi uslijed vrlo malenih razlika intenzitete veoma spori, ne će moći živjeti u svemiru nijedno organsko biće, pa zato kaže pravo Konrad (l. c. p. 30.), da će smrt svemira uzevši *praktički* nastupiti u konačnom vremenu (Isporedi i citirano Schwertschlagerovo djelo str. 311—315.).

Iz malo prije rečenoga razabiramo, da nas princip entropije vodi do početka prirodnih procesa, do početka energije. Kakav je oblik imala ta energija, da li je to bila kinetička ili toplinska energija, za sam dokaz egzistencije Božje na temelju principa entropije, stvar je bez važnosti. Jer je svemirska energija morala imati svoj početak, pita se otkuda je? Materija si ju sama nije mogla dati, jer je ona tek nosioc energije, a sama se nije mogla stvoriti, jer je to protuslovlje. Moralo ju je dakle stvoriti biće različito od materije, a to je *Bog.* — Iz početka energije moramo zaključivati i na početak materije; inače bi morali tvrditi, da je pramaterija bila bitno različita od današnje materije (n. pr. bez svojstva privlačivosti i tromosti). To se pak protivi iskustvu. Kad je dakle bila stvorena energija, morala je biti stvorena i pramaterija. Bog je stvorio pramateriju zajedno s njezinim svojstvima.

Na ovako utvrđene pretpostavke može se graditi entropološki dokaz za egzistenciju Božju, a da mu prirodne znanosti ne mogu poreći valjanosti.

Dr. S. Zimmermann, sveuč. prof. — Zagreb.
Dr. fr. Karlo Eterović — Sinj.

SPOZNAJNA KRITIKA.

(POVODOM JEDNOGA DJELA[1])

O djelu dra. A. Ušeničnika, Uvod u filozofiju, primili smo dva različna sastavka. Kako i opsegom i svojom važnošću prelaze granice prostih recenzija, to obadva donosimo ovdje pod gornjim naslovom. — Uredništvo.

I

Već prema čitaocima svoje „Opće noetike" (Zagreb 1918) — i ako je njihov broj vjerojatno ograničen na malobrojne moje fakultetske slušatelje — obavezan sam, da izjasnim prvotno pitanje spoznajne kritike, u koliko se mišljenje prof. Ušeničnika ne pokriva sasvim s mojim promatranjem u rješavanju tog pitanja.

Je li postoji s motivacijom osigurana (logički sigurna) ili s kriterijem istinita spoznaja? Da je ovo pitanje utvrđeno izvan svake diskusije (jer da ne prehvate činjenicu naravne sigurnosti), umišlja si *nekritički dogmatik*, koji eo ipso za spoznajnu kritiku ne dolazi u obzir. — Samu mogućnost odgovora na stavljeno pitanje poriče načelno (s pozivom na neke svoje razloge) *apsolutni skeptik*. Kad je kritika ocijenila navedene skeptikove razloge, ona stupa pred svoju dalju zadaću time, da potraži neku spoznaju, kod koje će motiv sigurnosti biti takav, te on upravo skeptika s obzirom na njegovo činjenično stanje dvojbe movira na sigurnu spoznaju. Dakako da se takova spoznaja može nalaziti samo u sferi neposrednog (usvijesnog) opažanja, jer svaka posredno (dokazno) motivirana spoznajna sigurnost dopušta mogućnost skeptikovog stanja dvojbe o sigurnosti samog dokaznog postupka. Proti apsolutnom skeptiku treba dakle pokazati, da je njegovo usvijesno stanje dvojbe uvjetovano nekom usvijesno opaženom činjenicom tako, da uz fingiranu nesigurnost ove neposredno opažene činjenice postaje nemoguće i samo stanje dvojbe. Kad bi se i o spoznaji neposrednim opažanjem stečenoj moglo zbiljski (realno) dvojiti, dok se njezina sigurnost posrednim putem (kakovom logičkom operacijom) ne dokaže, ne bismo nikad našli izlaza iz skepticizma. Ovakovo neodrživo stajalište zastupa *metodički skepticizam*. Tek uzevši u obzir usvijesno opaženu činjenicu, u koliko ona uvjetuje po skeptiku jedino priznato stanje dvojbe, postaje skeptik refleksno siguran o spoznanoj činjenici — i time stupa prvim korakom na noetičku bazu *kritičkog dogmatizma*.

[1]) *Aleš Ušeničnik*, Uvod v filozofijo, zvezak I. Spoznavno-kritični del. Ljubljana 1921. Založilo kat. tisk. društvo u 8-i Str. XII—504.

Novoskolastička noetika iznosi tri logički sigurne istine: fakat jastvene eksistencije, načelo protivurječnosti i sposobnost razlikovanja istine od neistine. Mercier zove ovo stajalište „pretjeranim dogmatizmom", a i Ušeničnik ga otklanja proponirajući metodički „kriticizam". Ovdje treba da se sad objasnimo. Na str. 21. u pitanju: „da li je uopće moguće riješiti kritički problem?" — postavlja U. trostruko gledište. „Dogmatizem pravi: da; skepticizem pravi: ne; kriticizem pravi: poglejmo, preizkusimo, presodimo!" Za dogmatizam kaže, da on „a priori", to jest „ispred svakog razmišljanja" pretpostavlja činjenicu i vrijednost istinite spoznaje. Iz ove bih karakteristike držao, da U. misli na nekritički ili naivni dogmatizam, — ali se na str. 64. moram uvjeriti, da se tu razumijeva novoskolastički dogmatizam sa svoje tri istine. Zar se i taj dogmatizam „a priori" itd, postavlja na činjenicu istinite spoznaje? Kad bi doista tako bilo, onda je dakako sasvim opravdano, da se u metodičkom pogledu usvoji gore navedeni t. zv. kriticizam. Ali čim shvatimo dogmatizam u tom smislu, da i on pretpostavlja kritički „poglejmo, preizkusimo, presodimo" — a tek kao rezultat da proizlazi afirmativni odgovor, onda smo time našu metodičku orijentaciju sveli na alternativu skepticizma i dogmatizma. Pa doista se jedino tako imade i shvatiti novoskolastički dogmatizam. On *ne pretpostavlja* logičku sigurnost spoznaje, naprotiv, on polazi od svijesne činjenice dvoumljenja i otuda neposredno ustanovljuje eksistenciju samog skeptika (u koliko dvoji) kao prvu istinu. Kad bi dogmatizam samo pretpostavljao istinitost spoznanja, kako bi uopće došlo do toga, da iznosi konkretnu istinu, koja je direktno u vezi s činjenicom dvoumljenja? A kojim putem dolazi do te istine? Budući se radi o samosvijesnoj konstataciji dvoumnikove eksistencije, očito je da dogmatik vodi računa o njegovoj *refleksiji* ili introspekciji (isp. moju „Opću noetiku" str. 37. i 38), pomoću koje utvrđuje, da nije moguće ostati u refleksno opaženom stanju dvojbe, a ne priznati istinu prvog fakta. — U ovoj prvoj istini uključeno je i načelo porječnosti, jer jastvena eksistencija kao „nešto" ili kao „bitak" ne može ujedno i „ne biti". Obe ove istine pretpostavljaju dakako samu sposobnost razlikovanja istine od neistine.

2. Kad smo pronašli neke logički sigurne sudove t. j. takove, kod kojih smo refleksnom obrazložbom sigurni o njihovoj istinitosti, moramo se pitati: u čemu je ta *istinitost?* Budući da razlog sigurnosti involvira kriterij istine, a istina svakako znači neku *relaciju* spoznajnog sadržaja (suda) — pita se: jesu li sudovi istiniti po relaciji s misaonim zakonima (kao psihički kauzalnim faktorom odnosno kao apriorno-logičkim uvjetima za spoznajnu objektivaciju) ili sa spoznajnim objektima, koliko su neovisni o spoznajnom subjektu? Drugim riječima: je li istina vrijedi samo *relativno* t. j. s obzirom na čovjeka kao spoznajni subjekat, ili ona vrijedi *apsolulno* t. j. tako da je osnovana u spoznajnim objektima? Po prvom članu ove alternative morali bismo ostati u neizvjesnosti glede apsolutne (objektivne) vrijednosti sigurnih spoznaja, pa je zato ispravno da ovo stajalište zovemo *relativni skepticizam (subjektivizam).* Ovu fundamentalnu alternativu noetike možemo prošireno formulirati ovako: jesu li misaone relacije samo psihički osnovane (determinirane) funkcije — ili su samo logičke forme subjektivno konstruiranih spoznajnih predmeta — ili su napokon za misaone relacije adekvatni osnov sami predmeti, u koliko je naša spoznaja o njima ovisna? Prve dvije mogućnosti zastupane su u *psihologističkom* odnosno *formalističkom subjektivizmu,* dok treći disjunktivni član reprezentira noetički *objektivizam.* Držim da su to najopćenitije smjernice, unutar kojih ima da se izgrađuje spoznajna kritika.

Objektivističko stajalište održivo je na temelju dokaza, da se motiv za izricanje suda neposredno nalazi u samim njegovim terminima, koji su po svom sadržaju osnovani u predmetima. Mi moramo dakle potražiti takove predmete, koji su nam neposredno poznati, tako da u njima uvidimo osnovane sudove. Spomenuli smo već, da je i apsolutnom skeptiku poznato stanje dvojbe (a jednako i sva ostala usvijesna data) u vezi s jastvom. Prema tome može se reći, da je sud o eksistenciji jastva objektivno istinit u toliko, što je kao neposredno opažajni sud nužno osnonan (fundiran) u opaženim predmetima (svijesne i jastvene zbiljnosti). Kaošto jastvo, tako i svaki spoznajni predmet općenito uzet jest nešto (bitak), pa u relaciji s nebitkom neposredno nalazimo razlog za izricanje načela porječnosti.

Kad je spoznajna kritika općenito raspravila opreku između subjektivizma i objektivizma, na redu je da se pojedinačno uzme u pretres pitanje o vrijednosti spoznajnih *izvora,* iz kojih crpemo

istinite sudove. Na ovaj će se traktat nadovezati još dvostruko pitanje: o trans- ili ekstrakonsciencijalnoj *realnosti* spoznajnih predmeta i o *granicama* njihove spoznatljivosti. S prvim je pitanjem u vezi alternativni odnos idealizma i realizma, a s drugim pozitivizma i metaficizma. Tako se eto dolazi do metafizike. Noetika je dakle doista uvod u metafiziku, i to kao „opća" noetika, koja ispituje vrijednost naše spoznaje uopće (dok „posebna" noetika istražuje znanstvene uvjete i sredstva napose za pojedina spoznajna područja). Zato je sasvim nepotrebno (kaošto se u početku, na str. 12. „Uvoda" želi) predlagati nove puteve, a jedino su osnovani ovi prednavedeni.

Još nam je naročito nešto pripomenuti glede dokazivanja transkonsciencijalne realnosti. Imajući iz usebnog iskustva pojam uzroka, stavljamo ga refleksno u vezu s usvijesnim zbivanjem, i time saznajemo za snošaj uzročnosti. Iz analize samog pojma o zbivanju dobiva snošaj uzročnosti karakter načela. Objektivna i realna mu je vrijednost osnovana u realnoj (o spoznaji neovisnoj) eksistenciji svijesne zbiljnosti. Sad je time stvorena mogućnost, da pomoću kauzalnog principa na osnovu psihički realne zbiljnosti izvodimo ekstrakonsciencijalnu (u užem smislu realnu) eksistenciju. Ovim se spoznajnim putem polazi do realne eksistencije tjelesnog svijeta, do supstancijalne duše, a napokon i do Božje eksistencije. Sad je tek potpuno označen metodički postupak i djelokrug spoznajne kritike prema metafizici.

Na sitnine se neke u navedenom „Uvodu" i ne osvrtam, premda mogu da su za početnika u filozofiji pomutljive. Tako primjerice u Pogl. II. §. 2. ne samo da nije didaktički umjestan, nego fundamentalni noetički problem objektivizma nepravilno komplicira s pitanjem realizma. Za tim neke definicije filozofijskih nazora nijesu sasvim precizne, tako n. pr. treba odvojiti apsolutni skepticizam od psihološkog; relativni skepticizam ima da bude istovetan sa subjektivizmom, a ne kako je na str. 53. i slično. — Glede neuputnosti samog naslova rekao sam već u svojem netom izašlom „Uvodu u filozofiju" (Zagreb 1922). Završiti mogu time da je ovo Ušeničnikovo djelo — samo se po sebi razumije — rezultat najozbiljnijeg filozofijskog rada, koji odaje snažnog mislioca, postavljenog u red onih, kojima se ponosi „philosophia perennis".

Dr. S. Zimmermann.

II.

Uvod u filozofiju dra. Ušeničnika nije drugo već rasprava o vrijednosti našega spoznanja, ona naime grana filozofije, koju danas zovu *noetika, kriteriologija, epistemologija.* „Filozofija je nadasve metafizika. Zato je, veli U., pitanje o filozofiji, u prvome redu pitanje je li moguća metafizika" (439). Noetika treba da odgovori na pitanje je li spoznanje samo plod našeg ustroja i raspoloženja (subjektivizam) ili je ono objektivno, o nama neovisno. Ako je spoznanje zaista objektivno, noetika istražuje dalje je li spoznanje i *realno,* t. j. da li našim umom dosižemo predmete izvan nas, i to ne samo kako se nama pojavljuju (fenomenalizam), nego kakvi su i u sebi, da li naime spoznajemo ono što Aristotel zove numenon, a Kant das Ding an sich. Uspije li noetici da utvrdi ovo potonje, ona je dokazala da metafizika — a to je filozofija u pravome smislu — ima svoj vlastiti predmet, da je taj predmet ljudskome umu pristupačan, da je potom filozofija moguća. Rješenje spoznajnoga problema zaista je, kako se iz ovoga razabira, neusporedive važnosti, ono je *nužni preduvjet* filozofijskoga raspravljanja, pak možemo s ovoga gledišta noetiku nazvati Uvodom u filozofiju, kao što to čini učeni slovenski pisac. Sa didaktične strane drugi je posao. Ova duboka kritična razglabanja ne će zacijelo uvijek razumjeti početnici u filozofiji. Da valjano shvatiš sav zamašaj nekih pitanja noetike, treba da si već prije upućen u rezultate psihologije, a, amo tamo, i drugih grana filozofije.

Djelo, osim kratkog uvoda (1—8) o značenju filozofije i o njenoj krizi u naše doba, ima sedam odsjeka. U prvome, o sigurnosti našega spoznanja uopće (13—53), pisac pomnjivo razlaže, kako se ima postaviti ovo temeljno pitanje. Ne radi se o tome, da li ćutimo o čemo sigurnosti — ta to ni skeptici ne niječu, nego da li se naša sigurnost dade kritički utvrditi, da li je u realnosti osnovana. Na ovo skeptici odgovaraju — nè; dogmatisti — dà; kriticizam — okušajmo. U., kao i Mercier, usvaja stanovište umjerenih kriticista, premda valja priznati, da je između umjerenih kriticista i razložitog dogmatizma razlika više u riječima nego li u bitnosti.

U II. odsjeku (Temelj sigurnosti 53—96), pošto je U. podvrgao kritici skepticizam, dogmatizam i pretjerani kriticizam, pokazuje što bi imala da bude neoboriva točka, „prva sigurnost", iz koje ili prigodom koje dadu se izvesti koliko općena sposob-

nost uma za spoznanje istine, toliko prvi pojmovi i prva načela razuma. Ta točka U-u jest glasoviti Descartes-ov *cogito ergo sum.* ili još stariji sv. Augustina *si fallor sum.* Prigovorima, koji se s pravom protiv Descartes-a dižu, Ušeničnik se je izmakao, jer on nije kao francuski filozof već unaprijed sve mostove porušio, Slažući se s Mercierom (Critériologie générale[6], 105 sqq) i mnogim novoskolasticima, njegova polazna točka jest dvojba *negativna, stanje neznanja,* a ne pozitivna dvojba. I zato misli, da može na svršetku kliknuti: „Našli smo dakle čvrstu točku, otklen je otvoren pogled u realni i idealni svijet. Ta točka je svakome svoj ja" (95). Pisac je s velikom pomnjom obradio ovo poglavlje svoje knjige. Ono je dosta originalno i sugestivno. On ne tvrdi, da je svijest svoga vlastitog ja — dakle jedna činjenica — *izvor* svih realnih i idealnih istina, nego da je samo prigoda da se daljom analizom na njenoj osnovi objasne i utvrde prvi pojmovi i prva načela razuma. Ja ipak sumnjam, da li su sve analize dra. U-a dovoljno objašnjene. Napose utvrđenje načela uzročnosti ne čini mi se dosta jakim. Suviše treba dobro istaknuti, da ova prva sigurnost nije jedina čvrsta točka. Kad ne bismo imali i drugih čvrstih točaka, od ove prve logično neovisnih, teško da bismo igda bili vrijedni izaći iz svoga vlastitog ja i slavodobitno prekoračiti idealizam.

Treći odsjek „kritika spoznajâ" (96—266) istražuje vrijednost i međe pojedinih izvora našega spoznanja, a ti su: svijest, vanjska ćutila, pojmovi, sudovi, umovanje (deduktivno i induktivno) i svjedočanstvo ljudi.

Što je istina, kako i po čemu je raspoznati? Ovom važnom pitanju posvećen je IV. odsjek „o pravcu istine" (267—320). Ovdje se pred nama nižu stare i savremene, toliko brojne i raznolične definicije istine i kriterija istine. Piscu je malo što važnije izostalo a da to nije prikazao i kritički raščinio. Psihologizmu (Hume, Spencer, Mach, Schiller i dr.) i transcendentalizmu (Bolzano) poklanja dva posebna poglavlja razabirući što je dobro od onoga što je prećerano. Slijedeći Aristotela i mnoge moderne uvjerava proti Bolzanu, da istina nije nešto o sebi, nego da stoji u snošaju razuma i objekta. — Mjerilo istine jest objektivna očevidnost. Ako se čovjek nje drži, ne će zabluditi. A ipak se često vara. Zašto? Uzrocima zablude bavi se posljednje poglavlje ovog odsjeka.

U V. odsjeku govori pisac o teoriji spoznanja (321—362).

Otkuda dobivamo spoznaje (sensualizam, racionalizam, umjereni intelektualizam); kako se zbiva čin spoznanja; koji je pravi objekat ljudskoga razuma; sporne točke u ovome pitanju. I ako U. već u ovoj raspravi određuje predmet spoznanja, to se u narednom odsjeku VI. napose i opširno bavi granicama ljudske spoznajne moći (362—438). Što možemo a što ne možemo spoznati? Pošto je s ovoga gledišta podao bistar i kritičan pregled o Kantovom kriticizmu, o empirizmu, pozivitizmu, agnosticizmu i empirio-kriticizmu, o pragmatizmu, modernizmu i intuicionizmu, o teozofizmu i teoriji čustva (Jacobi, Masaryk), laća se problema metafizike te u sintetičnim i zanimljivim stranicama razlaže: možemo li, kojim putem i u kojoj mjeri možemo upoznati bivstvo svijeta, dušu, Boga. U. kako nije zdvojni skeptik, tako nije ni preuzetni sanjar. Svjestan je granica našega uma. U suglasju s peripatetičnim načelima završuje: „Što nam se nikako, ni neposredno ni posredno, ni upravce ni okolišanjem (po ovinkih) ne očituje u ćutilnim predodžbama, to je za nas nepoznato i nepoznatljivo" (416).

Kad je sve ovo raščinio, drži, da smije u najposljednjem (VII.) odsjeku odgovoriti na centralno pitanje „Što je s filozofijom" (439—469). Četiri kazala na svršetku upopunjuju djelo i od velike su koristi za čitaoca. U prvome je popis latinske, njemačke, francuske, španjolske, engleske, hrvatske i češke literature. U drugome popis pomoćnih djela. Zatim detaljno stvarno kazalo i napokon mali rječnik slovenskih filozofijskih izraza sa latinskim i njemačkim tumačem.

Ovo je kostur Ušečnikova Uvoda. Razdioba djela je opsežna. Čini mi se pače, da je glavna razdioba u sedam dijela preobilna, jer je pisac usilovan da na više mjesta raspravlja o istoj stvari i ako s nešto drukčijega gledišta. Sva pitanja, sve nauke stare a pogotovo moderne, koje se bilo kako vežu na spoznajni problem, dolaze ovdje u pretres. A da se njihova noetička strana shvati, pisac amo tamo zalazi i u polje logike, psihologije, ontologije i povijesti filozofije.

Bogat je i opširan III. odsjek, napose poglavlje o vanjskome iskustvu (107—145), o općenitim pojmovima i o sudovima (145 do 231). Nasuprot poglavlju o vjeri ili auktoritetu (de testimonio 259—266) nije podata važnost koju zaslužuje. Na ovaj se izvor međuto opiru sve povjesne i njima srodne znanosti, a onda velik dio društvenoga života, pak bi čitalac očekivao štogod opširnije

o njegovoj opravdanosti i o zakonima, po kojima se prosuđuje valjanost raznovrsnih svjedočanstva.

Najposljednji odsjek djela sačinjava zapravo uvod u filozofiju. Tu iz predašnjih rasprava izvodi U. zaglavke o mogućnosti filozofije, o snošaju filozofije i znanosti, o razdiobi filozofije. Većina modernih drži filozofiju prostom *sintezom znanosti.* Stari je zovu cognitio per summas causas. Pisac hoće da u potpunijoj definiciji sljubi jedan i drugi nazor. Filozofija treba da otkriva duboku nutarnju sintezu pojedinih znanosti, ali je ona ujedno i *nazor o svijetu,* nazor znanstveno utvrđen i čvrsto izgrađen.

Ušeničnik temeljito poznaje Aristotela i sv. Tomu, poznaje dobro novovjeke i savremene filozofe pogotovo njemačke, a prati i slavenske: češke, ruske i hrvatske pisce filozofije. Uz ovo opsežno znanje auktor se Uvoda očituje dubokim misliocem, njegovo je razlaganje zrelo i ozbiljno. Ne ide u skrajnosti, ne pruža pod zlato ono što takovo nije (cf. 348—360, pak 391 sq.). Premda je duboko uvjeren o uvijek živoj i jakoj srčici peripatetičko-skolastične filozofije, premda je pristaša tomizma, ipak je njegov pogled široko otvoren k modernoj filozofiji, cijeneći i iskorišćujući njezine realne tekovine. Ovu prednost katoličkog filozofa sa ponosom ističem žaleći, što i protivnici skolastike ne pokazuju jednake širine vidika i potrebne upućenosti u skolastičnoj literaturi kako bi to vedra i nepristrana znanost zahtijevala. I zato ili mukom preko nje prelaze ili krivo i nepravedno o njoj sude (Bazala, Dvorniković).

Od novo-skolastika U. dosta cijeni Geysera a osobito Mercierа, te se u mnogim pitanjima uz njih prislanja (cf. na pr. str. 67—71, 249—251, 343). No uza sve to njegova noetika nije prosto eklektično djelo. Ono je nasuprot u svojoj cjelini plod ličnoga mozganja, djelo živo i samostalno izvedeno.

Ušeničnik je koliko ozbiljan filozof toliko i vrstan pisac. On raspravlja mirno i vedro, a često se služi zgodnim primjerima i poredbama. Čita se slašću i lakoćom, jer zna i najteže probleme bistro i konkretno prikazati. Ovo je dragocjena odlika slovenskoga učenjaka, koja će njegovu djelu pribaviti mnogo čitalaca, pa i ne bili svi stručnjaci u filozofiji. Uvod U-a ne bi valjda bio zgodan za školski udžbenik, jer i ako je djelo metodično sastavljeno, nije ipak dovoljno koncizno, napose kad prikazuje moderne struje i pisce, gdje je često opširan i razvučen. U ovome mnogo zaostaje za Mercierom. Ali kao pomoćna knjiga slušačima filozo-

fije i svakome kao vodić u šumi modernih struja, djelo će biti zgodno i vanredno korisno.

Neka mi je dopušteno na kraju iznijeti neke primjedbe. Ima rasprava (o realnosti tjelesnih svojstava, o psihologizmu, o konceptualizmu i dr.), koje mi se, s obzirom na cjelinu, čine preduge. Ne sviđaju mi se ni dugi latinski i njemački citati u tekstu, kao na str. 241 sq. O vrijednosti silogizma (232—245) opširno je i lijepo, ali i ovdje i u raspravi o indukciji (248 sqq.), o definiciji istine (267—272) držim da učeni pisac nije dovoljno upr'o na glavno. Na svršetku rasprave osjećaš neku prazninu. U nekim pitanjima mnijenje i zaključak piščev ostaju nekako prekriveni. — Ne slažem se sa tvrdnjom U-a, da se „podrobno znanje sofizama i paralogizama ne čini tako potrebno" (255 sp.). Meni se nasuprot čini, da to znanje nije nikada bilo toliko potrebno kao što je danas. Istina, danas nema smisla nabrajati sofizme sa preživjelim primjerima iz dobe Aristotelove, ali oni isti u bitnosti sofizmi gospoduju u naše doba na svim poljima nauke, politike i polemike. Udžbenici logike morali bi živim, modernim primjerima pokazati, kako su njihove svijesne ili nesvijesne žrtve i pisci i čitaoci i slušaoci. U djelu bogatu i ozbiljnu, kao što je ovaj Uvod, želio bih da se je pisac češće osvrćao na velike umove srednjega vijeka. Francuz Pierre Duhem (Les Précurseurs parisiens de Galilée, Paris, Librairie A. Hermann 1913.) i dr. M. Grabmann (Geschichte der scholastischen Methode I. i II.), da samo ovu dvojicu s pomenem, pokazali su koliko se raznolično, bogato i korisno blago krije kod učenjaka srednjega vijeka. Daleko smo danas od mišljenja, da tko poznaje jednoga, dvojicu, zna sve. Poučan je primjer za ovu široku i zdravu upotrebu sredovječnih filozofa znamenito Kleutgenovo djelo: Die Philosophie der Vorzeit. Kako li se u ovakovoj obradbi skolastika prikazuje življom, bogatijom, zanimljivijom! Koliko pojedina pitanja postaju jasnija, umni razvoj očitiji, plodovi bujniji! Spomenut ću za Uvod samo dva primjera. Raspravljajući o temelju indukcije U. veli, (251) da je „jasno izrazil logični prehod iz posameznosti do prave splošnosti [od pojedinosti na općenitost] med skolastici Duns Scotus", pak donosi pripadni ulomak iz Opus Oxoniense, koji je, držim, našao kod Merciera (Logique[4], 329). Uvjeren sam, da bi se sličnih priloga našla sva sila, kad bi se češće i bolje upotrebljavala djela skolastikâ. Na str. 318 govori dalje U. o predrasudama i navodi Franju Bacona. Ovdje je bilo mjesto da se spomene i glasoviti Fra Roger Bacon (XIII. stolj.), koji je davno prije Verulanskoga još točnije pobrojio i opisao „kumire", koji nas drže u zabludi. Tako je i u historičnome pregledu o eksperimentaciji i indukciji (251) uz Bacona Verul. i Stuarta Milla mogao spomenuti i opet Fra Rogera, koji za ovu granu ima velikih zasluga. Neka mi se ne zamjeri, ako spomenem svoje članke, koji su o ovom genijalnom i čudnom redovniku XIII. vijeka izašli u „Hrvatskoj straži" i u Sarajevskoj „Našoj misli" nekako god. 1915. Nemam kod sebe kolekcije, pak ne mogu točnije naznačiti svezak i stranicu.

Sve ove primjedbe nijesu nego sitnice prama bitnim odlikama, što rese djelo g. Ušeničnika. S osobitom radoznalošću uzeo sam da čitam ovu opsežnu knjigu, s kojom Bogosl. akademija u Ljubljani počinje seriju svojih znanstvenih izdanja. Na svršetku bez pretjeravanja mogu reći, da je ona ne samo na diku male slovenačke literature, nego da bi i kod većih naroda sa veseljem i priznanjem bila pozdravljena. **Dr. Eterović.**

Dr. A. Gosar.

FRANČIŠEK IN SOCIALNO VPRAŠANJE

(Nastavak.)

Frančišek in njegovo delovanje.

„Frančišek ni bil socialni reformator, pač pa je cela njegova osebnost pridigovala socialno reformo" (Dubois).[1] „S tem je dosegel — kot pravi Imle — toliko notranjo obnovitev, poglobitev in spreobrnitev duhov, kakor jo more povzročiti edinole nadzemska moč evangelija."[2]

Frančišek ni razumel socialne reforme kot zunanjo organizacijo družabnega življenja, marveč je vse svoje socialno delovanje uravnal predvsem ali pravzaprav bolje izključno *sub specie aeterni.* „On ni hotel samo reformirati vseh ljudi, marveč *celega človeka"* (Dubois).[3]

Frančišek ni bil niti politik, niti ekonom, samo revščine ni mogel videti pravi dalje isti avtor. Zato je s smehom na ustnih izpolnil Gospodov nasvet: *„Ako hočeš biti popoln, pojdi in prodaj vse kar imaš in daj ubogim; in imel boš zaklad v nebesih.*

[1]) Citira Imle l. c. str. 142/143.
[2]) L. c. 141.
[3]) Citira Imle.

Pa pridi in hodi za menoj".[1]) Bogati mladenič, kateremu je Jezus govoril te besede, se je vžalostil in pobit odšel; evangelist pa nam pojasnuje to rekoč: „imel je namreč veliko posestvo in bil zelo bogat".

Tudi Frančišek je bil sin bogate patricijske rodbine. V svoji mladosti je okušal vse sladkosti bogastva. Vesele zabave, pri katerih je s ponosm igral vlogo prvaka asiške mladine, so mu bile v njegovih mladih dneh središče življenja. Njegova večna želja je bila, da bi se povspel na višjo socialno stopinjo in postal vitez.

Ko pa ga je Gospod pozval s poti, na kateri je iskal posvetne slave, v svojo ponižno službo, tedaj je z veseljem zapustil vse bogastvo, vsa dragocena oblačila in opremo ter vse posvetne zabave. Še svojo zadnjo obleko je vrnil očetu, veseleč se, da bo odslej prost vseh posvetnih vezi tem lažje klical: „Oče naš, kateri si v nebesih". „Od Kristusa dalje — prav Federer[2]) — ni nihče tako globoko pojmil uboštva kot Frančišek Asiški, ki je po vsej Italiji opevan kot veliki *poverello* . . . . . Frančišek je hotel popolno uboštvo. On je najpopolnejši in najsvetejši nemanič . . . . . v vsej, pogosto herojski zgodovini uboštva svetnikov božjih. Njegov proti nebu koprneči duh je spoznal, da tudi najmanjši ostanek zemlje, ki obtiči na naših čevljih, ovira naš polet. Zato pa se nam odkriva njegovo uboštvo „kot himna, ki se smehljaje razliva preko zemlje navzgor proti nebu" (Federer).

V tem tiči jedro in bistvo Frančiškovega socialnega dela in uspeha. Ideja uboštva sicer ni bila v tem času nova in tuja. V Cerkvi, ki je bila v dobi pred Frančiškovim nastopom bogata in mogočna, se je pojavila močna struja, ki je povdarjala pomen uboštva ter mu hotela pripomoči do veljave. Voditelji tega gibanja so imeli deloma čiste in dobre namene, drugi pa so zopet iskali v pridigovanju uboštva svojo lastno korist.

Razne verske zmote in ekstremnosti, ki so se temu pridružile so rodile številne sekte (Valdence, Katare, Albingence itd.), ki so se med ljudstvom hitro širile. Ker je bila zlasti višja duhovščina povečini zelo bogata, je dobilo to prvotno povsem versko gibanje tudi socialen značaj. Kljub temu pa, da je naglo narastlo v mogočno reko, je bilo vendarle nesposobno preobraziti svet. Nasprotno, veletok zmotnih sekt, ki so idejo evangeljskega

[1]) Zgodbe sv. Pisma, II. del, str. 422. Družba sv. Mohorja, 1903.
[2]) Der heilige Franz von Assisi, str. 13, 14 *in* 15; 2 Aufl. München, 1 917

uboštva spačile in spakedrale, je prekoračil svoje bregove ter rušil in uničeval vse vprek.

Tu je nastopil naš svetniški poverello. Zvest in do skrajnosti vdan služabnik sv. Cerkve, je tudi on oprl svoje socialno delo na versko reformo. „Njegov apostolski zgled — pravi Dubois,[1]) — „mu je bila družba pravih kristijanov, ljubezen vseh do vseh, mir, uboštvo. V svoji ponižnosti je s svojim čednostnim zgledom spreobrnil več ljudi kot ponosen in učen pridigar . . . . Učil je krščansko ljubezen, krščansko pokoro, krščansko uboštvo. Frančišek je stal s celo svoje socialno reformo na temelju prve in največje zapovedi ter one, ki je njej enaka . . . . . Svet mu je bila ena sama družina in ne bojno polje . . . . Frančišek je učil svet žrtve in je dal s svojim življenjem zgled zato . . . ."

In Ludovic de Besse[2]) opozarja, da je Frančišek učil „na podlagi dejstev s svojim lastnim vzgledom. Duh zatajevanja, smisel za žrtve je potreben bogatim in revnim. Ko se je človek privadil žrtvovati samega sebe, po tem ne žrtvuje več drugih, marveč misli samo na to, kako jih bo ljubil, kako jim bo služil". Odtod ti zagonetni in presenetljivi uspehi Frančiškovi.

Toda treba, da povdarimo še druge posebnosti v socialnem delovanju našega poverella. Holzapfel[3]) opozorja, da „Frančišek ne uči ljudi zahtevati svoje pravice, marveč gojiti čednost . . . . . To je metoda Jezusa samega . . Bogati naj se oproste svojega bogastva, dajejo naj miloščino, ubogi naj potrpežljivo in veselo prenašajo svoje uboštvo, kajti oni pridejo lažje k Gospodu. Nov ni bil ta nauk, pač pa Frančiškov vzgled. Njegov nastop je učil, da prostovoljno uboštvo človeka mnogo bolj osvobodi in osreči kot pa bogastvo, ki zapeljuje v skušnjavo in oklepa lastnika v verige ter ga oropa notranjega veselja".

„Frančišek — pravi du Chemin[4]) — ne pridiguje sovraštva, vstaje in brezobzirnega povdarjanja pravic, on pravi: Ljubite se med seboj . . . . Ljubezen rodi ljubezen, kdor ni ljubljen, naj sam ljubi . . . . To česar nam manjka niso pravice, to so čednosti."

Frančišek se tudi ni zavzemal za en sam stan ali sloj. Bil je pač apostol malih, delovnih ljudi, toda obračal se je vedno do vseh, revnih in bogatih, vsem je pridigoval, vse je učil in bod-

[1]) Citira: Imle, l. c. 142.
[2]) Citira Imle l. *c.* str. 143.
[3]) *L.* c. str. 15.
[4]) Citira Imle, l. c. str. 143.

ril, vsem je bil živ vzgled. Njegova socialna reforma se je zato vršila brez stanovskih in razrednih bojev, kamor je prišel, povsod je oznanjal mir in spravo. „Naš svetnik — pravi Imle[1]) — ni bil oznanjevalec miru samo v političnem in osebnem pogledu. Njegova beseda je preganjala duhove razpora iz hiš in trgov, iz pisarn in z ljudskih zborovanj. Njegov spravljujoči duh tudi ni odnehal, kjer sta se prepirala gospod in hlapec, kjer sta se borila upor in nasilstvo".

Kljub vsemu svojemu neizmernemu preziranju, skoraj bi rekel sovraštvu do imetja v svojem redu, ni Frančišek zametaval zesebne lasti in ni nastopal proti nji. Nasprotno, vedno in povsod je povdarjal in zahteval, da je treba krivično pridobljeno blago takoj in do zadnjega drobca vrniti njegovemu pravemu lastniku. Njegovo preziranje imetnja in zasebne lasti izhaja le odtod, ker je videl v nji, kot pravi Sabatier,[2]) „vez, katere mora biti apostol, pa samo apostol prost". V njem je pač živela misel, da so bogatini dolžni dajati od svoje obilice ubožcu, toda ne toliko po zakonu in pravici kot po svoji vesti. Zato mu je bila tudi misel komunizma nepoznana in tuja. Ideja prostovoljnega uboštva naj bi preobrazila svet. Za to ji je dal novo vsebino in nov pomen ter jo tako storil vredno ljubezni. S svojim življenjem je pokazal kako je človek lahko vesel in srečen tudi če se odpove mnogim dobrinam tega sveta! (Danmler)[3]).

Že iz tega se vidi, da Frančišek res ni bil socialni reformator v običajnem pomenu besede. Nikdar se ni bavil s socialnimi vedami in imel' je samo bister pogled v življenje okrog sebe. Zato „ni bil nikak socialni revolucionarec, politik ali znanstven moralist s svet pretresujočimi idejami, bil je samo zvest posnemovalec Krista in pristaš tistih naukov, ki se prilegajo vsaki dobi in lahko vsako dobo ozdra-vijo . . . ." [4])

Zato bi pri Frančišku zaman iskali določenih idej ali celo sistematično izdelan socialni program. Imel je mnogo premalo praktičnega smisla ter mnogo preveč poetične in viteške krvi, da bi mogel kdaj razmišljati o tem ter si s tem beliti glavo. Njegov socialni princip je bila zapoved ljubezni do bližnjega in evangeljski svet radovoljnega uboštva. Vse drugo je bilo zanj mrtva črka brez odločilne vsebine. Federer lepo opozarja „kako neizrekljivo

[1]) L. c. str. 150.
[2]) Vie de S. Francois d' Assis, 44e ed. str. 323, Paris 1920.
[3]) Franz von Assisi, str. 68. M. Gladbach 1900.
[4]) Imle, l. c. str. 141.

čudovita in sveta lahkomiselnost, kakšno blaženo uboštvo je kraljevalo v ubogi Frančiškovi družini! Tu ni nobenih računskih knjig, hipotek, vrednostnih papirjev, zadolžnic in pobotnic niti bakrenih novcev. Tu ne vedo ničesar o „imeti in dati". Vse se mora dati Bogu in vse je njegovo imetje. Radi Frančiška ne bi bilo treba nobenih lastninskih pravic in nobenih zakonov o lastnini, nobenih pravil o kupu in prodaji, o dedščini, kapitalu in obrestih — odstotki in dividende so v njegovih očeh enakovredne z lepimi neumnimi in nepotrebnimi mehurčki iz mila".[5])

Tak je bil Frančišek, taki so bili njegovi *fratres minores*, o katerih pravi Holzapfel[6]) da so bili „živa *pridiga proti* lakomnosti. Poveličevali so uboštvo Gospoda in apostolov kot pravcati zaklad, tako da je preziranje uboštva v širokih masah ginilo in da so mnogi ubožci postali zadovoljni s svojo usodo. Kdor pa ume tudi socialno slabo stoječe, in takih bo vedno nekaj, naučiti skromnosti in zadovoljstva, je storil za rešitev socialnega vprašanja mnogo več, kot tisti, ki na račun drugih proizvaja še toliko raznih dobrin".

Ne smemo pa prezreti, da ni bil Frančiškov poziv k radikalnemu uboštvu in popolnemu žrtvovanju samega sebe nikakor splošno veljaven socialen program, marveč le poziv in klic eliti njegovega reda. Uboštvo po strogem besedilu sv. Pisma naj bi bilo le korektiv običajnih življenskih razmer odsevajoč in govoreč iz življenja maloštevilnih poedincev. Bogatim privošči in pusti Frančišek njihovo imetje, njihovo domačijo in družino, njihov luksus in njihovo udobnost, njegovo in njegovih bratov življenje pa naj bi jih spominjalo, da je vsak človek po svojih razmerah in mejah svojega stanu in poklica dolžan pomagati revežen in zatajevati samega sebe.[7])

Odtod in zato Frančiškov *red pokore* ali *tretji red* za tiste, ki ne morejo, ali ne smejo popolnoma *pustiti posvetnega* življenja. „Ljubezen, ponižnost, požrtovalnost, mir in veselje zanesti v ubogi svet — pravi Imle — to je bil namen družbe, ki naj bi kot delavnica, v kateri se plemenita surovina prvobitnih Frančiškovih idealov preliva v porabne oblike, tvorila vez med redovnim in posvetnim življenjem. Tretji red je bil stoletja nosilec Frančiškovih idealov in organizacija, ki se je nahajala v tesni

[5]) L. c. str. 14.
[6]) L. c. str. 231.
[7]) Cfr. Imle, l. c. str. 154.

zvezi z realnim življenjem v družini, v delavnici in v javnosti .... V temu redu je praznoval Frančiškov ideal svojo zaroko v vsakdanjim življenjem ....."[1]) in zlasti po njej je postal Frančišek voditelj ne samo svoje dobe, marveč mnogih stoletij ponjem.

Poglejmo, ali ni morda poklican tudi za voditelja naši dobi?

Frančišek in naša doba.

Ni dvoma: Naša doba nosi na vseh svojih karakterističnih potezah pečat popolnega materijalizma. Če smo že pred vojno v vsem našem socialnem življenju bridko pogrešali idealizma, tedaj moramo priznati, da bi ga v po vojni dobi zaman iskali ne samo v zunanjem, političnem, marveč pogosto celo v zasebnem življenju. Prej so bili prežeti materialističnega duha predvsem le nosilci modernega kapitalizma, danes pa so ga prav tako polna tudi srca njegovih hlapcev in sužnjev.

Kakor je žalostno to dejstvo, moramo vendarle priznati, da je naravno, da drugače skoraj ne more biti. Cela dolgotrajna vojna je bila ne le en sam veren in točen izraz materialističnega mišljenja in stremljenja, bila je tadi prava visoka šola materializma. In pet let visoke šole, ki goji in poveličuje samo človeško slabost, mora roditi uspeh.

Le pomislimo: Kakor ena sama nepretrgana niti surovih in divjih scen, najkrutejšega boja za življenje in obstanek, se je vlekla brez konca ta doba. Toda kaj boj za življenjenje! Vsi smo zapisani smrti in zavest, da je morda že tu, človeka bolj dviga kot tlači. Ne, na bojnih poljanah ni kraj materializma. Boj za obstanek, za grižljej vsakdanjega kruha in drugih telesnih potrebščin, ta je priklenil na zemljo vse naše misli in želje. Kot lačni in divji volkovi so iskali ljudje s čim bi napolnili svoj prazni želodec, s čim se pokrili svojo nagoto in kam bi položili svojo glavo. Pet let tega divjanja za tvarnimi dobrinami, tega prisiljenega in prostovoljnega živalskega življenja brez slehernega pogleda navzgor k Očetu, ki skrbi za lilije na polju in ptice pod nebom, vse to je moralo pregnati iz človeških src ves idealizem, vso nesebičnost in ves smisel za samozatajevanje.

In kar ni ubila idealizma in poštenja svetovna vojna, tega so ubile razmere po njej. Mesto pravičnega obračuna, mesto plačila ubogim za prestane težave in žrtve, mesto boljših, pravično

[1]) Imle, str. 158 l. c.

urejenih razmer, povsod le krivica in zlo hujše od prej. S krvjo, padlih sinov in družinskih očetov, z žulji mater, vdov in otrok drago odkupljeno in težko pridobljeno imetje maloštevilnih bogataševi in vojnih dobičkarjev, služi kot temelj novemu kapitalizmu plačilo najgrše korupcije na odločujočih mestih.

Demoralizacija vseh stanov in slojev, ki jo je tako povzročila dolgotrajna vojna s svojimi koruptnimi posledicami, je glavni vzrok žalostnih, socialnih razmer naše dobe. Na eni strani kapitalist, ki računi samo s procenti in dividendami ter ne pozna nobenih moralničnih in socialnih obveznosti do svojega delavnega brata, s čigar žulji je težko prislužen njegov kapital, na drugi strani delavec, ki sanja v svoji materialistični zaslepljenosti o diktaturi proletarijata in pozablja pri tem, da je delo, ki mu daje pravico do plačila. Na eni strani brezmejno, na življenje signorov Frančiškove dobe spominjajoče uživanje in razkošno razsipanje lahko pridobljenega bogastva, na drugi ogromna masa bednega, vseh idealov oropanega, telesno in duševno iznemoglega ter v materialističnem morju potapljajočega se delavnega ljudstva.

Ta slika modernih socialnih razmer nam jasno odkriva vso nezmožnost velikega socialnega pokreta naših dni. Niti ene karakteristične poteze, svet preobrazujočega Frančiškovega delovanja ne moremo odkriti na njem.

Frančišek ni reformiral sveta zaradi socialne reforme same na sebi, marveč zato, da bi odtrgal njegov pogled od zemlje, njenih dobrin in njenih nadlog ter ga obrnil navzgor k Očetu, ki je naš cilj. Zato ni toliko reformiral ljudi kot človeka v vsej njegovi notranjosti. S tem pa je postavil temelj zunanji reformi človeka in družbe. Frančišek je reformiral *sub specie aeterni*, moderni svet pa hoče raj na zemlji brez Božanstva, njegove Dobrote in Pravice, njegove Ljubezni in Lepote. Ni dvoma, da so prazne te sanje, da je zgrešeno to gibanje.

Frančišek je reformiral z *ljubeznijo*. Z vsem svojim socialnim delovanjem je stal na zapovedi ljubezni do bližnjega. „Jezus je jedel z grešniki in cestninarji, Frančišek pa je ukazal svojim učencem naj nesejo divjim roparjem na goro Alverno najboljše od svojih prosjaških dobrot, vina in dobrega kruha, da bodo zopet verovali v ljubezen in dobroto ter se sramovali in poboljšali .... Najprej jih nasitita, — jim je ukazal — potem pa jim pridigujte in recite, naj ne prelivajo človeške krvi". (Imle).

Tako je skromni Frančišek reformiral s ponižno ljubeznijo

— moderni svet v svoji modrosti in svojem napuhu pa reformira s sovraštvom. Frančišek je spajal z ljubeznijo v trdno socialno *enoto vse sloje,* bogate in revne, moderni socialni pokret pa seje med njimi sovraštvo in spor.

Sam ubog minor, prosjak brez imetja in pravic je Frančišek s svojim *uboštvom* strl suženjske verige svojih bratov. Česar niso zmogle krvave vstaje in upori, je dosegel on s svojim prosjaštvom. In zopet je naš moderni svet modrejši ter hoče z gojenjem pohlepa po blagu in uživanju rešiti socialni problem.

Frančišek je pridigoval *zatajevanje samega sebe. Žrtev* mu je bila prvi korak in pot do popolnosti. Duh samozatajevanja je potreben revnemu in bogatemu. Naš čas pâ razlaga, našteva in povdarja človeške potrebe — celo bedo največjih sirot — lajša z zabavo in veseljem.

Mesto socialnih pravic je Frančišek raje povdarjal dolžnosti vseh, bogatih in revnih, gospoda in hlapca. Kot apostol uboštva, ki je prosjačenje takorekoč sankcijoniral, je bil ob enem tudi apostol dela. Svoje besede je podpiral — s svojim lastnim vzgledom. In zopet ravnamo mi ravno narobe. O socialnih pravicah zatiranih in tlačenih so polna naša usta, o dolžnostih govorimo le redko in oprezno — ker nimamo vzgleda, da bi se mogli nanj sklicevati. Zato je vsa moderna socialna reforma samo teorija in beseda brez dejanj.

Kaj nam je torej storiti? Kljub vsem naštetim in še mnogoterin drugim hibam modernega socialnega pokreta je vendar gotovo, *da se to gibanje ne da zatreti in zajeziti, ker nosi v sebi zdravo jedro, kal novih, boljših socialnih razmer.* To za nas stoji in to spoznanje mora biti merodajno za na naše delovanje. Frančiškova doba in njegovo delo pa sta nam jasen vzgled in dokaz, kaj nam je storiti?

Videli smo: kot reakcija proti nezdravim razmeram v Cerkvi ki je bila takrat bogata in zato preveč posvetna, se je zadnjih sto let pred Frančiškovem nastopom, pojavilo močno ubožnostno gibanje. Razcepljenost, v razne struje, cele vrste zmot in ekstremnih pretiravanj ter zloraba v sebične, osebne namene karakterizujejo ta veliki zgotovinski val. Da si je bilo jedro tega gibanja zdravo, so vendar slabe primesi v njem prevladovale in nevernost je bila, da bo ta val pogazil in strl tedanjo kulturo.....,

Ali ni to do pičice isto kar doživljamo danes mi? Kapitalizem z vojno in žalostnimi socialnimi razmerami — reakcija ter

moderni materialistični socializem, komunizem in boljševizem z vsemi svojimi zmotami, ekstremi in z vsozlorabo — nevarnost za vso moderno kulturo....

Tedaj pa je vstal Frančišek in dal takratnemu gibanju v svojim lastnim in z vzgledom svojih bratov novo vsebino, nov višji smisel in višji pomen. Odtrgal je človeška srca od posvetnih nadlog in skrbi ter jih napolnil z ognjem goreče ljubezni do Gospoda in bližnjega, da so z veseljem žrtvovali, ne samo kar je tirjala od njih socialna pravičnost, marveč so šli ter izpolnili evangeljski nasvet.

Ravno tega in nič več, pa tudi nič manj, je treba naši dobi. Ne boj socialnemu gibanju, pa tudi to gibanje samo na sebi, nas ne more rešiti. Jedro je zdravo, socialna pravičnost bo zmagala prej ali slej — toda ne zgolj po postavi, marveč predvsem v imenu Gospodovem. Zato gre! Socialni val, ki vznemirja naš čas, mora dobiti pečat večne ljubezni in ta najtežji, vedno novi problem človeškega rodu bo rešen brez teorij in brez krvi.

Frančišek nam je vzgled — njegovi učenci nam kažejo pot. Pojdimo in tudi mi tako storimo!

O. Urban Talija — Dubrovnik.

OKULTIZAM I ČUDO SV. JANUARA U NAPULJU.

I.

Priroda, natpriroda: to su dva tabora jedan protiv drugoga; ne će ni jedan ni drugi da pusti svoju poziciju drugomu, već jedan drugoga hoće da suzbije u nasrtaju.

Sve, što se opaža u svemiru, pa bile to pojave već poznate ili pojave, kojim je uzrok ukrit, tajnovit, pripada sve prirodi: ovo je stanovište jednoga tabora. A drugoga je ovo: u prirodi imade nekih pojava, kojih uzrok utaman će se tražiti u uskom okviru prirode; njima leži uzrok i valja ga tražiti van granica prirode, a to je natpriroda. Za one, koji pristaju uz ovi drugi tabor, moguće su i faktično imade nekih pojava, koje se zbivaju pod utjecajem natprirodnih sila; dok za one, koji pristaju uz prvi, takovih pojava ne ima niti može biti. Čuda u povijesti čovječan-

stva nema. Ali ipak neka fakta, koja se pojavljuju, a uzroka im se ne može naći u prirodi, valja protumačiti. Činjenice su tu; poreći se ne dadu. Odakle, kako, utjecajem čega su nastale? Prirodni ih zakoni — bar poznati — ne tumače, jer nastaju te pojave protiv svih poznatih, konstantnih prirodnih zakona; al ipak svoj uzrok valja da imadu. Na ovo valja odgovoriti. Ako znanost ne zna odgovoriti, može kazati: ne znam; to se izmiče mojemu dohvatu; ali ne smije nikada kazati: ta je pojava prirodna, pripada okviru znanosti, nastaje utjecajem prirodnih zakona i ako nepoznatih znanosti.

Već je prošlo više od šesnaest vijekova, otkada je sv. Januar, biskup, mučen bio. Šesnaest je vijekova otkad se hrane u Napulju svete moći i bočica sa zgušćenom krvi, i svake godine ponavlja se čudesna pojava, da se krv aglumerirana u bočici rastopi i poprimi svježost žive krvi, a to kada se postavi do lubanje istoga mučenika. Ta vanredna pojava pritezala je osobitu pažnju čitavoga svijeta, kroz dugi lanac vijekova i sada priteže. Oni, kojim je prirodno sve, što se zbiva, kušali su da protumače tu pojavu isključujući utjecaj natprirodnih sila. Na prvomu mjestu kazali su i kušali da uvjere svijet, te je to svećenička prijevara. Ali je to tumačenje palo, te nema sada niti manje ozbiljna čovjeka, koji to vjeruje. Poseglo se je drugomu tumačenju. A to je: toplina svijeća i doticaj topline ruke čini, da se zgušćena krv rastopi. — Ali se znanstveno znade, da toplina zgušćuje krv, a ne rastapa je, kao što zgušćuje bjelance od jajeta. Znanstveni nam pokusi kažu, da toplina najprvo razluči u krvi surutku (siero) od fibrine. Fibrina se zgusne, pa na koncu toplina isuši zgusnutu fibrinu, koja ostane u tvrdu komadu. Ovo kruto tijelo — činili se pokusi, koliko se hoće — toplina ne može više da rastali. Stoga se je ostavila i ova hipoteza, iznešena da protumači to čudo. — Opet se je kušalo naći neki pribjeg. To nije — kazalo se je — zgušćena krv; to valja da bude neka druga smjesa, koju toplina može rastaliti. Ali je i ovu hipotezu znanost oborila.

Fizični nam zakoni kažu, da se pojedine krute tvari mogu rastaliti pri nekoj određenoj temperaturi. Tako se na pr. fosfor tali pri 44.^{0} Celsiusa, parafina 46.^{0} led pri 0^0 i t. d. Ne bude li dovoljne temperature, ne tali se. — Iskustvo je dokazalo, da se krv zgušćena sv. Januara u bočici rastapa pri posve različitim temperaturama. Bilo je slučajeva, kada je nastalo talenje pri temperaturi 30^0. Celsiusa. a bilo je također slučajeva pri temperaturi

27.^{0}, 25.^{0} i 23.^{0} itd. Ovo nam očito kaže, da talenje ne ovisi o temperaturi, stoga ono kruto tijelo, što je u bočici nije neka smjesa, koju temperatura tali, već nešto drugo. — Ali je znanost dalje išla. Spektarna analiza dokazala je, da je ono kruto tijelo u bočici zaista zgušćena krv. Prof. R. Rainieri g. 1902. sa nekim drugim prof. postavili su bočicu rastaljenom krvi pred spetroskop; nagnuli su bočicu, da su mogle zrake proći tanku naslagu rastaljene krvi, koja se je držala na staklu bočice, te se je pojavio spektrum, sa karakterističnim crtama, koje nam daje spektrum krvi. — Znanost dakle oborila je sve dotadašnje hipoteze o taljenju krvi, koje hipoteze išle da uvjere svijet, te ta pojava, koju čudom zovu, svoj pravi uzrok imade u granicama prirode.

Ipak oni, koji stoje na stanovištu *„čudo nije moguće“*, to jest: pojava pod utjecajem natprirodnih sila nije moguća, nijesu su se htjeli umiriti pred sudom objektivnim nepristrane znanosti. Oni hoće, da spase, bilo to, kako bilo, svoje stanovište. Prošle godine izašla je knjiga: **„Occultismo e misticismo del miracolo di S. Genaro“**, u kojoj se kuša, da se protumači ta tajnovita pojava. Evo kako se tumači. Krv je u čovjeku glavni elemenat njegova organizma. Krv je vodič života, prepuna je tako zvanoga „od-a“. Život je pojava biomagnetična, stoga i krv u sebi hrani sile magnetične, koje predrži dugo vremena. Krv može se (razumije se, ne kada kola u žilama, već izvan njih) uzdržati živa dugo vremena, naročito ako je zatvorena u bočicama staklenim, koje su slabi vodiči **oda.** Takove žive krvi imade i danas u egipatskim hipogejima. Podržavanje života u krvi slično je životu u letargiji životinja. Bilo je mrtvaca, koji su oživjeli, kako se to čita u evanđeljima. To su bila mrtva tjelesa sa fizičnom dušom **„od“**. Može biti i dijelova mrtva tijela prepunih od-a koja su željna života, kao što i krv, koja oživi u nekim prilikama. Vjerojatno je, da je u našemu slučaju duh svetoga mučenika pritegnut od njegove krvi, stoga krv pokazuje na sebi znakove života. Ukratko: život je takova energija, tragovi koje ostaju i poslije smrti udruženi s krvi, lubanjom, kostima, odijelima i drugim predmetima, kojim su se služili dotični pokojnici. Ti se tragovi života pojavljuju sve dotle, dok se ti predmeti ne unište.

Ali osim **od**-a, koji ostane trajno u krvi i kostima pokojnika te može dati znakove života, služe se i molitvom da protumače čudo sv. Januara. Molitva je, vele, vanjska aktivnost, koja prati nutarnji duševni akt. Molitva, koju upravlja pobožni narod,

nije samo *impetratorna*, već i *„evokatorna“*, *„nekromatična“*. Molitva je *energija duševna*, pomoću koje može se postići, što se želi. Posve naravno slijedi, da će **„od“**, koji je latentan u krvi zgusnutoj sv. Januara, dati znakova života, ako se tomu pridruži vruća molitva pobožna naroda. Ovo je — u krupnim crtama — način, kojim okultizam kuša da protumači čudo sv. Januara.

II.

Prema mišljenju gore navedenog pisca, dva su elementa, koja sudjeluju u čudu sv. Januara. A to su: **„od“**, ili — kako ga zovu drugim imenom — *„eter duha“*, *„fizična duša“*, koja ostaje i poslije smrti udružena s krvi, kostima, itd., te može dati znakove života; i molitva, koja je neka tajanstvena energija, evokatorna sila.

Da dokažu opstojnost **oda** ili eterne duše pozivlju se na običaj uveden kod nekih naroda, da se pišu ugovori krvi ljudskom, jer se je vjerovalo, da krv na papiru ugovora može do potrebe pozvati na život pokojnika, koji je taj ugovor sklopio. Pozivlju se na vampire, a to su neke osobe, od davna već mrtve i pokopane, koje su se pojavile žive, te išle da sisaju krv drugim i da škode. Da dokažu, te je molitva tajanstvena neka sila iznose što pripovijeda Marko Polo, čuveni okultist svoga vremena. Neki Kalif, tako priča Polo, buduć saznao, da prema nauku Evanđelja molitvom se može prenijeti brdo s mjesta jednoga na drugo, naloži kršćanima, da svojim molitvama premjeste neko brdo, inače da će ih svih sasjeći. Kršćani su molili, i brdo se premjesti. A to obrati Kalifa na kršćansku vjeru. Evo, ovo su dokazi, da imade tako zvana *„fizična duša“*, da prirodna sila, koja se očituje u molitvi, može čudesa tvoriti pa i brda prenositi.

Pošto je znanost u pitanju krvi sv. Januara izrekla: *„ja tu pojavu protumačiti ne znam, to se izmiče mojemu području, ne vidim, da su tu upleteni prirodni zakoni“*, protivnici *„čuda“* (u smislu kako ga shvaća Katolička Crkva) laćaju se drugoga sredstva, ne bili održali svoj položaj *„čuda ne ima, sve je prirodno“*. Laćaju se *znanstvenog okultizma* (ovako ga zovem) i teozofskog okultizma. No, pitanje je: da li i manje ozbiljan čovjek može uvažiti njihove dokaze. Upiru u *„od“*, *„eternu dušu“*. No, što je *„eterna duša“*, da li ima takove duše; pa u slučaju, da je i ima, da li zaista ostaje u krvi i kostima poslije smrti; pa ako ostaje, zašto ne daje znakova života jednako i uvijek ondje, gdje ima

krvi i kosti, već jedino u krvi sv. Januara? Na ova pitanja valja odgovoriti, i odgovoriti tako, da bi odgovor mogao zadovoljiti, prije nego se dade odlučni sud o krvi sv. Januara. Ali okultisti tajnom hoće da tumače tajnu. Što i koliko vrijedi to, što kažu, da su se ugovori pisali krvi, a to stoga, što se je vjerovalo, da bi ona krv mogla oživjeti pokojnika? Pisali su se, govorimo mi, ugovori ljudskom krvi, da bolje posvjedoče vjernost u održavanju zadate riječi, a ne da uskrsnu mrtvace, koji, da bi i uskrsnuli, bila bi suvišna prisutnost njihova u pogledu ugovora, jer ne bi drugo mogli kazati, već to, što je već bilo napisano u ugovoru. Okultisti govore: imade vampira; mrtvaci mogu uskrsnuti, oni živu *„fizičnom dušom“*. Da mrtvaci mogu uskrsnuti, ne poričemo; ali da mogu uskrsnuti stoga, što ostaje u njihovim mrtvim ostacima *„od“* ili *„fizična duša“*, u to ne vjerujemo. A razlog je tomu, što da zaista imade ta fizična duša, koja ostaje u krvi i kostima, to bi moralo biti kod svakoga mrtvaca, i svaki bi mrtvac morao povampiriti, ako vampiri oživljuju stoga, što im fizična duša ostaje i poslije smrti udružena sa njihovim mrtvim ostacima. Ali to se ne događa. Vampiri stoga nijesu drugo nego plod ražarene fantazije. Ovim inače ne poričemo prikazanja duhova (kako se pak to zbiva, nije mjesto ovdje, da govorimo), ali je to sve nešto drugo. — Mogu li dakle ovi razlozi pobuditi u čovjeku, koji i malo misli, najtanju nit vjerojatnosti, da stoga, što fizična duša (inače, da li je ima ne zna se, kao što se ne zna, da li ostaje utajana u krvi i kostima) udružena je krvi, nju oživljuje?

Okultisti uzrok čudu sv. Januara pripisuju dijelom molitvi pobožna naroda. Molitva je — vele oni — energija, pa nadodavaju još pridjevak *„titrajuća“*, koja riječ i ako imade svoje značenje, u našemu slučaju ne govori nam ništa. Priznajemo i mi da je molitva energija, kojom se može postići nešto, što se želi; ali sve što se može postići molitvom, i postiže se, poričemo, da se mora pripisati samo prirodnim energijama. Molitva je izražaj jače ili slabije želje, da nešto bude. Željama je izvor u čovječjoj volji, volja je psihična energija, volja, kao što i duša, nema ništa zajedničkoga sa materijom. Stoga volja, kao što i duh, ne može utjecati na materiju neposredno. Duh može utjecati na materiju samo posredno, kako se to vidi u čovječijemu tijelu. To je jedini slučaj, za koji nam znanost ili bolje iskustvo može jamčiti. Kako pak duh u čovječijemu tijelu dolazi u svezu sa materijom, to jest tijelom, tajna je i tajnom će ostati, premda su se

izmislile različite teorije, da se to protumači. Ovo je jedini slučaj — kažemo. Slučajevi telefanija ne mogu nam dokazati neposredni doticaj duha sa materijom, jer telefanije moglo bi biti — a tako i mi mislimo — ne reproduciraju slike na optičnom živcu prouzrokovane od nekoga materijalnog predmeta izvan subjekta, koji gleda prikazu, već je to neposredni podražaj na optičnomu živcu, prouzrokovan od nekoga duha preko onoga medija, preko kojega duša je udružena sa tijelom u onomu čovjeku, koji vidi prikazu. Drugim riječima: telefanija je prikaza čisto subjektivna, a ne objektivna. Prikaza, koju duh prouzrokuje preko medija, kojim je duša u svezi sa tijelom onoga čovjeka, koji prima telefaniju.

Ne ima drugih slučajeva, koji bi nam mogli kazati, da duh neposredno utjecati može na materiju; stoga ovaj princip može se uzeti kao ujamčen, bar sve dotle, dokle se protivno dokaže.

Ovo imajući na umu tražimo, da li je moguće da molitva, koliko je prirodna duševna energija i djeluje u prirodnim granicama, može utjecati na materiju neposredno te proizvađati nešto, što je ili nad prirodnim zakonima ili protiv njih? Da li je moguće, da gnojnu na pr. ranu zacijeli kroz kratko vrijeme, da mrtvaca, koji truhne, uskrsne, da brdo s mjesta jednoga na drugi prenese?

To je nemoguće, prama principu, što smo postavili gore. — Al ipak je istina, da se molitvom može počiniti — što se kaže — čudesa, postići nemogućih gotovo stvari. I ako možda nije istina sve što priča Marko Polo, istini ipak odgovaraju nebrojena fakta, istini odgovaraju iskustva pojedinaca, kojih se ne smije ubrojiti niti između nevrastenike niti kakove abnormalne tipove. Molitva je duševna dakako energija, kojom se može postići nevjerojatnih stvari; ali ako ta energija, koliko je prirodna energija, ne može da protegne svoj utjecaj na materiju — kao što smo to gore dokazali — kako je moguće, da zacijeli gnojnu ranu, zgušćenu krv rastopi, itd.? Na ovo pitanje valja odgovoriti.

Okultisti će odgovoriti, da molitva, koliko je prirodna energija može utjecati i na materiju; ali pada taj odgovor, ako se opazi, da u tomu slučaju svaka molitva, na istom stupnju intenzivnosti, morala bi postići svoj efekat; ali tomu se iskustvo opire. Da bi molitva, u koliko je prirodna energija postizala ex se svoj efekat, bila bi slična drugim prirodnim energijama, kao na pr. toplini, teži, itd. Druge energije postižu svoj efekat redovito i stalno: vatra na pr. prži i tali redovito: tko postavi ruku u vatru

redovito se opeče. To bi se imalo kazati i o molitvi. Ali molitva i iste intenzivnosti ne postiže uvijek efekat. To pokazuje, da ne stoji sve do molitve, već da tu mora ući još neki drugi faktor, da molitva postigne svoj cilj. — A taj drugi faktor je prvi uzrok svemu, o komu sve ovisi. Stoga odgovor na postavljeno pitanje ovaj samo može biti.

Sve što postoji imade svoj uzrok, a taj je uzrok bez uzroka, to jest prvi uzrok. Prvi uzrok, kao što daje bit svemu, tako mu ga i podržaje, svim zakonima, što su tu, upravlja i ravna. A to je Bog. Bog, ne koji se istovjetuje svijetom u monističnom smislu, već Bog personalni, duh vječiti, bezkonačni. Molitva, koja je energija čovječije volje, duševni čisto akt, ide ravno k vječnomu bezkonačnomu duhu, Bogu, na njega utječe. Bog, koji ravna svim zakonima, što su u prirodi: duhom i materijom utječe i na duh i materiju te čini, da molitva postigne svoj efekat, bude li u skladu sa ciljem svega stvora. Ovim putem molitva, što je energija čisto duševna, i koja — kako smo gore pokazali — ne može neposredno utjecati na materiju, utječe i na materiju i postiže efekte, koji su i mimo i protiv prirodnih zakona. Ovim se putem mogu protumačiti efekti molitve, koje priznaju i sami okultisti, ali ih protumačiti ne mogu, a to jer hoće, da nađu im uzrok u prirodi. Ovim načinom može se samo tumačiti i talenje krvi sv. Januara. Odstranili se Bog, odstranili se natpriroda, nemoguće je svako drugo tumačenje.

Dr. Fra Karlo Eterović — Sinj.

FRA ANDRIJA KAČIĆ MIOŠIĆ

(O dvjestotoj godišnjici njegova ulaska u franj. red.)

(Svršetak.)

Milovan je uz to branitelj vjere i kršćanske kulture protiv turske sile i okrutnosti. No u ovoj je borbi Milovana njegova blaga i uređena ćud uzdržala u pravim granicama; on niti mrzi niti psuje, nego, kao što pjeva junake i viteštva, tako je i sam u svojoj pjesmi i u cijelome svome vladanju vitez i junak.

Ako povijest svjedoči da su Franjevci svugdje bili najbolji prijatelji puka, to nadasve vrijedi za Kačića. On je s kraja na

kraj pučki prijatelj. Još oko god. 1746. prevađa iz talijanskoga na hrvatski „Ugovor makarsko-primorskih knezova s mletačkom republikom“ i stavlja ovaj značajan naslov: *Za gliubav puka istumaçi ia fra Andria Miossich.*[1]) Za mali puk fra Andrija živi i radi, za siromahe čobane sastavlja svoje pjesme i razgovore, za težake se zauzimlje, kako potvrđuje i jedino sačuvano njegovo pismo (vidi gore str. 117), za siromahe i utopljenike svoje zdravlje izlaže i napokon dragocjeni život Milovanov izgara na žrtveniku uzvišene ljubavi k bližnjemu.[2]) Fra Andrija je vâs pučanin u smislu svog duhovnog oca, Franje Asiškoga. Ova odlika iskrenog demokratizma zlatna je nit koja isprepleće čitav život starca Milovana. Ne bilježe uzalud spomenici da je fra Andrija bio „čovjek pun ljubavi spram iskrnjega“[3]); narešen darom ljubavi k siromasima“[4]) u toj mjeri da bi, kako Ivičević donosi (l. c. IV.), sa sebe donje odijelo svlačio da siromahe zaodjene.

Uz ljubav domeću iste isprave (ibid), da je Kačić bio čovjek *pobožan, neokaljana i kreposna života.* I zaista, kad spomenici toga i ne bi napose isticali, sama djela našeg Milovana i ono što inače o njemu otkrih u meni stvoriše uvjerenje, da je on morao biti redovnik vrlo ozbiljna i časna vladanja, pun vjere i rasvijetljene pobožnosti. U uvodu k izdanju Razgovora od g. 1759. nabraja tri svrhe radi kojih ovaj trud čini, i na prvome mjestu stoji „slava i poštenje Božije, komu se svako dilo pošteno, bez otruje griha učinjeno, posvetiti i prikazati ima“. Kačić je katolik i redovnik. Odanost Crkvi i njenom poglavaru Rimskome Papi nešto je sasvim naravno i sveto u njegovoj duši. To se napose opaža u razgovoru o padu Carigrada (str. 201), u razgovoru o Juri Kastriotiću (str. 113) i u pjesmi 45. Pjevajući o Sv. Savi (pjesma 4.) veli:

Posveti ga grčki patriarka
Po naredbi pape velikoga
Svega svita oca duhovnoga
Komu Grci podložni bijahu
Za glavara tada poznavahu.

[1]) Ovaj je ugovor izdao dr. Nikola Zvonimir Bjelovučić u Starinama jugosl. akad. 32, str. 317– 322. — Zagreb 1907. —

[2]) Vidi gore gl. 7. str. 237 i 238.

[3]) Fuit multum vir caritativus ac devotus. Mrtvar Zaostroga od g. 1802., zatim Vladmrović Cronicon archivale 26.

[4]) Dono caritatis in pauperes necnon honestate morum praeditus, mrtvar u Živogošću na 14. dec. a mrtvar Zaostroga od 1802: vir in omnibus virtutibus illustris.

Kačić je znao divno sljubiti nepokolebivu privrženost svojoj Crkvi sa najširom tolerancijom, čistoću dogmatskih načela s golemom ljubavlju i susretljivošću k inovjercima, napose k svojoj slovinskoj braći. Duboka filozofijska i teologijska kultura mnogo je pomogla Milovanu, da je umio naći ovaj zlatni put i na njemu se u svim prigodama održati. U razgovoru i u pjesmi o kući knezova Ljubibratića, pa i u pjesmi 46., koju prikazuje „gospodi hrišćanskoj“, vidiš, kako je Milovan ljubio braću druge vjere, koliko je među njima imao znanaca i prijatelja, kako je znao razlučiti plemenitost i dobroćudnost slavensku od „oholosti grčke“ (pjesma 45.) U pjesmi 46. pri kraju

Sve po redu pozdravlja hrišćane
Po imenu starac Milovane
Molite mu vi Boga za zdravlje
Ne bi li vam pisme izvodio[1])

Fra Andrija ljubi i redovničku zadrugu, u kojoj je nauke primio i koja ga je odgojila, njoj posvećuje svoje sile, njoj kao čvrst i uređen značaj vjeran ostaje do zadnjega daha svoga života. On je najbolji dio svoga vijeka sproveo u poučavanju redovničke mladeži, pa i poslije toga, prisustvujući redovničkim zborovima, radi za napredak nauka u zadruzi. Baš na redovničkim sastancima, na kojima je bio Milovan, stvorene su važne odredbe upogled nauka i učeće mladeži. Prvi zbor, kome je prisustvovao Kačić, 7.X. 1746. u Karinu, pod oštre pedepse naređuje starješinama samostana neka ostave mladićima vrijeme potrebno da mogu učiti i dvaput na dan pohađati školu.[2]) Slijedeće godine

[1]) Milovan u Razgovoru (282) veli, da Kačići „drže svetoga Ivana za svoga branitelja, ma različito: jer ovi u gornjem Primorju slave ga na hrišćansku, sutradan po latinskomu vodokršću, u koji dan dolazi hrišćanski Ivanjdan; a oni u donjem Primorju slave ga na latinsku, po našem Božiću“. Na ovo nadovezuje D. Živaljević (Ljetopis srpske matice, knjiga 171, III, 4 sq): „kada uzmemo u obzir, da su Kačići iz Bosne, da samo Srbi pravoslavne vere slavu slave . . . to nećemo pogrešiti, ako iz gornjih Kačićevih reči izvedemo: da su Kačići starinom bili pravoslavne vere“. Izvod čini mi se ide predaleko. Osim toga, sam temelj na kome zide Živaljević svoj zaključak, nije nikako zajamčen. Prof. Vjekoslav Klaić u raspravi „Najnovija istraživanja o krsnom imenu“ (preštampano iz „Hrvata“, Zagreb 1922) dokazuje. da se je krsno ime slavilo a i danas se slavi ne samo kod Srba pravoslavne vjere, nego i kod Hrvata-katolika i kod Bugara. Pače dva najstarija (XI. stolj.) danas poznata podatka o krsnom imenu nalazimo na istoku kod Bugara (g. 1018) i kod Hrvata na zapadu (g. 1087).

[2]) . . . 4⁰ La cagion principale di questa [ignoranza] è la poca caritá dei Superiori locali nel dare il tempo alla gioventù di studiare. Stantechè il Venble Diff.rio sotto la pena dovuta a contumaci disubidienti e quelle di sopra, commanda chc li Superiori Locali diino onninamente il tempo alla gioventù sogetta loro di studiare e di comparire alla scuola due fiate al giorno. AM. svezak „Provincialatus Thurich“.

1747. 23. jula sastanak na Visovcu između drugih korisnih rješenja određuje da se dva redovnika, hrvatski pisci, O. Filip Grabovac i O. Josip Banovac radi zasluga počaste naslovom „Patres Provinciae".[1]) Kapitul u Zaostrogu 9.IX. 1748. uređuje nauke za godine kušnje (novicijata) i zabranjuje gvardijanima upotrebljavati novake kao sakristane, kuhače, konobare ili ih slati na ribanje.[2]) Na kongregaciji u Sinju 15.VI. 1749. učinjena je već prije (gore str. 20) spomenuta naredba o strogim ispitima prije oblačenja i ređenja, da se vidi znadu li mladići pisati u materinskome jeziku i slovinskim slovima. Jeli puki slučaj što su ove odluke stvorene na sastancima, kojima je pribivao Milovan? Ja nemam dokaza da su spomenuti predlozi od Kačića prikazani, ali mogu barem toliko reći, da su oni u fra Andriji našli odlučnog zagovaratelja, a možda je gdjekoji i od njega iznesen.

9. Kako je fra Andrija bio cijenjen od svojih savremenika?

Fra Andrija, čovjek plemenita značaja, blage i miroljubive ćudi, bio je to od braće u redu, to od vanjskoga svijeta uopće čašćen i ljubljen.

Eno već prve godine učiteljovanja u Zaostrogu, u 26. godini života, lektor Miošić imenovan je *discretus conventus*, savjetnikom manastirske uprave. Da se je ova časna služba davala samo ozbiljnim i dostojnim redovnicima vidi se otolen, što su, kad je samostanska obitelj brojila 7-8 svećenika, samo trojica bila diskreti, a kasnije, kad je broj narastao na 12 do 15, diskreta je bivalo obično 5—6. Službu diskreta vršio je od ove godine 1730. u Zaostrogu, u Sumartinu i opet u Zaostrogu, cijeli život osim tri posljednje godine 1757—1760.[3])

Provincijalni arhiv svjedoči još, da je Milovan već kao mladi lektor u Šibeniku bio kandidat za definitora na kapitulima 1738. i 1742.[4])

[1]) LAP. 381 AM.

[2]) Per secondo Noviziato nominasi, ed istituisce il convento di Zaostrogh, cui assieme dichiarasi il convento di ritiro. Nel qual convento la gioventù vivendo sotto l' istessi rigoriadi primo Noviziato [si] applicherà alla grammatica, ed allo scrivere, per poscia rendersi abbile alle superiori arti liberali. Dovendo onninamente i novizzi sì di primo, come del secondo Noviziato essere lontani dal andare alla pesca, e di sustenere il carico di sagrestano, cucinaro, canavaro, ed altro simile. Okružnica provincijala O. Ivana Vučića 14.IX. 1748. AM. i ŽK.

[3]) Vidi knjige samostanskih računa iz ove dobe u Zaostrogu i u Sumartinu. U Zaostrogu je posljednji put potpisan sept. 1757. Za boravak u Šibeniku 1735 –1745. ne mogoh na žalost naći starih knjiga crkovne i samostanske uprave.

[4]) Na oba ova kapitula imao je po jedan glas LAP. AM. Definitor je član upravnoga vijeća redovničke provincije. Ovo se vijeće sastoji od državnika (provincijala), kustoda i četiri definitora.

Kad je dovršio naučavanje (1745.) na generalnome učilištu u Šibeniku fra Andrija je ne samo od vrhovnog starješine reda iz Rima okrunjen čašću Jubilarnog lektora, nego je k tome bio proglašen **Jubilatus de numero.** U provinciji je moglo biti i bivalo je više jubilata, ali *de numero* nijesu mogla biti nego dvojica. Čast Jubilata davala se je onim usposobljenim (generalnim) lektorima, koji su sa uspjehom, na čast zavoda i zadovoljstvo provincije potpuno navršili 10 godina učiteljovanja na generalnom učilištu teologije. Lektor jubilat oprošten je predavanja i u časti dolazi odmah iza bivših provincijala. Između ovih jubilata odabirala bi se dvojica vrijednošću, iskustvom i ugledom odličnija i zvahu se Jubilati *de numero*, t. j. imali su ne samo čast, nego i pravo, da kao i bivši provincijali pribivaju svim zborovima (kapitulima) provincije, pače i svim sastancima državne uprave (congregatio i congressus definitorii), gdje bi svojim savjetom, napucima i glasom znatno utjecali na upravu redovničke provincije.[1]) U zadruzi od 300 svećenika i između više jubilarnih lektora biti imenovan jubilatom de numero, znak je osobite vrijednosti i velikog ugleda, koji je uživao Milovan kod svoje braće redovnika. I fra Luka Vladmirović bijaše lektor jubilat, ali nè de numero. Posljednjih pet godina života, Kačićeva potpisa ne sretaš na zapisnicima redovničkih zborova. Je li jubilatima de numero oduzeto dotadašnje pravo? Nije, jer u okružnici 22.IX. 1766. pohoditelj provincije O. Bernardin Splićanin pozivlje na kapitul uz oce definitorija još i eksprovincijala Fra Grgu Despota, *Jubilate de nro*, i gvardijane.[2]) — Je li Kačić bio otsutan iz provincije? Nije ni to, jer barem za g. 1756. znamo već iz bilješke O. Staničića (AB), da je bio pozvan na sastanak, a za kapitula u Zaostrogu 18.X. 1757. bio je u samostanu i pače prisustvovao on i Karapandža sjednicama novoga definitorija, ali ne kao jubilat nego obojica kao zamjenici novoizabranih a još neprispjelih definitora.[3]) Spomenuti mi je, da na zapisnicima redovničkih vijeća ovih zadnjih pet godina nema ni Kačićeva potpisa ni potpisa drugog jubilata jal eksprovincijala. Koji je potom razlog ove otsutnosti — ne mogu razabrati. Da nije trzavica malo prije u bilješci spomenuta?

Puratić (l. c. XV), a za njim Živaljević (l. c.) i ostali životopisci vele, da „su u kolovozu 1758. na franovačkome zboru u

[1]) Iz nekih spisa u arhivu Sumartina razabire se, da je oko g. 1760. bila u provinciji trzavica radi tobožnjeg prekomjernog utjecaja eksprovincijalâ i jubilatâ na poslove i odluke starješinstva.

[2]) AB među listinama O. A. Staničića.

[3]) Acta capituli provlis 1754. AM.

Sinju,[1]) gdje bijaše i fra Andria, svi otci upeli u fra Andriu, da ga biraju državnikom . . . Ali srećom po narod ponizni i već izmoreni starac na velike molbe isprosi da ga ostave u miru, a da oberu, kako i odabraše, fra Grgu Despota iz Zaostroga". Ivičević, koji je prvi ovu vijest donio, hoće da je pače *i bio imenovan* državnikom, ali da se „ponizno zahvali nehtijući prigrliti ovo počastjenje" (l. c. V.) Što je istine u ovome pripovijedanju? — Najprije označena godina 1758. ne odgovara povijesti. Godine 1758. nije uopće bilo kapitula, a da se je tada i držao, Kačić i Despot, radi ondašnje alternative izbiranja, ne bi bili došli u obzir.[2]) Kapitul, o kome je govor, držao se je zaista u Sinju 12. augusta, ali ne 1758., nego četiri godine ranije t. j. 1754. Vijeću je prisustvovao fra Andrija i kao jubilat i kao gvardijan Zaostroga. Ja sam zapisnike ovoga kapitula imao pred očima (AM.). Iz njih je jasno, da Kačić nije bio izabran provincijalom. Da je on izabran, makar se odmah u sjednici i odrekao, to bi bilo ubilježno u izbornome dokumentu, kao što je bilo ubilježeno, da je za provincijala *O. Andrija Miošić imao dva glasa*, O. Anton Maria Semitecolo tri, a O. G. Despot 14. Despot je dakle odmah u prvome skrutiniju izabran. Nego i ako izborna isprava poriče, da bi Kačić bio *izabran* državnikom, to s druge strane potvrđuje, da je o njemu i njegovu izboru zaista bilo govora. Potom, ili se je cijelo pripovijedanje o izboru Kačićevu i njegovu odricanju razvilo iz historičke činjenice, da je na kapitulu 1754. imao dva glasa za provincijala, ili je pripovijedanje, kako ga bilježi Puratić, u glavnome istinito. Ja naginjem na ovo potonje. Na temelju same izborne isprave ne može se zaista znati, je li *većina* izbornika htjela i radila oko fra Andrije, da bi se primio službe državnika, no iz nje se svakako vidi, da se je ozbiljno radilo i o njegovu izboru. Ja onda ovako predstavljam razvitak na kapitulu. Izbornici su mogli u većini koliko radi ugleda, toliko radi vrijednosti i takta stati za fra Andriju. Milovan videći, da je stvar ozbiljna, morao je i po svojoj skromnoj naravi i po književnome zanimanju odlučno od sebe odbijati časnu ali i teretnu službu, jer bi mu

[1]) Živaljević (l. c. str. 17) u više navrata veli da je izbor bio u Senju mjesto u Sinju. Bit će valjda štamparska pogreška.

[2]) Baš nekoliko godina ranije t. j g. 1749., bio je sastanak na Visovcu 14. dec., da se uredi način izbora u istočnoj polovici provincije. Na izbornoj listini ove odluke Milovan se je ovako potpisao: Io f. Andrea Miossih Lett. Giubilato confirmo quanto di sopra. AM, svezak „Provincialatus A. R. P. Vucich".

dragocjeno vrijeme odnosila i priječila slobodu kretanja. Kad su izbornici vidjeli, da se fra Andrija ne bi nikako primio službe, od njegove su kandidature odustali, ali ipak dvojica — glasovanje se obavlja tajnim ceduljama — ostaše i dalje pri svome uvjerenju, da je Milovan najdostojniji i njemu podadoše svoje glasove.

Da je naš jubilat bio čašćen od braće redovnika vidi se i iz listova O. Karapandže i O. Bilasa, koje spomenuh u pogl. 6., kao i iz činjenice, da su provincijali u više navrata odredili natječaj za mlade profesore u Zaostrogu kod fra Andrije i da su njega imenovali sudcem natječaja. Sa ovim mojim izvodima jedan spomenik čini se da ne udara složno. Provincijal O. Jerko Filipović u gore spomenutome pismu od 25.VIII. 1751, na O. Vladmirovića[1]) piše: „Pazite, nemojte benaviti po Mlecih". — No ovaj izraz, o sebi uzet, dosta oštar, gubi vrijednost kad se zna, da je pisamce privatno, upravljeno nè Kačiću nego mladome Vladmiroviću (33 godine), koji po svoj prilici prvi put ide u Mletke, a bio je proglašen kao letičast. A i njemu o. provincijal piše u po šale, jer iza gornjih riječi odmah dodaje: „ali nećete, vi ste ljudi civili". Ako Filipović upotrebljava plural tako, da bi se gornje riječi mogle odnositi i na Kačića, o kome je također govor u pismu, to jamačno provincijal čini zato, da opomena, fra Luki namijenjena, bude manje gorka.

[1]) Ovo za Vladmirovića značajno pismo pisano je bosančicom. Nalazi se u AZ., svezak „Vladmirović" oko sredine. Evo ga u cjelosti.

Molto Revd° Pad^e mio ossmo

Ako sam vam obećao da ću vas branit kad skrivite, imate znat, da sada nisam *Advocatus*, nego *Judex*, i tako se u me ne uzdajte da ću vas branit, nego se čuvajte da vas ne budem sudit, jer će bit sud *toto rigore justitiae*. Šaljem *obedienzu* o. m. p. Miošiću u kojoj sam v[aše] o[činstvo] stavio za druga istoga o[ca]. Pazite nemojte benavit po Mlecih, ali nećete vi ste ljudi civili. Pošli s' Bogom.

O. I O. M. I.
Sign 25 Agto 1751.

Os.^mo ser. Pront.^mo
Fra Girolamo di Rama

P. Luka Vladmirovich
Iz vana:
Al molto Vendo padre
F. Luca Vladmirovich
Lett. Tgo de' Min. Ossti
Zaostrogh
Del Mro Provle

Milovan je imao znanaca i štovatelja i izvan samostanskih zidina.[2]) To razabiremo iz same pjesmarice. Izdanje od 1756. posvećuje Vincencu Kosoviću biskupu korčulanskome rodom Kotoraninu, a ono od god. 1759. knezu Luki Ivanoviću iz Boke Kotorske. Pjesma 83. prikazana je „prisvitloj gospodi zagrepskoj, za srčene ljubavi vikovičnju uspomenu", a pjesma 46. „gospodi hrišćanskoj". U razgovoru o knezovim Ljubibratićim od Trebinja (str. 278) piše: „Izađoše od ove kuće kriposni i veleznani duhovnici svetoga Bazilia, episkopi oliti vladike sliđenja grčkoga, kakono prisvitli otac Petronie, vladika u Slavonii i gospodin Stefan, vladika u Kostajnici; a treći od rečene kuće jest otac pripoštovani Nektaria, arkimandrit od Sabine". Ovaj način pisanja daje naslutiti, da je pjesnik Milovan bio u dobru poznanstvu i s od-

[2]) Pišući ovu biografiju obratio sam se u Brist, rodno mjesto Kačićevo, i u Baćinu otklen mu je bila majka, da saznam ima li danas, i kakvih ima predaja u tim krajevima o fra Andriji. Za Brist poslao mi je g. Stjepan Banović jedan prilog („Kačić u narodnom pričanju svoga rodnoga mjesta"), koji će se napose štampati. Za predaju u Baćini evo što mi piše vrijedni onamošnji župnik i sabirač narodnoga blaga, O. S. Grčić:

M. P. Oče!

Evo me na Vašu želju, da nešto opširnije progovorim o tradiciji Kačićevoj u Baćini.

Ovamo svi drže da je majka Kačićeva iz Baćine. Pripovijedaju, da jednom fra Andrija, kao malo dijete, došao u Baćinu k svojim ujcima. Ti njegovi ujci stanovali su pod tako zvanim čempresom. Jedan ogranak ovih Tomaševića zadnje vrijeme prešao je u Šipak preko jezera. Dok je bio u ujca, pošao je k jezeru i kao dijete kršio šibice, koje su rasle kod jezera. Tada da ga je ugledao „Knez" (danas „glavar" sela) od Baćine, i da ga je radi toga prekršaja smrtio (udario). Mali Kačić došao je plačući ujcima i kazao im, što mu je knez uradio. Na to se Tomaševići naljute i slože napasti kneza. Zbilja prve svetkovine, kad je knez došao k crkvi napadnu ga Tomaševići i smrte. Radi toga, kažu, zametne se pravda u Gabeli između kneza i Tomaševića — i na toj pravdi da je Tomaševićima pripoznato pravo na jezeru.

Druga tradicija veli: kad je Kačić svršio škole i bio zaređen za svećenika, ujac mu je pripravio veliku gozbu kod svoje kuće u Baćini. I danas pokazuju na jednu kamenu trpezu pred kućom ispod odrine (izvedene loze), gdje je sjedio Kačić, ujac mu i još drugih dvanaest svećenika.

Pripovijeda se još, da su u ovo doba posađeni glasoviti čempresi u Zaostrogu oko manastira, kod crkve sv. Mare u Bristu, kod crkve sv. Jurja u Baćini (ovi su i danas najljepši), a jedan kod kuće Tomaševića isto u Baćini. Sad se sav taj komšiluk kod Tomaševića označiva „pod čempreš". Iz časti k fra Andriji ovaj čempreš čuvaju Tomaševići kao oči u glavi.

To toliko što sam čuo o Kačiću u Baćini. Ostajem sveđer na službu.

Vaš O. Stj. Grčić

Baćina 1.VIII. 1922.

ličnom kućom Ljubibratića. Jednako je „fra Andria Kačić rečeni Milovan" imao veza prijateljstva i sa prisvitlom gospodom dubrovačkom, kad i njima prikazuje popijevku 59.

U arkivu Zaostroga namjerio sam se na nekoliko pisama, većinom od svjetovnjaka, kao Klementa i Bernarda Grubišića, upravljenih O. Vladmiroviću. U pismima se na svršetku šalju pozdravi redovnicima u samostanu, ali tako, da se iz načina pozdrava očituje osobita čast prama Kačiću. Tu su obično ova dva oblika: Pozdravite mi O. M. P. Jubilata Miošića i ostale oce; ili: Pozdravite sve časne oce, a napose O. M. P. Jubilata Miošića. Uvijek kad je u njima spomenut fra Andrija, spomenut je kao neko časno i ljubljeno lice.

Ovdje treba da nešto napomenem.

Riboli u „Vjenčiću" (str. 3) piše: „Dok (fra Andrija) bijaše u životu, suvremenici ne htjedoše pripoznati znatne zasluge i rijetke vrline, pače mu vas život očemeriše nedostojnim prezirajem". A ja sam sa svoje strane čuo od starijih, da bi fra Andrija bio imao nenavidnika i među istom braćom u redu, osobito pošto je štampao Razgovor. Pretražujući stare listine po arkivima pazio sam, hoće li se naći kakva potvrda ovome mišljenju, no ne nađoh, a držim da tvrdnja ovako općenito uzeta, nije vjerojatna. Kačić je i za života bio uopće čašćen u redu i izvan reda. Iz ovoga ne slijedi, da se nije našao i koji nenavidnik. Uvijek je bilo sićušnih ljudi, koji u dizanju svog iskrnjega vide svoje poniženje, pa traže da tuđe zasluge prešute i slavu umanje. Ovo se je moglo dogoditi i Milovanu. U 2. izdanju Razgovora on zna da njegove „pisme svakome drage neće biti"[1]), čuje da će mu neki „činiti pisme porugljive", zna da ih ima „koji ga i danas zlo gledaju, kako je nekim po naravi, tuđe poštenje, čast i slavu u zemlju zakopati"[2]). Koje su ovo podruguše i nenavidnici, na koje nišani Milovan i o kojima govori Riboli nijesam dospio da istražim, a bilo li dobro, da se tko ovim pitanjem napose pozabavi.

Znam samo to, da neke franjevce župnike nijesu uvjeravali navodi fra Andrijini da primorski Miošići potječu od starih Kačića, jer se opaža na starinskim maticama Podace, Graca i Baćine ime „Kačić" više puta precrtano, a u podačkoj matici ima

[1]) Bilješka poslije Pjesme 137. izd. 1759.

[2]) Najposlidnji razgovor, u izd. 1759. str. 433.

i bosančicom pisana pripomena, da se ne zovu Kačići nego Miošići.

*

Pri svršetku bar jednu riječ o potpisu Milovana.

Na raznim knjigama u Zaostrogu, Sumartinu, Visovcu, pa u redodržavnome arkivu Šibenika i Makarske ima koja tisuća vlastoručnih potpisa fra Andrijinih. Do početka godine 1751. potpisuje se redovito: Miošić, barem ne znam, da sam se igdje prije te godine namjerio na oblik potpisa: Kačić. 4. febr. 1751. prvi put sretam potpis: Io fr. Andrea Cacich, i to na zaostroškome zapisniku misâ, koji iđe od 1.VI. 1750. do 18.VII. 1752. Poslije g. 1751. potpisuje se sad Kačić-Miošić, kao 25.III. 1753. na matici krštenih u Baćini, i na štampanim knjigama, sad samo Miošić, kao na ispravi o natječaju 17.I. 1757. u Zaostrogu: Ita est ego F. Andreas Miossih, a najviše samo Kačić, kao na kapitulu 19.X. 1757: Ego f. Andreas Cacih difr. substitutus, pa na zapisniku misâ u Zaostrogu više puta u godini 1755. 1757. i najposljednji put 25.XI. 1760.[1]) Kad piše hrvatski bosančicom, potpis je jednostavan: Miošić, a kad piše latinski ili talijanski piše redovito na kraju za naše ć samo *h* bez *c*, na pr. Miossih, Cacih, a vrlo rijetko Miossich, Cacich. U ispravama pak službenim njegova doba, kad ga *drugi* piše ili spominje gotovo uvijek ga pišu samo Miošić (lat. i talij.: Miossich) bez Kačić.

Bilješka: *Prvi dio ove rasprave štampan je za mog dugog bolovanja u inozemstvu (aug. 1921 — april 1922) a da nijesam mogao prigledati rukopis prije nego li će ići u štampu. Zato mi se je izmakla pogreška u I. svez. N. R. str. 22. u retku 26. Tu, gdje je govor o LAP u šib. arkivu, mora se mjesto: 10 maja, čitati: 10 marta, jednako kao i u makarskome LAP. Potom otpadaju dvije slijedeće rečenice u retku 26. i 27.*

Ima osim toga u čitavoj raspravi i nekoliko štamparskih pogrešaka, no te ću pobilježiti u posebnom otisku ove radnje, koji će doskora izaći u nakladi knjižare „Jadran" u Dubrovniku, sa fac-simile Kačićeva autografa i sa šest ilustracija.

[1]) Zapisnik Messe conventuali 1747—1755 i Libretto in cui si notano le messe conventuali dal 10 decembre 1755 a tutto giugno 1792.

O. Petar Vlašić — Dubrovnik.

TEOLOGIJA PSALAMA

Sv. Toma Akvinski nazvao je Psaltir *„generalis totius theologiae materia."* [1]) Još prije sv. Tome isticali su sv. Oci dubinu i raznovrsnost teološke nauke Psalama. Sv. Bazilij veli: „Jedno uče proroci, drugo povjesničari, treće Zakon, drugo opet Priče Salamunove; ali sve, što je u rečenim knjigama korisno, sadrži u sebi sâma ova jedna knjiga Psalama . . . Ovdje se nalazi savršena nauka o Bogu, ovdje ima proročanstva o dolasku Mesije (Krista), ovdje se prijeti općim sudom, ufa se u uskrsnuće, plaši se zle kaznama, obećaje pravednicima slava, objavljuju se različita otajstva: u jednu riječ u ovoj knjizi Psalama sadrži se bogata religiozna nauka kao u jednoj općoj riznici".[2])

Ta nauka Psalama posve je u skladu s naukom drugih knjiga Staroga Zavjeta. O kakovom posebnom naziranju svijeta, nema govora u Davidovim Psalmima. Racijonalisti ne shvaćaju ili neće da shvate Psalme, kad govore o kakovim posebnim religioznim idejama pjesnikâ Psalama.[3]) Pa baš na ustuk tog racionalističnog shvaćanja cijenim shodnim iznijeti ovdje poglavite misli Psalama o Bogu, da se vidi, kako se te misli lijepo slažu s religijom svega Staroga Zavjeta.

U cijelom Starom Zavjetu Bog se shvaća stvoriteljem neba i zemlje, svega, što je na nebu i na zemlji, što se vidi i ne vidi. On je početnik svega života: bez Njega ništa nije postalo. On je uzdržavatelj svega stvorenja: bez Njega ništa ne može opstojati. On ravna sudbinom pojedinih ljudi i čitavih naroda: bez Njega ništa se ne događa. Sve je od Njega i sve Njemu pripada i sve k Njemu teži i sve se oko Njega vrti kao oko svoje središnje osi.

Tako se shvaća Boga i u Davidovim Psalmima. Gospodnja je zemlja i sve što je u njoj, nebesa su djelo ruku njegovih, sunce, mjesec i zvijezde On je sazdao. Kad pošlje svoj duh, sve oživljuje, kad sustegne svoj duh, sve obuhvaća tama i smrt. On sjedi

[1]) In Psalm. Prolog.

[2]) Hom. in Psalm. 1. (Migne: Patrol. gr. 29, str. 212.)

[3]) O tom naduže raspravlja racionalist *Duhm* u uvodu svog tumačenje Psalama. (Die Psalmen, Tübingen 1899.) On tvrdi, da se u Psalmima odrazuj religiozni nazori pobožnih Židova posljednjih stoljeća pr. Kr, koji nazori nijesu u svemu slični onima starih Židova u doba Mojsije ili proroka.

na nebesima na sjajnome prijestolju. Odatle ravna svemirom. Vjetrovi i oblaci Njegovi su glasnici, sunce ističe i zapada po Njegovoj odredbi, svako Mu je stvorenje pokorno i u svemu se očituje slava Njegova. Kadikad pogleda s nebesa kao kroz prozor i gleda, što se događa na svijetu; i opazili li, da ljudi ne vrše Njegove volje, sipa s neba ognjene strijele, ili čini da se zemlja trese, da tako zastraši bezbožnike. Osobitu brigu posvećuje pravednicima. On ih uzimlje u obranu; On je štit njihov, stijena spasenja, zaklonište proti svim nezgodama. Napose se brine za svoj izraelski narod, koji je Njegovo nasljedstvo, stado pastve njegove; On je Njegov vođ u ratu i vodi ga od pobjede do pobjede, čini divna čudesa, da narodi spoznadu Boga Izraelova kao pravoga, svemogućega, jedinoga Boga. On zna i pokarati svoj narod, ali se brzo smiluje; ganu Ga ponizne molitve, i skrušeni vapaji, pa opet obasjaje svjetlošću lica svojega svoje miljenike.

Razni narodi štuju razne bogove i njima se klanjaju i njima žrtve prinose, i od njih pomoći traže. Ali to su mrtvi, nijemi bogovi, djelo ruku čovječjih, izdjelani od drva ili istesani od kamena ili saliveni od srebra. Oči imaju, a ne vide, uši imaju, a ne čuju, noge imaju, a ne hode, ruke imaju a ne pipaju. Samo je jedan pravi, živi od drugog ne učinjeni Bog: to je Jahve = Gospod Izraelov. On sam ne trebuje pomoći od drugoga, On sam sve može. Bogovi narodâ lažni su kumiri, nemoćni su, ništa su pred Bogom Izraelovim.

Taj Bog Izraelov *čisti je duh* bez kosti i mesa. Obitava na nebu, ali je i na svakom drugom mjestu. Nitko se ne može ispred Njega sakriti, nitko ne može otići od duha Njegova, niti utećí od lica Njegova. Ako se popne na nebo, On je ondje, ako siđe u najdonji kraj zemlje i tu će ga naći. Da se digne na krilima zore i preseli se na kraj mora: i ondje će ga ruka Njegova stići; da se sakrije u najmračnije mjesto, i tu će Ga naći i mrak će se rasvijetliti od prisutnosti Njegove.

Psalmista Ga na mjestima opisuje kao čovjeka: ima lice, koje sjaje dobrotom prema dobrima, a otsijeva prijetnjom prema zlima; ima oči, kojima gleda potištenost siromaha i oholost bezbožnih bogataša; ima uši, kojima sluša vapaj ucviljenih srdaca i psovke oholih bezbožnika. Ima ruke, kojima zakriljuje i brani pravednika, a kažnjava bezakonika. Ima noge, kojima stupa po gorama i ove se tresu kao plaho janje. Sve je to kazano *antropomorfski*, da se razumljivije istaknu nekoje osobitosti Božje, ali

Bog sam u sebi, kako ga zamišljaju svi sveti pjesnici Psaltira jest *duh*, čisti duh, obasjan veličanstvom i sjajem neizrecivim. Isti kao u 3. pogl. Izlaska, gdje se sam nazva: *Ja sam, koji jesam;* isti kao u 6. pogl. Izaije, gdje se opisuje okružen Serafinima, koji Mu kliču: *Svet, svet, svet, Gospod Bog Sabaot.* Takav je Bog psalmiste.

Pogrešna je tvrdnja, da u Psalmima nema ništa metafizična; da Bog Psalama nije ni nadnaravni ni izvan prirode.[1]) — Reći ćemo: nema strogo znanstvenih izraza o Božjem biću, kakovi se u modernoj metafizici upotrebljavaju, ali da je sam Bog metafizično biće, to predpostavlja svaki psalam. Bog je doduše i u prirodi: u blijesku munje, u tutnju groma, nad vodenim oblacima, na visokim gorama; ali nije jedno te isto s prirodom, kako to panteisti uče, nego nešto sasvim odijeljeno od nje. On sveđerno djeluje u prirodi, ali nije isto što i priroda.

Veliko je pitanje shvaća li psalmista Boga isključivo monoteistički ne samo obzirom na politeizam nego i obzirom na *dogmu presv. Trojstva.*

Stalno je, da u Psalmima nema nigdje izričitog spomena presv. Trojstva, kao što ga nema ni u cijelom Starom Zavjetu. Ovo otajstvo za nas je kršćane *otajstvo objavljeno* (mysterium revelatum), za židove je bilo *otajstvo zastrto* (mysterium velatum), a to znači isto što i nepoznato. Ipak ima nekojih mjesta u Psalmima, u kojima sveti Oci vide označene tri presvete Božje osobe. Tako u ps. 32:

Riječju Gospodnjom utvrdiše se nebesa.

I *duhom* usana njegovih sav ures njihov. — Po tumačenju sv. Otaca ovdje se pod imenicom *Gospod* (Jahve) ima razumjeti Bog Otac, pod imenicom *Riječ* Bog Sin, a pod imenicom Duh: Duh Sveti.[2]) Ali i oni isti Oci, koji u ovom retku vide označeno otajstvo presv. Trojstva, ističu, da je prvobitni doslovni smisao naprosto o djelovanju Božjem, koji je jednom samom riječju, samim činom svoje stvaralačke volje (duh) sve iz ničesa stvorio. Ovaj dakle redak ne može se kazati, da je jasni dokaz spomena presv. Trojstva u Psalmima; jedino se može kazati, da ima u Psalmima bar nekog nagovještanja (adumbratio) ovog otajstva, koje je tek u Novom Zavjetu posve jasno objavljeno.[3])

[1]) Kako to apodiktički tvrdi Duhm u nazn. dj. (Einleitung str. XXVII).

[2]) Tako poimence Ambroz, Teodoret, Eusebij, Atanasij, Augustin.

[3]) Isp. kod Flunka III 11 mišljenje Franzelinovo i Scheggovo.

Nego je za ovo pitanje važnije to, što se u Psalmima *Riječ Božja* דבר יהוה λόγος τοῦ κυρίου Verbum Domini na nekim mjestima uzimlje ne samo kao djelovanje Božje, nego kao nešto samostalno, hipostatično; analogično Božjoj Mudrosti u knjigama Mudrosti, gdje ta Mudrost označuje utjelovljenu Mudrost, drugu osobu presv. Trojstva.

Tako u ps. 147 5 Riječ Božja je neka moć, koja sama po sebi djeluje:

Šalje zapovijed svoju zemlji,
Brzo teče Riječ njegova.

Po ps. 106. Riječ je Gospodnja spasila u pustinji od propasti narod izraelski, a po ps. 118 105 ona je svjetiljka nogama, svijetlo na putu. Ta Riječ ima u sebi životnu moć, za to moli psalmista: *Oživi me Riječju svojom*, ps. 118 28; ona je *vječna, istinita, savršena* sama u sebi. Ps. 18 31 19 8 109 89.

Sve to potsjeća na onu Riječ, o kojoj onako duboko govori evanđelist Ivan u prologu svog Evanđelja, a koja je utjelovljena Riječ, druga osoba presv. Trojstva.

Također se u nekim Psalmima daje i Duhu Božjemu samostalnost bivstvovanja i djelovanja, kao nečemu osobnomu. Tako u ps. 50 13: *I Duh svoj sveti ne uzmi od mene*; u ps. 142 10: *Duh tvoj dobri neka me vodi.* Porede li se ovi i njima analogični retci s onim što se čita na početku Biblije: *I duh Božji lebdijaše nad vodom*, Gen. 1 2, te s djelovanjem Duha Svetoga u Evanđelju (prigodom krštenja Isusova) i u Djelima Apostolskim (kad je Duh Sveti sišao na apostole u prilici ognjenih jezika), tada se neće zvati nenaravnim ili nategnutim zaključkom, ako ustvrdimo, da se i iz Psalama može nagovještati opstojanje Duha Svetoga kao treće osobe presv. Trojstva.

Iz svega dakle možemo zaključiti: Pozitivno ne možemo ustvrditi, da li je piscima Psalama subjektivno bilo poznato otajstvo presv. Trojstva; ali objektivno se ipak u Psalmima nalaze tragovi ovog uzvišenog otajstva.

Moram se još dotaknuti jedne moderne zablude obzirom na teologiju Psalama.

U novije doba nekoji moderni kritičari [1]) tvrde, da je teologija Psalama znatno *ovisna o grčkoj filozofiji.* Nazori grčke poganske filozofije odrazuju se u idejama psalmiste, za to i jest teologija

[1]) M. Friedländer: Griechische Philosophie im Alt. Test. Berlin 1904. — B. Stade: Geschichte des Volkes Izrael. II. Berlin 1888. i nekoji drugi.

Psalama različna od one Mojsijeve i proroka. U Psalmima se bore dva religiozna nazora: stari židovski i novi grčki. One židove, koji su zadojeni idejama grčke filozofije nazivlje psalmista *bezbožnicima;* oni mrze i progone svoje sunarodnjake, koji ostadoše vjerni staroj židovskoj nauci. Među onim novotarima ima čistih ateista, koji govore: *Nema Boga* (ps. 13); drugi su opet liberalci, koji vjeruju doduše u Boga, ali bi htjeli složiti novi duh sa starim shvaćanjem. Premda pisci Psalama oštro ustaju na jedne i druge, ipak — govore moderni kritičari — nijesu se mogli posvema otresti utjecaja novog „duha prosvjećenja". Za to ima i u Psalmima naturalističnih i panteističnih nazora, kao n. pr. u ps. 103., gdje je psalmista pod utjecajem grčke filozofije panteistički prikazao stvorenje svijeta, napose u r. 2., kad govori Bogu: *Obukao si se u svjetlost.* Upadno je također — govore nadalje moderni kritičari — što nekoji psalmi ne davaju nikakove važnosti starozavjetnim žrtvama, pače ih odbacuju kao beskorisne, a naglasuju, da je glavno težište religioznog života u ćudorednom vladanju. (Ps. 14, 23, 39, 49, 50 i dr.)

Proti takovoj tvrdnji moramo sa svom odlučnošću naglasiti: Psalmi nijesu mogli biti napisani pod utjecajem grčke filozofije naprosto s razloga, jer su napisani prije nego što su Židovi došli u doticaj s Grcima. To je nepobitna povjesna činjenica. [1]) Bezbožnici i opaki ljudi, na koje ustaje psalmista nijesu novotari zadojeni nazorima grčke filozofije, nego iskvareni Židovi, kakovih je u svako doba bilo, ili poganski narodi, koji su oko Židova u Palestini živili. I među kršćanima ima ih, koji riječima ili djelom niječu Boga i gaze zakon Njegov, a da odatle nipošto ne slijedi, da su dotični kršćani svoje krive nazore crpali iz koje poganske religije ili filozofije. Jasno je, da Psalmi proglasuju Boga stvoriteljem svega svijeta; time ipso facto isključuju panteizam. Što se govori o Bogu, da se je obukao u svjetlost, nije time kazano, da je Bog i svjetlost jedno te isto, nego je to pjesnička figura, kojom psalmista hoće da istakne veličanstvo i sjaj Božji. A tako se i drugi retci imaju razumjeti, iz kojih moderni kritičari natežu neko tobožnje panteistično shvaćanje psalmiste.

Niti je psalmista proti starozavjetnim žrtvama, kao takovim. Žrtve se u Psalmima često spominju i hvale, kao pobožni religiozni čin (Ps. 19., 106. i dr.), ali naravski takove žrtve ništa ne vrijede, ako nisu prikazane pravim duhom. Zato pred Bogom više

[1]) V. što gore kazah o postanku knjige Psalama.

vrijedi žrtva duha, žrtva srca, nego žrtva životinje. U tom smislu naglasuje psalmista žrtvu pravde, žrtvu srca skrušena i ponižena. Ne zabacuje ritualnu žrtvu, ali daje prednost žrtvi samoga sebe.[2])

Kao prilog teologiji Psalama treba da spomenem *Mesijansku ideju* u Psalmima. U Psalmima je ne rijetko govor o budućem Mesiji, kako ćemo to tekom tumačenja potanje prikazati. Ovdje ističem samo dvije vlastitosti Mesije po kazivanju Psalama. Prva je vlastitost *božanska*. Mesija je Sin Božji, on je vrhovni i svemožni vladar na zemlji (Ps. 2). Njegovo tijelo ne može istruhnuti u zemlji kao drugih smrtnika (Ps. 15); on slavi konačnu pobjedu nad svim svojim neprijateljima (u Ps. 109). Druga je vlastitost *čovječanska*. Mesija je čovjek, koji trpi, kao i drugi ljudi, pače i više od ikojih drugih ljudi. U ps. 21. patetično su predočene teške trovrsne muke Mesijine: na duši, u časti, na tijelu; ima tu aluzije pribijanja na križ i onih strahovitih muka i poruga, koje je Mesija trpio pri smrti svojoj. Govorili protivnici što hoće, i tumačili ove psalme kako hoće, jedno ostaje istina: da su oni jaki dokaz teološkog shvaćanja psalmiste obzirom na budućeg Mesiju, Gospoda i Spasitelja našega Isukrsta. Novozavjetna Kristologija dotiče se u mnogim točkama s naukom starozavjetnih Psalama i Proroka.

[2]) Isp. P. Heinisch: Griechische Philosophie und Altes Testament. I. (Bibl. Zeitfr. 6 i 7) Münster 1813.

KULTURNI POGLEDI

Zar katolici spriječeni u slobodnom istraživanju filozofije? Rimski pape kroz vjekove su hvalili bogoslovnu i filozofsku nauku sv. Tome i njegova djela katoličkim školama na srce stavljali. Lav XIII. u ovome se je osobito istakao, pak je za njega proučavanje skolastike zahvatilo velikog maha. U znamenitoj enciklici Aeterni Patris (4. VIII. 1879) poziv lje katoličke učitelje da u obrađivanju filozofije uzmu za uzore i vođe velike umove XIII. stoljeća, napose Tomu i Bonaventuru. Ne zabacuje papa moderne znanosti niti osuđuje realni napredak. »Mi izjavljujemo, veli Lav XIII., da treba rado i sa zahvalnošću primiti svaku zdravu misao i svaki korisni obret, otkuda došao da došao«. Njegova je lozinka vetera novis augere. Poslije Lava, i Pijo X. i Benedikt XV. i Pijo XI. ne sustaju isticati važnost skolastičkih načela baš za naše doba, doba umne dizorientacije i društvene nesređenosti. Ove vruće preporuke rimskih biskupa ušle su pače i u novi crkovni zakonik (1918) i tu poprimile konkretan i određen oblik. Kanon 1366, § 2 izrijekom veli: »Profesori neka svakako racionalnu filozofiju i teologiju obrađuju i učenike poučavaju prema načinu, nauku i načelima anđeoskog naučitelja i neka ih se savjesno drže« (... omnino pertractent ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia, eaque sancte teneant).

Povodom ovoga kanona nameće se dvojako pitanje. Već je Lav XIII. u spomenutoj enciklici izjavio da nije nipošto njegova namjera preporučiti sve što su skolastici učili i napisali. On hoće samo da se pridrže bitne točke skolastične metafizike, napose metafizike sv. Tome, koja je tijekom vjekova, a i danas, uza sav napredak znanosti, ostala čvrsta, svježa i savremena. Nego pitanje je, koje su to osnovne točke skolastike, što se mora držati bitnom naukom, što sporednim stvarima u filoz. sustavu sv. Tome? Sv. Kongregacija Naukâ na ovo je odgovorila, kad je pred par godina označila 24 teze iz opće i posebne metafizike izjavljujući, da se ove teze imadu držati autetičnim izrazom skolastične metafizike zastupane po Anđeoskome Naučitelju.

Drugo je pitanje: obvezuje li i koliko obvezuje učitelje prije spomenuti kanon novoga kodeksa? Protivnici prigovaraju katolicima, da im je Crkva ovim propisima skučila svaku slobodu uma i tako onemogućila realni napredak filozofijskoga istraživanja. Prigovor je bez temelja, a potječe iz nesh vaćanja ili iz slaboga raspoloženja. Činjenice ga glasno pobijaju. Ta ra-

dovi skolastičnih filozofa baš iz ovih posljednjih decenija takve su znanstvene vrijednosti, da ih i najžešći protivnici ne mogu mimoići niti omalovažiti. Dosta je da spomenem Louvainsku školu sa Mercier-om, De Wulf-om, Deploige-om na čelu i cijelom četom svuda priznatih učenjaka. Valja međuto priznati da su prigovoru dali donekle povoda neki, i ako preveć rijetki katolički pisci, koji, tjesnogrudni i neumjesnom revnošću vođeni, htjedoše gornji kanon i teze prikazati gotovo kao izjav crkvene nepogrješivosti! Izvod je ne samo prećeran nego i posvema neispravan.

Među onim 24 tezama naći je zaista i nauka, koje sadrže temeljne istine kršćanstva, pače i utvrđene istine svake zdrave filozofije, i zato kršćanin ne može a da ih ne prihvati. Ali ovo ne vrijedi za svaku i pojedinu tezu. Ima tu filozofijskih nazora, o kojima je kršćaninu slobodno raspravljati, a da se ni malo ne ogriješi o dužni auktoritet, a kamoli o nepogrješivost Crkve. Spomenute teze izdane su od Crkve kao s i g u r n i p u t o k a z, kao t u t a e n o r m a e d i r e c t i v a e u filozofijskom obrazovanju mladosti po sjemeništima i universitetima, a nipošto kao strogo obavezne naredbe. Crkva nije nigda priječila razboritu slobodu uma. Ona nam pruža Tomu, kako lijepo veli Dr. Ehrhard, kao svjetionik (Leuchtthurm) a ne kao među (Grenzstein) preko koje se ne smije dalje ići. U potvrdu ove širine crkvenih vidika i njene mudre uviđavnosti navesti ću dvije činjenice.

General OO. Isusovaca Ledochowski izjavio je za članove svoje Družbe da im je slobodno i ne prihvatiti jednu ili drugu od spomenutih 24 teza. Mislite li da je Crkva ovu izjavu pokudila? Ne! Benedikt XV. ju je pače odobrio ovim znamenitim pismom: »Mi držimo, veli blagopok. Benedikt, da ste u ovome shvaćanju pravo pogodili, kad cijenite da su Anđeoskome Naučitelju dosta vjerni oni, koji s v e teze iz nauke sv. Tome drže kao s i g u r n a p r a v i l a r a v n a n j a (des règles sûres de direction), a da ne traže s v e b e z r a z l i k e s njihove strane obavezno pristajanje. Držeći pred očima ovo pravilo, članovima Družbe n i j e s e b o j a t i d a ć e s e o g r i j e š i t i o p o s l u š n o s t k o j u s u d u ž n i n a r e d b a m a r i m s k i h p a p a: dok pape zaista hoće da sv. Toma bude vodićem i učiteljem u naučavanju teologije i filozofije, njihova je jednako namjera da ostave svakome slobodno da pretresa (t. j. brani ili pobija) pitanja, koja spadaju u običajne i zakonite predmete raspravljanja« (... les papes ont tonjours entendu laisser à chacum le droit de discuter en sens contraire dans les questiones qui sont des matières habituelles et lègitimes des discussion[1]).

Drugi je dokaz za slobodu, koju Crkva pušta svojim vjernicima i ova činjenica: Ima Ustanova katoličkih redova, koje su od Crkve zakonito odobrene poslije nego li je izdan novi zakonik (g. 1918.), a koje ipak propisuju svojim članovima da se u teologiji i filozofiji drže i drugih vođa negoli je akvinski Naučitelj.

Držao sam potrebnim da ovo iznesem i radi naših domaćih prilika. Kad je naime pred dvije godine bilo govora, da bi vrijedni naš filozof Dr. Stj. Zimmermann bio primljen kao član u jugoslovensku akademiju, diže se

[1]) Cf. uveženu francusku smotru L'ami du clergé god. 38. str. 518, N° 33, 22 sept. 1921.

netko u »Jugosl. Njivi« — ako se ne varam — protiv tog učenjaka, što je on tobože kao katolik-svećenik spriječen crkvenim zakonima da slobodno radi i istražuje na svetome polju nauke! **Eterović.**

»Otmimo Crkvi skol. filozofiju«. Dok je XIX. vijek bio pun prezira za skolastičnu filozofiju i preko nje mukom prelazio, ova dva posljednja decenija stvar se je nešto promijenila. Mnogi učenjaci, i od onih koji su daleko od kat. Crkve, stali su je proučavati i na svoje veliko iznenađenje otkriše u sredovječnim učiteljima duboke umove a u njihovoj prezrenoj nauci pripoznaše jak i veličanstven sustav, živu i zdravu filozofiju, vrijednu da i danas vlada, pače za neke filozofiju jedinu kadru da u modernoj babiloniji rasvijetli stazu i povrati razumu mjeru a društvu red i stegu.

Neki još žale što je Crkva sebi prisvojila ovu filozofiju pak predlažu da se skolastika posvjetovnjači (laicizira) i Crkvi otme. Jedan je od ovih Gonzague Truc. U svome djelu sa značajnim naslovom »Natrag k skolastici« (Le retour à la Scolastique, u 16-i str. XVI—163 Paris La Renaissance du Livre 1919.) ovako opisuje svoje filozofijsko obraćenje — ne velim »vjersko«, jer je T. i dalje ostao Crkvi tuđ: »Ja sam nazad više od dvadeset godina počeo s Taine-om, sa psiho- fiziologijom, s djelima Ribot-a. Ja se zatim dugo bavih i naslađivah divnim grčkim mudracima; ja osjetih Descartes-ovu orientaciju i neumjesnu revnost (francuskih) Enciklopedista; ja se divih njemačkoj filozofiji u svoj njezinoj iskonskoj zabludi, njezinom neredu, njezinoj dubini. Na kraju ovog slatkog umnog rada, na vrhuncu tolikih studija, na pragu zrele dobi skolastika sa svojom mjerom, svojom točnošću, sa svojom raznolikošću, svojim velebnim shvaćanjem umnog mekanizma i možnosti razuma, sa svojom interpretacijom cjelokupnih vrednota bivstva pokaza mi se krunom intelektualnog zanimanja (carrière), pečatom kojim je obilježen duh na koncu ove utrke, štono se svršava nad vrtoglavim ponorom« (154—155).

Reformacija XVI. stoljeća privela je u život — veli dalje Truc — prijesni individualizam, i time se nije ona pobunila samo protiv dogmatske vjere nego je i stegu društva uzdrmala i blago prošlosti pokopala. Duh reformacije hotio je da sve od njega počme, kao da prije njega nije nitko živio i ništa namakao. »I tako čitav se rad modernoga čovjeka sastojao u tome da .. preuzme, pod više manje pomlađenim oblikom, sustave davno oprovrgnute« (157—158). »On se je uputio k neznanju, metnuo na kocku dobit dugih vjekova mozganja .. On je privezao razum podređenu poslu pri čemu je uz svoju svježost izgubio i smisao svoje uloge, pače i svoje najoriginalnije sposobnosti ... Treba se dakle povratiti k skolastici ako mislimo obnoviti ljudski duh« (161).

Truc se gorko tuži na ovaj isti moderni duh, koji i u školskim programima i u univerzitetskim predavanjima do nedavno posvema mimolazi skolastiku. »Žalosno je što je profesori tek po imenu poznaju, a poučno je utvrditi da se oni varaju i u nauci i u metodi baš zato što nju zanemaruju. Filozofijska kultura pošto je prošla fiziologijom i kritikom znanosti, valjalo bi da završi s logikom sv. Tome i poukom traktata o Bogu ili dobrim dijelom raspravâ iz P r i m a S e c u n d a e« (156).

Katolička Crkva iz dnevnoga saobraćaja sa starim umovima i danas crpa umne jedrine, kojom se je nekoć toliko proslavila. I baš po ovom filozofijskome uzgoju na djelima velikih skolastika i današnji njezini naučitelji gotovo su jedine glave, veli T., koje nešto vrijede među savremenim intelektualcima: Il faut l' avouer à la honte du monde laique (ses docteurs actuels sont) les seules têtes, à peu près, qui comptente dans la pensèe conteporaine (105).

Truc je prilično proučio skolastiku. Svaku njegovu ne bih potpisao, svako njegovo tumačenje neće biti najvjernije, ali se može reći da je glavne nauke skolastike shvatio. Evo kako prosuđuje skolastičnu teoriju spoznanja: »Skolastični nauk spoznanja odlikuje se mjerom, finoćom, brigom da predusretne bludnju i ostavi otvoreno polje realnosti. Nitko drugi nije umio da toliko zaštiti prava duha i prava materije i da opet oboje dovede u lijepi sklad kao skolastika. Dosta široka da se sporazumi s najnovijim napretkom bioloških nauka, dosta oštra da obuzda maštaniju, skolastika drži čovjeka na svome pravome mjestu i dok mu ne otimlje nade za boljim, privikava ga da se zadovolji plodovima, koje mu je dano da bere« (74).

Zanimljivo je upozoriti da g. T., koji sve ovo piše, nije ni bogoslovac ni svećenik. On pače niti se Isusu klanja niti u Boga vjeruje. I zato bi htio da se skolastika »pročisti« od ideje Boga i da tako pročišćena posluži današnjemu naraštaju kao nosilac zdrave misli i čestitog uzgoja. Ideja Boga nije međuto tuđa sustavu utemeljenu od Aristotela, ona je nasuprot naravni vrhunac ove solidne grčke piramide. Popunjena i usavršena od crkvenih umova — koje toliko cijeni Truc — dobila je ime skolastike.

Mi se katolici moramo ponositi što su kršćanski umovi a i sama Crkva, već od XIII. stoljeća uvidjeli neusporedivu vrijednost ove filozofije, te i savremeni pape toliko uzvišuju njenu životnu snagu, dok su mnogi moderni držali da je zauvijeke zakopana. Kad bi i naši »napredni umovi«, u ovoj predrasudi uzgojeni, stali ozbiljno proučavati skolastiku na njezinim izvorima, vjerojatno je da bi se i u nas čuli glasovi slični glasu francuskog učenjaka.

Eterović

Školska borba u Belgiji i u Jugoslaviji. Belgijski se katolici ponose sa svojim uspjesima u školskom poslu. Odlučili su na svome sastanku u Bruxellosu, mjeseca oktobra, da će još i ova svoja školska prava izvojštiti. Tražit će, da država izjednači plaću učiteljima i profesorima privatnih, konfesionalnih škola sa onom državnih nastavnika. Državi će biti dužnost, da se podjednako zauzimlje za školske zgrade i vas školski namještaj bilo državnih bilo konfesionalnih škola. Katolici ne će trpjeti, da se vjerska nastava i u državnim školama ili prikraćuje ili mimoilazi. Očevidna je nepravda za građansku ravnopravnost, ako su katolici s jednakim pravima i dužnostima u školskom pitanju držani kao građani drugoga reda. Belgijanci će bez sumnje svoja prava slogom i požrtvovnim radom postignuti kao što su to postigli nizozemski i engleski katolici za niže i srednje škole.

Gdje smo mi jugoslavenski katolici? Kod nas se radi, da se i vjeronauk ili potpuno iz škola izbaci ili da ga se dade u ruke bezvjerskim učiteljima, da ga oni sakate, kako budu bolje znali. O ravnopravnosti samo jedne škole sa državnim nema ni govora, a mizerna državna subvencija jedva je

dovoljna za potrošak soli preko godine; ako se uopće ikakva državna subvencija i prima. Što smo mi katolici dosada učinili za pravilno rješenje školskog pitanja? Biskupi su upozorili na pogibao; katehete i svećenstvo učini nekoliko resolucija — i to samo u dosta ograničenom broju — a je li sve dovoljno? Trebalo bi organizovati sve naše katoličke sile i povesti takovu agitaciju kod sviju katolika u Jugoslaviji. ako se već ne će i druge konfesije za to da zauzmu, da sa skupštinama i protestima pokažu svoju jednodušnost barem u ovom najvažnijem pitanju. Tko sve vidi i čita, što se sprema na ministarstvu prosvjete i kako zvanična glasila našeg liberalnog učiteljstva utiru put posvemašnjoj laicizaciji naše nastave, taj ne može a da ne sažaljuje našu katoličku indolenciju i nehaj.

Školski su laički zakoni već u formaciji. Kad ih većina naše narodne skupštine sankcionira, onda ćemo se tekar početi da budimo. S kolikom će se štetom to dogoditi moralnom, materijalnom i uopće socijalnom ne da se sada predvidjeti. Nije dovoljno samo akademička izjava, dolazila ona bilo s koje strane, za osiguranje naših najsvetijih prava. Tu se hoće organizovanog rada u narodu. Ovaj rad željno očekuju svi uvjereni katolici, koji bi se imao da počne pod vodstvom našeg katoličkog episkopata u svima selima, varošima i gradovima naše drage i prostrane domovine. Bože daj, da ne zakasnimo i da nas naši potomci ne budu korili, da u odlučnom času nijesmo znali ni umjeli da izvršimo ni našu vjersku ni narodnu dužnost!

Pravoslavni Rus Petar Hanski o jedinstvu ruske i katoličke crkve. On je napisao članak: La tragédie de l' église russe - tragedija ruske crkve, koji je izašao u časopisu Etudes (5. VIII. 1922). U njemu razlaže o jedinstvu crkve. Budući je pitanje vrlo zanimljivo i za čitaoce »Nove Revije«, s toga i mišljenje ovog uglednog ruskog emigranta rado donosimo.

Položaj je ruske crkve zaista tragičan. Nesretnoj crkvi ostaje samo jedan izlaz: ponovno stupiti u kolo općenite crkve i na taj način postati sudionicom mudrosti i snage Duha Svetoga. Za rusku crkvu u tome nema nikakva poniženja. Neka nas se više ne plaši sa nekakvim tobožnjim podređivanjem katoličkoj crkvi. Kristova vidljiva crkva ima u sebi nešto apsolutnoga, što baštini od svog božanskog utemeljitelja. U našem se slučaju ne radi o tome, da se rimska crkva pokloni ruskoj. Dužnost je obiju, da se samo pred Bogom poklone. Ljubav Boga-Oca u Bogu-Sinu se od vječnosti očituje; a u vremenu se ljubav Boga-Sina u vidljivoj crkvi odrazuje, na čelu koje po Kristovu određenju sam i jedini Petar stoji. I ako se mi klanjamo sv. Petru, nije taj poklon namijenjen papi neke pojedine, snažnije i moćnije crkve, nego je ovakav naš poklon namijenjen Bogusamome. Pitanje je i prave mudrosti i dobro shvaćenog ponosa prignuti i svoju glavu i svoja koljena pred premudrim osnovam Božjim, a naša je sreća i naša veličina, ako spravni pohitimo u naručaj ljubavi Božje.

Ako su dosada dugovjeki nesporazumi zatezali sretni čas zajedničkog poklonstva Bogu istine i Bogu ljubavi, zašto ne bi baš u ovim teškim kušnjama ruske crkve čuli blagi poziv sa nebesa, da potražimo pravog mjesta spasa; tim više što je naš ugledni zemljak Soloviev baš o Rusiji rekao: da je to jedina kršćanska zemlja, koja nije sudjelovala pri početku

bratske vjerske kavge, pak je ona prva pozvata da dokrajči ovaj nemili vjerski razdor. Ali da! Još se je bojati, da će ruska crkva uzaludno kojekuda vrludati, dok konačno svoj pogled baci na katoličku Crkvu. Neprijatelji kršćanstva još će dugo klevetama podražavati rusku osjetljivu dušu, da i nadalje kroči vjerskom stramputicom. Tragedija ruske crkve još nije dovršena. Još puno tužnih i krvavih peripatija ona će da dožive. No ipak mi se tvrdo nadamo, da će jednom svanuti taj sveti dan. U toj nas nadi krijepe i riječi Veullot-a: Sve ono, što ne odiše istinom protiv Crkve je, a sve ono, što je za istinu prije ili kasnije za crkvu je. Svi ovi događaji nijesu nego male epizode u neizmjernoj vječnoj drami, koja dokaziva, da je crkva djelo Božje.

»Quo vadis, Vaticanum?« Još se ne da nekoj našoj pravoslavnoj braći otresti se tisućljetnih predrasuda obzirom na kat. Crkvu, te slijede ponavljati već sto puta oprovrgnute falsifikacije i objede, nabačene na Sv. O. Papu i našu Crkvu. G. Prinej Đorđević urednik »Hrišćanskog života« piše u br. 7. t. g. članak pod gornjim naslovom i ne žaca se podmetnuti Papi, da svi njegovi pregovori s istočnjacima prigodom florentinskog sabora nisu na koncu konca bili drugo nego prosto ucjenjivanje; da se je Rim prigodom pada Carigrada (1453) prema istoku izdajnički držao. Ovo držanje Papino da je proizvelo živu uspomenu, »koja je duboko urezana u svesti svih pravoslavnih hrišćana«.

Pobijati ove krivotvorine držimo suvišnim, jer ih više nijedan nepristrani pisac ne brani. Kako su se Pape držali prema Istoku, posebno prema Carigradu, neka g. Đorđević, koji je svećenik, pročita ono što smo donijeli u 2. br. »Nove Revije« str. 168. iz pera njegova suvjernika laika Karolidesa. Tu će naći i razlog, zašto se objeđuje Papu i zašto ovako krivotvori povijest. Ako taj razlog nije njega naveo, da napiše ovaj članak, onda sigurno nije mogao biti drugi, nego da se kod njegovih čitatelja pobudi što veća odvratnost prema Rimu t. j. prema Papi.

Da je ovo istina, potvrđuje nam i glavni predmet, s kojim se bavi ovaj članak. G. Prinej piše, kako prigodom konference u Genovi »Monsinjor Sinjori šampanjizira sa boljševičkim delegatima i šuruje s njima«; kako je u brzo poslije toga »pukla po Evropi vest da je Vatikan zaključio tajni ugovor sa boljševičkim delegatima«. »To je snažno odjeknulo u celoj evropskoj štampi, čiji je nekatolički deo protestvovao protiv tolike moralne besprincipnosti Vatikana« (Mi potcrtasmo). Zatim se slavodobitno pita: »Nije li to kulminacija antihrišćanstva?... (Mi potcrtavamo). Gde je i u čemu se sastoji hrišćanska baza, na kojoj je savest Vatikana mogla sklopiti tajni ugovor sa boljševičkim delegatima u Đenovi?« Pa konstatira: »Nikakva sila ne bi mogla iskopati širu i dulju provaliju između pravoslavnog Istoka i Vatikana, nego što ju je iskopao ovaj događaj... Hrišćanska svest i savest Istoka u ime Hrista protestuje protiv vatikanskog paktiranja sa boljševizmom na račun izmučene Ruske Crkve i smatra da je time Vatikan preko ovoga tajnog ugovora, kao preko mosta prešao u tabor gonitelja Ruske Crkve i krivaca za njenu agoniju«. (Mi potcrtasmo).

Ne čudimo se, da je g. Đorđević čuo za vijest, da je Sv. Stolica sklopila tajni ugovor s boljševičkim delegatima; jer su novine tu vijest donijele i rasturile po svijetu. Ali se čudimo refleksijama, koje nad tom vijesti pravi, i ne znajuć za predmet umišljenog tajnog ugovora. G. Prinej ne pita se, kao tolike druge novine, da li je istinita ova vijest; nego je prima kao stalnu i nepobitnu činjenicu, i to dva mjeseca kasnije nego je u svijet bačena (nastala je početkom mjeseca svibnja u početku zasijedanja konference, a on piše u svesku srpanj-kolovoz). Ali već u početku čim je ta vijest lansirana, »Osservatore Romano« u br. 105. od 5. svibnja piše: »Mnoge novine — a od nekoga vremena gotovo dnevno — donose obavijesti o novim odnošajima i pregovorima između Rusije i Sv. Stolice i nagoviještaju konkretne rezultate obzirom na katolike u Rusiji i predstavništvo Vatikana u Moskvi. Moramo spomenuti, kako smo prigodom vijesti Stefani-a od 7. travnja — koja je dobivena iz Londona, a javljali su se pregovori između Vatikana i Moskve za sporazum, koji bi priznao prava rimokatolika i dopustio da njihove misije dođu u Rusiju — javili u našemu br. 82. ove kratke riječi: »Ta je vijest netačna. Ona je potekla iz činjenice, što je zaključen sporazum, da Sv. Stolica može poslati u Rusiju svoje odaslanike za direktno dijelenje pomoći, koju je ona već odredila i koju će unaprijed odrediti za gladne onih krajeva. Sada nemamo nego da potvrdimo potpunu neosnovanost (assoluta insussistenza) sviju novih vijesti, koje su naknadno izašle glede Rusije i Sv. Stolice«.

Nakon ovoga mnoge su novine oprovrgle vijest o tajnom ugovoru. A ipak g. Đorđević za to ne zna ni dva mjeseca kasnije! Zašto?

Kako je njegov članak djelovao na čitatelje, koji su znali za dementi i kakav su sud morali stvoriti o piščevim moralnim prednostima, to neka si predstavi sam g. pisac. Mi ga samo iskreno žalimo, što se je ovako bezprimjerno blamirao. Uvjereni smo ipak, da će ova neprilika njemu i nekoj drugoj njegovoj braći biti korisna opomena, s kakovim oprezom imadu primati vijesti, koje se iznosi proti katoličkoj Crkvi. **Dr. Franc.**

»Slobodna Tribuna« i konkordat. Poznato je, da framasunska »Slobodna Tribuna« vodi žestoku borbu proti današnjem režimu, zato što je pod svoj jaram podjarmio Hrvate. Ali kad se radi, da taj isti režim podjarmi i kat. Crkvu, onda ne samo da nije proti njemu, nego dapače skače na njegovu obranu. Koji je cilj u tome vodi, očevidno je iz nedostojnih podvala, kojima objeđuje Papu, biskupe i druge istaknutije katoličke ličnosti.

Kako novine javljaju, uži odbor za izradbu nacrta konkordata traži, da staroslavenski jezik bude uveden u bogoslužje u cijeloj državi i da država ima pravo imenovati biskupe. »Sl. T.« u br. 331. t. g. to opravdava: »Ovo doista nisu nikakvi dalekosežni zahtjevi, kako to hoće da predstavi klerikalna štampa. Naprotiv to je jedan minimum, ispod kojega se ne smije ići sa naše strane, jedno radi zaštite državnih interesa, a drugo radi revindikacije starih povlastica i prava katoličkih vjernika u našoj državi«.

Gospoda oko »Sl. T«. traže starosl. jezik u bogoslužju i zauzimlju se za prava katoličkih vjernika u našoj državi! Lijepo! Nigda u crkvu i ne zaviruju; nigda ne propuštaju prigode, a da ne napadnu katolike i sve ono

što je njima milo i sveto — a evo sad se ustaju na obranu njihovih prava! Ako gospoda ništa ne drže ni do bogoslužja ni do kat. Crkve uopće, te po svojim kulturnim nazorima njoj i ne pripadaju, što se onda miješaju u njezine stvari? Što na njih spada određivati koje će povlastice Crkva svojim vjernicima ili drugima u njihov prilog dati?

Suradnik »Sl. T.« tvrdi, da zaštita državnih interesa traži, da država ima pravo imenovati naše biskupe. A je li to zbilja tako? Traži li to u istinu zaštita državnih interesa? — »Sl. T.« drži, da je spas i blagodat naše države jedino u sporazumu i autonomističnom uređenju države, i zato se za nj svim silama zalaže. Današnji pak vlastodršci misle, da se državu može spasiti jedino s centralističkim apsolutizmom i »radi zaštite državnih interesa«, ne će nikako sporazuma s Hrvatima i Slovencima. Vjeruje li »Sl. T.«, da zaštita državnih interesa traži centralizam? Nipošto; jer je osvjedočena, da to ne traži zaštita državnih, nego samo demokratskih i radikalskih, odnosno partijskih interesa.

A ista je stvar što se tiče imenovanja naših biskupa. Da država ima pravo imenovati kat. biskupe, to ne traži zaštita državnih, nego framasonskih i protucrkvenih interesa, kojima hoće da kat. Crkvu pod svoju vlast skuče i unište. Zaštita bi državnih interesa tražila, da na biskupska mjesta ne dođu ljudi, koji rade proti državi. Sv. Stolica ne će nigda na to mjesto postaviti čovjeka, koga u tom pogledu u istinu što tereti. Zato svakoj nekatoličkoj državi, koja s njom uredi svoje odnošaje, daje povlasticu, da proti pojedinom biskupskom kandidatu iznese sve dokaze, koji bi ga kao protudržavni elemenat kompromitirali. S tim je zaštita državnih interesa potpuno osigurana. Ako što više daje Sv. Stolica katoličkim vladarima, to im daje iz posebne naklonosti, zato što su pripadnici kat. Crkve, a nipošto kao da bi oni ili njihove države imale na to kakovo pravo.

»Sl. T.« imala bi se sjetiti, da biskupi nisu politički ljudi, kao što su ministri, namjesnici i drugi komesari. Oni su duhovni pastiri svoga stada i brigaju se za duhovno dobro povjerenih vjernika. Stoga, ako na političku vlast spada, da sama postavlja političke činovnike, to s jednakim i još većim pravo spada na duhovnu vlast, da ona sama postavlja duhovne činovnike, pastire svoga stada. To je njezina stvar i niko nema prava, da se u nju miješa. Svako popuštanje duhovne vlasti od ovoga strogoga prava biva jedino iz posebne naklonosti, a ne, jer bi koja druga vlast na to imala kakovu pravnu podlogu.

»Sl. T.«, da dokaže da država ima pravo imenovati biskupe, pozivlje se i na pravo katoličkih vjernika u našoj državi. Ali bez razloga. Pravo imenovati biskupe nije pravo katoličkih vjernika, nego katoličke Crkve, t. j. vrhovne crkvene vlasti. Zato je suvišno na njih se pozivati. A sve kad bi, dato non concesso, to pravo i pripadalo katoličkim vjernicima, ipak ga država ne bi mogla sebi prisvajati; jer ona nije nosilac i predstavnik vjerskih, duhovnih, nego samo vremenitih interesa svojih podložnika. Prestavnik vjerskih i duhovnih interesa jest duhovna vlast. Ona sama ima pravo i dužnost, da posreduje u svemu što zahtjeva dobro religije i njezinih vjernika. Država pak u ovomu slučaju ima dužnost, da duhovnu vlast

podupre e da što uspješnije izvrši svoju zadaću, koja i za državu i za državljane jest od neprocjenjive koristi.

Ako gospoda oko »Sl. T.« žele, da Crkva uspješno vrši svoju spasonosnu misiju, onda moraju za nju tražiti, ne skučenje pod državnu vlast, nego potpunu slobodu i izdašnu potporu sa strane države. Jedino tada može Crkva da potpuno razvije svoju blagodarnu djelatnost i na dobro vjernika upotrebi sredstva, koja joj je njezin božanski Utemeljitelj ostavio. A i jedino tada možemo se nadati ne samo religijoznom, nego i kulturno-narodnom procvatu naše države. **Dr. Fra A. Crnica.**

Liječništvo i Evanđelje. Liječnička je znanost u većini danas protivukršćanska, antireligiozna, materijalistična; i ipak samo kršćanstvu ima da zahvali svu svoju visinu. Glavna ideja, koja daje impuls cijelom liječničkom napretku je cijena ljudskog života. Čovječji je život najveće blago na ovom svijetu, nitko nema prava (privatnoga), da mu ga uzme pa ni sami otac; svatko, pa bio neznam kako kržljav, iznakažen, star, nemoćan, ima pravo na život, ni ista država nema samo radi toga prava da mu ga oduzme. Ove su istine nama tako razumljive, da nitko o njima ni ne sumnja, ali tuđe su one bile svijetu prije kršćanstva. To potvrđuje: brdo Tajget kod Sparte, polaganje djeteta na krilo očevo iza poroda, običaj ubiti sve ratne zarobljenike i vlastite ranjenike i. t. d. Ako se je i u prošlom ratu kadgod desio sličan slučaj, to je sporadično i svak to osuđuje kao zločin i varvarstvo, dok u pogansko doba to se držalo za dopušteno i po sebi razumljivo, pa i od samih filozofa. Nadalje, cijelim klasama, kao robovima bilo je zanijekano svako pravo na život. Da se kod ovakovih ideja liječništvo nije moglo razviti sasma je jasno. Kršćanstvo svojim idejama o cijeni ljudskog života sasma je promijenilo pogansko mišljenje, a svojom novom naukom o ljubavi bližnjega u praksu provelo te ideje zauzimajuć se za bolesne, stare, i zapuštene. Kršćansko poimanje o cijeni ljudskog života najbolje prikazuje prispodoba o milosrdnom Samaritancu. Kolikima li nije ona spasila i produljila život?! Tu prispodobu moramo pravom nazvati glavnim impulsom liječnike napredne moderne znanosti. **Dr. fr. T. Velnić.**

Ikonostas. Bogoslužni su obredi, osobito oni višega kulta, uvijek ogrnuti nekom tajanstvenošću, što daje naslućivati nazočnost višega bića, kojega oči ne vide, ali ga srce čuti, a pamet potvrđuje. To potvrđuju religije bez revolucije kao i one sa revelacijom. U naravi je već ljudskoj usađena sklonost na to, da se one čine, što označuju i prestavljaju misterije, također i zaogrne misterioznom koprenom. Ova sklonost ljudske naravi utjecala je i na kršćanstvo. U latinskoj crkvi ogrnuti su sveti obredi, poimence misa, koprenom nepoznata jezika i tišinom glasa i zato vjernici moraju obrede pratiti očima; dosljedno oltar se nalazi na povišem i vidljivom mjestu. U crkvi istočnoga obreda prevladao je narodni jezik, te obredi nijesu više zastrti ni koprenom nepoznata jezika ni tišinom glasa, pa ih se onda zastrlo očima vjernika sa ikonostasom. Na ovaj način obredi su zastrti misterioznom koprenom, a vjernici mogu ipak da ih prate. **Dr. fr. T. Velnić.**

Pedagog i Kristovo Božanstvo. Ugledni njemački pisac i pedagog F. W. Förster u svome najnovijemu djelu: Christus und das menschliche Leben, München 1922, str. 99—100 o Božanstvu Isusovu evo što piše:

Takozvana napredna bogoslovna znanost naučavala je, da se nauka o Kristovu Božanstvu temelji samo na evanđelju sv. Ivana; pa već stoga, da ne može biti govora o Njegovu Božanstvu u pravom, stvarnom, povjesnom smislu. Ali ipak protivno je istina, da su druga tri evanđelja gotovo jači svjedoci za Kristovo Božanstvo negoli je Ivanovo evanđelje. Uprav s toga su njihova svjedočanstva jača, jer nam pružaju povjesne činjenice onoga, o komu je rečeno, da će sjediti u slavi i veličanstvu obdesnu Boga-oca. Farizeji su se, kako kaže sv. Marko, sablaznili na govorenje Kristovo, da je on Sin Božji i da će sjediti obdesnu Oca, i rekli su, da je to zločinstvo Bogopsovke, Bogohuljenje. Farizeji su razumjeli u kome smislu Isus govori o svome Bogosinstvu i veličanstvu na desnoj strani Svoga Oca. Najvažnije je pak to: da se Isusove izreke i govori u Evanđelju ne mogu čitati, a da čovjek ne bude svjestan: ovdje govori gospodar života; ovdje je očita snaga i sigurnost Kristova suda, Njegova proroštva i nauke; jasno je njegovo odlučno naglašivanje Bogoposlanstva i njegove identičnosti sa osobom Božjom. Kad se sve ovo uoči, jedino od dvojega može da se izabere: ili imamo posla sa jednim drskim luđakom, ili moramo pred Njegovim Božanskim Duhom na koljena pasti. Sv. je Ivan o Isusu kazao: da se On prije Abrahama rodio i da je po Njemu sve stvoreno, što je stvoreno i da je Njegova dužnost sve to ponovno privesti k Ocu nebeskome. Ivanova misao o Kristu posve je jednaka osnovnim mislima drugih evanđelja.

Tko hoće, da promatra samo čovječju ličnost kod Krista, taj se ne bi smio zaboraviti nepremostivih razlika, koje postoje u Isusovu radu i u čovječanstvu. Mi ne znamo niti jednoga jedincatog čovjeka, koji bi bio u stanju samo jednu ljudsku dušu preobraziti. Sokrat se je uzalud mučio oko Alcibijada; ni proroci nijesu mogli od ljudi da stvore nova stvorenja. Isukrst naprotiv za vrijeme svih vijekova i kod svih naroda svijeta nebrojeni u tisućama ljudi nov je život darovao: od grešnika svece je napravio, od zločinaca obraćenike, od sumnjive čeljadi osvjedočene vjernike. Tko je igda od svjetskih velikana samo jednu ožalošćenu dušu trajno utješio? Dočim miomiris se Kristov kroz vijekove i u srca miljuna i miljuna ožalošćenih duša neprestano širi. I evo, on je ono vječno evanđelje, koje svjedoči o neuporedivoj snazi i nadčovječnom značaju Kristove pojave. Kad bi sva druga svjedočanstva u prilog Kristu i bajoslovna bila, samo bi ovaj živi dokaz vječnog evanđelja bio dovoljan za potvrdu Kristova uzvišenog lika.

dr. G.

Varvarstvo našeg doba. Ovo se doba mora da nazove varvarskim, u kome gospodare materija i gruba sila, neoplemenjene ni zakonom ni društvenim osjećajem ni ljepotom ni prosvjetom. Divlji su oni narodi, kojima je draža tiranija strasti i sile negoli je vlada prevednosti i razuma. I ono su divlji narodi, koji radije snose jaram materije negoli onaj duha.

Dovle se svi slažemo. Drukčije se ne može označiti razlika između varvarstva i civilizacije.

Očevidno je, da se još dandanas nalaze mnogi varvari baš u srcu prosvjetljenog zapada. Nalaziš ih posvuda: u akademijam i u vladinim zgradama, na sveučilištima i u tvornicama, među naučnim i nenaobraženim, među prostim pukom i među velikašima, među bogatim i među siromašnim. Što je još više: svaki od nas dvostruku ulogu igra: prosvjetljena čavjeka i divljaka. Zavirimo malo u našu dušu, pak ćemo opaziti, da se više ne vodi borba na granicam rimskoga carstva između varvara i prosvjetljenih Rimljana. Ova se borba vodi u unutrašnjosti naše savjesti.

Zar nijesmo varvari, kad nam samo materijalna snaga i brojena nadmoć inponira, pa po tome mjerimo veličinu ljudi i njihova djela ocjenjujemo?

Divljaci smo, kad pijemo, jedemo, pušimo više nego to dozvoljava krepost trezvenosti. — Varvari smo, kad razasipljemo naš novac, da pokažemo naše bogatstvo i da drugima s njim imponiramo. — Nijesmo li divljaci, kad se zaboravljamo krasnog Božjeg dara razuma i razboritosti naše; a dozvoljavamo da s nama materija zagospodari; pa na taj način prosti strojevi postaju pametniji od nas naprednih ljudi? Kako da ne budemo svjesni našeg divljaštva, kad smo se odrekli suverenog gospodstva nad prirodom, te njoj samoj sada ropski služimo?

Da, barbari smo, kad mi držimo, da ćemo svijet spaliti našim mehaničkim iznašašćem i kemičkim obrtima, našim zabludama i pogreškama, našim ludorijam i sljeparijama. No, najviše se zar naše divljaštvo u tome očituje, što mi umišljamo, da ćemo parom i elektricitetom, zrakama i brzojavom bez žica, radijem i kemijom, trgovačkim poduzećima i našim obrtom, poljodjelstvom i agrarnom reformom spasiti čovječanstvo — po primjeru Kristovu — i da ćemo osloboditi rod ljudski od njegovih zlih strasti, i da ćemo mi uspostaviti kraljestvo mira i mudrosti.

Evo ovako piše najpoznatiji talijanski pisac, bezvjerac Guglielmo Ferrero u milanskom Secolo (20. IV. 1922.).

Liječnik, književnik, obraćenik. Nedavno je prešao pod okrilje katoličke Crkve Fridrik Van Eeden, rođeni Nizozemac, po zvanju liječnik, po zanimanju veoma ugledan književnik i poznati dramaturg. Spočetka nije ni mislio ništa pred javnosti govoriti o svome obraćenju, ali kad se o tome glas pročuo širom njegove domovine, onda je bio moralno prisiljen u hator istine, da se i on sam o svome prelazu u katoličku Crkvu izjavi.

Na 29 travnja 1922. u La Haye-u držao je javno predavanje, a koje bilo inače od protestanata i bezvjeraca vanredno posjećeno.

Obraćenik veli kako materijalizam i agnosticizam nijesu kadri da zadovolje ljudsku prarođenu čežnju za srećom. On je to sam u svome životu doživio. Mučila ga je duševna žeđa za vjerskim životom, koju je napokon zagasio dolaskom u Crkvu katoličku. Nije to tako lako išlo. Unutrašnjem glasu obraćenik se je dugo i dugo opirao. Bilo mu je da od muke očaja! U ovakome duševnome stanju zakloni se u neki samostan.

Makar, da mu je slušateljstvo bilo osobito nesklono Crkvi i redovništvu, evo što je pred samim njima o samostanskom životu obraćenik kazao: obično se misli, veli on, osobito, kad se radi o redovnicima, koji razmišljaju i Boga mole (L'ordre contemplatif), da ta čeljad ništa ne radi nego da ljenčari. Koje li zablude! Možda su baš ta čeljad najkorisnija od svih ostalih

ljudi. Baš takovi ljudi, lišeni zemaljskih briga, provode jedan vrhunaravni život i u sebi sabiru duhovne sile koje poslije u svijet šalju. Bogoštovlje i sv. Misa podrže redovnika u ozračju neviđene čistoće. Njegova duša leti na krilima molitve; a i ova jedina sposobna da svijet očisti. Redovnik je živa potreba i našega spasa.

Obraćenik je vrlo radostan i veseo, što se je u samostanu rožarje naučio moliti. Ja sam poznavao Isusa, veli, ali nijesam znao, što mi je raditi da Njemu ugodim. Došao sam kao prosjak u samostan, a redovnici me primiše s raskriljenim rukama, kao najdražega prijatelja, dugo iščekivana. Ljudima, koji me pitaju, zašto sam postao katolikom, kažem: da ste vi kušali ono, što sam ja, vi bi to davno prije učinili i katolicima postali nego, što sam ja postao.

Predavač nadodaje, da znanost nije rekla u najvažnijim pitanjima konačnu riječ. Hoće li je igda i reći? Pred svakom, znanošću otkrivenom tajnom, opet druge tajne niču. Ako hoće čovjek, da se sa samom znanstvenom izvjesnošću zadovolji, on treba da u očaj pane; ako se ne će da utječe pod okrilje vjere. Predavač misli, da će se ipak jednom svijet k vjeri povratiti.

Van Eeden obratio se nazočnoj mladosti s ovim riječima: »Vjerujte i nadajte se! Tražite radosti, ali radosti trajne i božanske, koje će vas jedino moći da zadovolje. Živite čestito i korisno! Neka bi vas Duh Sveti doveo u luku spasa kao i mene! Amen«.[1])

Spolna čistoća u očima današnjih stručnjaka. Moderno društvo najviše trpi radi omalovažívanja šeste Božje zapovijedi: ne sagriješi bludno! Uz poništeno tjelesno zdravlje usko se nadovezivaju nedaće svake vrste: i socijalne i obiteljske, i moralne i intelektualne.

Tobože napredni ljudi naših dana neće da znadu za zapovijedi Božje. Njih se više ne doimlju napuci, koji im se u ime Boga i radi Boga daju. Njima se neće svećeničkih propovjedi. Odišu starinom i ropskim duhom. Neka barem u svom interesu poslušaju riječ drugih apoštola, koji se slažu sa popovima.

Ugledni talijanski časopis: Rivista del clero italiano,[1]) komu je urednik poznati prirodoslovac franjevac Augustin Gemelli, prvi rektor milanske katoličke univerzze, iznosi razna mišljenja prvih modernih liječničkih stručnjaka, koji su bili posebnim pismom zapitani u pitanju spolne čistoće.

1. Pariški stručnjak, sveučilišni profesor gosp. E. Jauselme za spolne i sifilističke bolesti. Gospodine, odgovarajući Vam na Vaše pismo, u komu me pitate, da li spolna čistoća, strogo držana do ženidbenog doba, može prouzrokovati kakovih živčanih bolesti ili stvoriti kakovih neugodnosti u budućem ženidbenom stanju, mogu da Vam kategorički izjavim, da spolna čistoća sa sobom ne nosi nikakovih sličnih neugodnosti i da je baš ona

[1]) La documentation catholique, god. 4, svez. 8, br. 168. (14 listopada 1922). Le Hollandais Frédéric Van Eeden.

[1]) God. III, sv. 9 (rujan 1922). Luigi Lehremin: La continenza giovanile e l' igiene.

najbolja straža protiv svih spolnih bolesti«. — Odgovor je iz Pariza s nadnevkom 26. I. 1919.

2. Gosp. Tamburini, rimski profesor psihijatrije. Pri spolnoj čistoći čovjek se ne služi samo jednom fiziološkom funkcijom, koja uostalom i nije potrebita za naš individualni život. Prema tome nikakvo čudo, da organizam ne ćuti bilo kojih rđavih posljedica. Što se pak tiče toga, da bi čovjek bilo kako duševno mogao oboljeti, jer čuva spolnu čistoću, to se može apsolutno da isključi. — Rim, 29. VII. 1918.

3. Londonski profesor fiziologije H. Starling. Dragi gospodine .... nema sumnje pogledom na muškarca, da savršena spolna čistoća ne nosi sobom nikakovih loših posljedica po zdravlje dotičnika; nitili umanjiva njihovu spolnu moć i za taj slučaj, kad bi se takav u dosta kasnijim godinama oženio. Nego naprotiv s raznih gledišta ovakova je čistoća blagotvorna i po njegov rad i po zanimanje čovjeka u svijetu. Čist čovjek sposoban je, da sve svoje sile uloži za umni pa i za fizički svoj razvitak. U takovom je stanju mnogo zauzetniji, nitili se sa običnim stanjem stvari zadovoljuje. Ma u kojem se god dijelu svijeta čovjek nalazio, ako ostane spolno čist do 30 i 35 godine života, kad bi imao da stupi u ženidbeno stanje, neka se ne plaši radi takvog načina života ni za svoje buduće zvanične dužnosti, jer će ih sa većim zanosom obavljati; a niti za svoj obiteljski život. — London, 22. I. 1919.

4. Mišljenje profesora za živčane bolesti I. Mingauzzini-a. Hoću kategorički da odgovorim na Vaše upite: 1. Potpuna spolna čistoća ne može da bude uzrokom bilo kojoj duševnoj bolesti, nitili može da kod normalnih ljudi bude uzrokom makar i najlakših živčanih neugodnosti; 2. Kod one vrsti čeljadi, koja si je dozvoljavala spolne naslade, ispočetka, kad počne čisto življeti, za kratko vrijeme osjeća se »anxietas levis« i nikakva druga, pa ni za kratko doba, teža posljedica ne zapaža se radi sadašnje spolne čistoće. — Rim, 16. VII. 1918.

5. Mnijenje engleskog profesora biologije Arthura Thomson-a. Dragi gospodine, veseli me, što Vam mogu saopćiti moje mišljenje u predmetu, stečeno dugogišnjim znanstvenim iskustvom. Ja mislim, da trajna, pače i potpuna, spolna čistoća kod normalnog čovjeka ne može da ima bilo kojih loših posljedica. Doktor Féré, prvorazredni stručnjak, napisao je u svome djelu: O spolnom nagonu, na str. 25., ove riječi: oni koji mogu da budu nesamo tjelesno nego i duševno čisti, ne treba da se boje niti za svoj budući bračni život, niti za svoje zdravlje, jer ono nije u nikakvom odnošaju sa nagonom spolnog udovoljenja. Ne mareći za bilo koje protivne prenagle i lakoumne tvrdnje, ja držim, da je Féré kazao samo znanstvenu činjenicu. — Aberdeeno 25. I. 1919.

Dr. Fr. Biničkí i Duns Skot. Priznati katolički pisac, naš suradnik, profesor teologije dr. F. Binički napisao je vrlo lijepu raspravicu: »Pod okriljem dogme i auktoriteta«, koja je izašla u Hrvatskoj Prosvjeti, br. 17—18 (Zagreb, 25. IX. 1922). U članku se pohvalno izraziva o najglavnijem naučitelju franjevačke škole suptilnom doktoru Duns Skotu. Ubraja ga među najsjajnije umove srednjega vijeka ujedno sa sv. Tomom, s Albertom Velikim i sa sv. Bonaventurom. Na str. 391. o njemu veli: »Doctor subtilis

Duns Skot ide svakako među velike filozofe. On je kritik XIII. stoljeća. Oštrim okom zapaža slabe strane svakoga sustava, pa ih neštedice otkriva. Osnivač je skolastičke škole. Na izvorne duboke misli u svome sustavu nabacio je i više smijelih i pogrješnih nazora o Bogu, o čovjeku, o moralu«. Nek nam bude dozvoljeno ovom prigodom napomenuti, da se nikako ne može govoriti o dokazanim pogrešnim nazorim franjevačkog naučitelja: o Bogu, o čovjeku, o moralu. U mnogim pitanjim Duns Skot se razilazi u naučavanju od drugih katoličkih naučnjaka. Činjenica njegovog različitog mnijenja ne dokazuje pogrešnost njegovih naziva. Mislimo, da je i naš suradnik u vrlo širokom smislu riječi primijenio izraz »pogrešan«, budući i on znade, da Crkva nigda nije osudila nijednu nauku franjevačkog prvaka.

KNJIŽEVNOST

Die Franziskanerprovinz Ss. Redemptoris und die französiche Regierung in Dalmatien in den Jahren 1806/1813. P. Gabriel Cvitanović O. F. M. München 1920. Ova se disertacija ugodno čita, jer je napisana bez natege i jasno. Ona nam prikazuje rad franjevaca u Dalmaciji u političkom i religioznom pogledu za francuske okupacije od g. 1806. do 1814. U tom pogledu pisac u glavnom iznosi sve što su dosle o tomu pisali Zlatović, Marković, Pisani, i Alačević, kadikad donosi i koji novi podatak i popravlja koju sitnu netočnost u svojih prethodnika.

Piscu su se omakle i nekoje griješke. Da navedemo dvije tri. Na s. 11 piše, da je mletačka vlada stvarala kojekakvih neprilika biskupima, kad su uz sjemeništa htjeli podići javne škole. Prije svega treba pripomenuti, da su biskupi po odredbi tridentinskoga sabora podizali samo sjemeništa i sjemenišne škole, a kad radi novčanih neprilika ne bi mogli podići sjemeništa, zadovoljavali bi se podizanjem kleričke škole, koju bi polazili klerici. Sjemenišne i kleričke škole nijesu bile javne škole, premda je u Splitu i Zadru bilo dopušteno i svjetovnoj mladeži polaziti ih. Mletačka vlada nije biskupima branila podizati ih, kad su oni imali otkle uzdržavati ih, niti je priječila svjetovnoj mladeži polaziti ih, ako su to duhovne vlasti dopuštavale. Ona je smetala podizanje i polaženje takovih škola, koje su pored njezinih podanika iz Dalmacije imali polaziti i mladići iz drugih južnoslovenskih zemalja. Tako je ona iz političkih razloga omela osnutak južnoslovenskoga sjemeništa u Dubrovniku, prijekim je okom gledala, gdje Dalmatinci, njezini podanici, polaze ilirski zavod u Loretu i t. d. Na s. 16. tvrdi, da su se biskupi natjecali u svojim pastirskim poslanicama, da što više obaspu hvalama francusku vladu (Napoleona) i providura Dandola stoga što je Dandolo kadikad ustao kao zaštitnik klera protiv razuzdanoga francuskoga vojništva. Istina je, da je Dandolo, koji je s vojničkom vlasti gotovo uvijek bio u sukobu, kadšto podigao glas protiv vojničke razuzdanosti, ali biskupi nijesu baš zato veličali francusku vladu i cara Napoleona i samoga providura Dandola, već radi toga, što su donekle bili prisiljeni da to čine. Njima je upravo glavom providur Dandolo, čim je došao u Dalmaciju, naložio, da upute povjerenom narodu pastirska pisma preporučujući mu u njima posluh i pokornost francuskoj vladi (naročito što se tiče novačenja) i vjernost i odanost »velikom« Napoleonu. Oni su to dakle od nevolje činili, a ne iz kakova svoga nutarnjeg uvjerenja ili sklonosti prema Dandolu. Na istoj s. 16. piše, da se je Dandolo na 28 jula 1806. obratio franjevačkom provincijalu Doretiću, da mu pošalje kojeg franjevca, dobrog poznavaoca talijanskoga i hrvatskoga jezika za urednika dvojezičnoga sedmičnoga lista Kraljevskoga Dalmatina. Istina je naprotiv, da je Dandolo već sa sobom doveo iz Italije Talijanca Benincasu za urednika Kraljevskog Dalmatina, a Doretića je molio, da mu pošalje kojeg franjevca, koji će prevoditi talijanski tekst, to jest original, Kraljevskog Dalmatina na hrvatski jezik, pa mu je u tu svrhu Doretić poslao fratra Jukića.

No ovo su sve sitnice, koje bi malo škodile radnji, da u njoj nijesam opazio još druga dva nedostatka. Prvi je taj, što se pisac ni najmanje ne osvrće na rad franjevaca na prosvjetnom, to jest na školskom polju. Ta poznato je, da je Dandolo a kasnije Marmont svom silom pregnuo da podigne školstvo u Dalmaciji, u kojoj još nije bilo nikakova posebnoga učiteljskoga staleža, već se gotovo jedini svećenici bavili nastavom. Podignuće, naročito seoskih škola, u to doba bez svećenika nije se moglo ni provesti. I u Kraljevskom Dalmatinu bili su pozivani franjevci da puku dalmatinskome koji je toliko bio sklon i odan njihovu redu vrate milo za drago podižući i uzdržavajući privatne škole po zapuštenim selima. Zanimljivo bi bilo svakako znati, da nam je pisac disertacije koju o tomu kazao, zašto su se neki franjevci jedino u Makarskoj biskupiji tomu pozivu odazvali te za Dandolova providurstva poučavali privatno po selima preko 200 djece, dok su se u drugim krajevima Dalmacije oni toga plemenitoga poziva posve oglušili. Drugi bi nedostatak u ovoj radnji bio taj, što cijelo vrijeme francuske okupacije nije pisac u nekom razmjeru jednako obradio. Pisac nam podaje dosta jasnu sliku o franjevcima za vrijeme od g. 1806. do 1810., ali posve malo svijetla unosi u njihov rad od g. 1811 do 1813. Iz ovog posljednjeg vremena jedino nam nešto obilatije pripovijeda o gradnji zgrade na Turiji.

I odnošaj između franjevaca i kanonika Pavlovića-Lucića mogao se je mnogo bolje i iscrpnije prikazati. Kanonik je Pavlović-Lucić dosta kriv, da su franjevci više puta koju neugodnu doživjeli. U zadarskom namjesništvenom arkivu ima pohranjena koja stotina Pavlović-Lucićevih listova što ih je pisao ponajvećma glavaru nastave Benincasi, u kojima ima često govora o franjevcima i to u rđavom smislu. Na 28 oktobra 1806. predlaže kanonik Pavlović-Lucić Benincasi, neka se udari neka glavarina (taksa) od 20 forinta na glavu na svakoga župnika franjevca u makarskoj biskupiji, da se tako uzmogne sabrati kojih 700 forinti potrebitih za uzdržavanje škola u Makarskoj. Ako se ne pokore toj naredbi, neka ih makne sa župa i sprati u manastir a njihove župe povjeri svjetovnim svećenicima, koje zove »docili preti«. Dandolo dakako nije na to pristao, a na izvještaju, što mu ga je u tom pitanju podnio Benincasa, napisao je svojom rukom: »E per lo meno visibile l' idea di tassare i parochi per pagar la publica istruzione«. Taj čovjek nije doista bio ni izdaleka onako plemenit, kako ga je kušao nazad koju godinu prikazati pokojni Alačević u »Bulletino di archeologia e storia

dalmata« (g. 1894—1904). G. 1914. prevrćući spise iz doba francuske okupacije u zadarskom namjesništvenom arkivu namjerih se na jednu njegovu molbu od g. 1811., u kojoj traži od francuske vlade da mu naknadno za četiri prošle godine za svaku udijeli po hiljadu franaka nagrade za njegove zasluge. U molbi navodi svoje zasluge u 39 točaka, a svaku od tih 39 točaka potkrepljuje službenim ispravama, što ih je dobio od same vlade. U točki 13. kaže, da je on s bratom svojim kanonikom Grgurom g. 1907 podao dokaze vojničkoj komisiji u Splitu, ko je bio glava pobuni u Poljicima i u četiri sela Makarskoga Primorja: Ha reso energico servizio col fratello canonico Gregorio alla militare commisione di Spalato, cui fece arrivare lumi, dai quali fu scoperto il capo della ribellione. Na žalost sve su isprave, što su bile priložene molbi, dan danas nekud iščezle netragom pa ja do njih ne mogoh doći. A to je šteta, jer bi isprave najbolje osvijetlile karakter toga čudnoga i slavičnoga čovjeka. S navedenoga razloga trebalo bi sve listove Pavlović-Lućića, koji su se još dočuvali u Zadru, dobro proučiti, i to nesamo one, na kojima se je sam potpisivao, već još bolje one druge, na kojima se je skrivao pod pseudonima.

Bio bi operae pretium, da pisac disertacije svoja istraživanja u započetom pravcu nastavi i s vremenom dade opširnu monografiju o franjevcima provincije presv. Otkupitelja za francuske okupacije g. 1806—14. **Š. Urlić.**

Др. Никола Велимировић, Књига о Исусу Христу Сину Божјему, Београд 1920. Preosvešteni pravoslavni episkop dr. Nikola Velimirović turio je u naš narod knjigu pod gornjim naslovom, ukrasivši je sa ukusnim slikama. Čeona je ilustracija: Krštenje Isusovo na rijeci Jordanu. Iako nije djelo opsegom zamašno, (28 str. u 8-i) vanjskom je opremom vrlo simpatično. Osim, predgovora, knjiga je razdijeljena na 12 točaka: Rođenje; Ispunjena proročanstva; Krštenje; Iscelitelj tela i duše; Pustite decu Hristu; Zabludeli sin; Pastir dobri; Svečani ulazak u Jerusalim; Večera ljubavi; Stradanje na Krstu; Vaskrs iz mrtvih; Vaznesenje Gospoda. Uz pojedino kratko poglavlje ($1^1/_2$ str.) priložena je prikladna ilustracija u bojama.

Bez sumnje je Žička biblioteka sv. Lazara i s imenom pisca i s vanjskom opremom knjige sjajan posao učinila. Knjiga je zašla daleko u Makedoniji i doprla do našeg plavog Jadrana. Treba se i s njezinom sadržinom pozabaviti.

Malobrojne stranice Velimirovićeva djela iznose nam kratke ulomke iz evanđelja o životu i zgodam Kristovim. Prijevod se ugodno čita, jer dr. Velimirović majstorski znade da piše. Po zanimanju je više književnik nego stručni bogoslovski radnik. I u ovoj knjizi čuvenog episkopa uzalud ćeš tražiti hrišćanskog teologa; makar da bi on to morao biti po svome episkopskom zvanju, a još u predmetu kakvo je djelo o Isusu Kristu. Nazivlje on Krista i Sinom Božjim i Boga-čovekom; ali Bog bi znao u kojem smislu sve on to poimlje?

Ni Kristovo rođenje ni Njegov život ni Njgova moć nijesu plod nekakve zagonetne misteriozne evolucije, koju mi hrišćani u pitanju Hristovu potpuno zabacujemo. episkop s ovakim se evolutivnim gledištem Edwarda Tire - a slaže: »svečani čas, odsudni trenutak u istoriji! Tajanstveno — i s kakvom neizmernom ljubavlju! — nebesne sile su radile odozgo kroz hiljade godina pripremajući dolazak Hristov i čineći da on svetli čovečanstvu kroz ostale bogove (koje su ljudi ikad obožavali). Vrtoglavno i sa gorućom željom okean ljudski digao se odozdo kao u jednom vihoru da zajedno s narodom izraeljskim obrazuje na vrhu vrhova svoga razvića, jedno telo dostojno da primi mesiju. I tako se najzad ispunila želja anđela, san mudraca, krik proroka. Dve spirale su se dodirnule. Vihor božanske ljubavi odozgo sjedinio se sa vihorom ljudskog stradanja odozdo«.

Piše dr. Velimirović u 11. točci i o Hristovu uskrsnuću, koje su starozavjetni proroci prorokovali. No, ni u ovome proročanstvu ne vidi srpski vladika ništa vanredna ... »puna je istorija ljudska proročanstva o vaskrsenju Sina Božjega. Tako u staroj egipatskoj civilizaciji centralna dogma vere bila je vaskrsenje iz mrtvih, s kojim je nerazdvojeno skopčan strašni Sud boga Ozirisa«. Osim egipatskih legenda o uskrsnuću donosi nam Velimirović još i drugih iz grčke mitologije. Tu je boginja Demetra i njezina kći Persefona, koja, poslije nego se je survala u podzemni svijet, nanovo uskrisiva.

Pravoslavni episkop misli, da su i ovakove legende »od neobičnog proročkog značaja za događaje, koji su se odigrale u životu i u smrti Isusa Hrista, Sina Božjeg, koji u nematerijalnom svetu predstavlja drugo lice Svete Trojice, ili Božju Mudrost«.

Makar da nemadu navedene legende nikakve veze ni dogmatske ni historijske ni literarne sa našom naukom o Presv. Trojici i o upućenju i uskrsnuću Hristovu, vrlo je začudno, kako im može dr. Velimirović nekakav proročki vanredni značaj za naše vjerske istine namijenjivati? Posebno je pak neuputno u jednom životu, pisanu za široke slojeve našega naroda i takove legende donašati, koje ne mogu uzorno da djeluju u smjeru pozitivnog kršćanstva.

U posljednjem poglavlju (Vaznesenje Gospoda) raspravlja Velimirović o Hristovu uzašašću. Izvješćuje on i o ovom događaju prema evanđelju; ali na koji način on uzašašće, pa i druga čudna djela Hristova poimlje, to je posve otuđeno običnom kršćanskom vjerovanju i nauci: »Tako se je vazneo u nebo onaj, koji je imao nebo u sebi. Onaj ko nosi pakao u sebi, pada u pakao, dok onaj ko nosi nebo u sebi, diže se u nebo ..... Materija se pokorava duhu u onoliko u koliko je duša čovječja ispunjena Božjim duhom. I prirodni zakoni poslušni su moralnom zakonu, što vlada svetom (?)«. Ovakovi i slični izrazi nekakve čudne spiritualizacije dižu u svojim konsekvencijam fenomenalni historički značaj i Isusova Uskrsnuća i Njegovih čudesa i njegova uzašašća.

Ja sam osobno uvjeren, da pisanje dr. Nikolaja ni najmanje ne pripomaže utvrđivanju hrišćanske vjere u našem narodu. **Dr. Ivanov.**

Лончаревић Д. Л., Слика живота и смрти. Београд 1922, форм. $16^1/_2$ пуга 10. Стр. 160.

Gosp. D. L. Lončarević, kao malo ljudi, u svojoj je mladosti proživio dosta gorkih dana i sa sobom u muževno doba ponio mnogo neugodnih

uspomena. To ga je činilo, da život promatra s nekog posebnog stanovišta i potaklo ga je, da u ovoj knjižici iznese pred javnost svoje nazore o njemu.

Najprije promatra mladenački život, njegovo zanimanje i materijalno osiguranje. Zatim opisuje čovjeka u društvenoj zajednici; govori o braku, obitelji, o muževnoj dobi i starosti. »Uveren, da je prirodna smrt jedna isto tako lepa i divljenja dostojna pojava kao i svaka druga prirodna pojava ovoga pesničkim dahom ožarenoga sveta«, pruža nam i sliku smrti, prikazujuć je u otvorenim jasnim bojama.

Ova knjižnica zadržaje dosta ispravnih nazora o životu i smrti. Gosp. Lončarević u njoj je dao publici mnogo lijepih i praktičnih pouka. Ali nipošto se ne može reći, da joj je podao cjelovitu i vjernu sliku života i smrti. On rješava ili pak ispušta probleme, koje naš razum ne može sam riješiti. Nedostatak razuma u ovom pogledu popunjava vjera. A to je česa kod g. Lončarevića nema. Osim toga on je u svojim nazorima previše racionalističan, osobito u slici smrti; ne poznaje teologije, te se njegovo mišljenje često ne može složiti s objavljenim istinama, n. pr. kad govori o vjeri u uskrsnuće (str. 147); nema čvrste vjere u objavljenje istine (s. 144); dapače može se reći, da i ne vjeruje u drugi život (s. 158).

Oskudan je piščev savjet, kad, tješeć živuće, hoće da sačuva vezu između njih i pokojnika. On kaže: »Zato će se razbariti ljudi ograničiti na to, da duhovnu vezu sa svojim milim pokojnicima održavaju čuvanjem uspomene na njihova dobra dela i nastojanjem, da idu za njihovim uzvišenim primerom« (s. 144). A što će oni, kojih se pokojnici nisu odlikovali s dobrim djelima niti su dali uzvišenog primjera? Kako će oni sačuvati vezu s pokojnicima? Na ovo pitanje ne može nam dati dovoljnog odgovora ni g. Lončarević ni sadašnja pravoslavna crkva; jer oni ne vjeruju u posredno mjesto između raja i pakla t. j. čistilište, gdje se u ognju čiste duše, koje su s ovoga svijeta pošle u milosti Božjoj, ali još nisu tako čiste, da bi mogle doći uživati Boga. Ovima živući mogu pomoći sa svojim molitvama i dobrim djelima, a i njihova je dužnost, da im pomognu. Jedino ispunjujuć ovu plemenitu dužnost, mogu živući uspješno i tajno sačuvati uspomenu i vezu sa svojim pokojnicima.

Dok se prvi dio ove knjižice u glavnom može odobriti, drugi je manjkav i u mnogom pogledu neispravan. **Dr. Franc.**

Opeka Dr. M., Brez vere. Devet govorov o neveri. Ljubljana 1921. Form. 19½ × 14. Str. 80. — Isti, Za resnico. Osamnajst obrambenih govorov. Ljubljana 1921. Form. 19 × 14. Str. 168. — Isti, O dveh grehih. Trinajst govorov za moralo. Ljubljana 1922. Form. 19½ × 14. Str. 117.

U ovim trima knjižicama pruža nam veleučeni gospodin Dr. Opeka propovijedi, koje je držao u stolnoj crkvi Sv. Nikole u Ljubljani. Prva pokazuje što je bezvjerstvo i odakle potiče. Druga sadržaje 18 apologetskih govora o istaknutijim istinama vjere. Treća govori o dvama glavnim grijesima, koji danas vladaju s čovječanstvom, a ti su concupiscentia carnis i concupiscentia oculorum ili nečistoća i lakomost.

Dr. Opeka odlikuje se posebnom govorničkom vještinom i darom. A to izbija iz svih njegovih govora. Oni se vrlo ugodno čitaju, jer privlače i s aktu-

elnošću i s govorničkim sastavkom. Osim toga oni su i uvjerljivi. To je očit znak, da je govornik sam uvjeren o čemu govori, pa može da i u čitateljima ili slušateljima isti učinak proizvede.

Malo je danas govora, koji se odlikuju s ovakovim prednostima kao govori Dra. Opeke. Mi bismo mu bili zahvalni, kad bi nam obradio i druge predmete. Premda je malo nezgodno o tome s propovijedaonice govoriti, ipak bi bilo dobro nešto barem napisati o još jednom uzroku bezvjerja, naime školama. Znamo, da u današnje doba škole bilo srednje bilo visoke gotovo najviše doprinose, da se ništi vjera kod inteligencije. A i sav novi školski aparat ima tu tendenciju.

Sve tri ove knjižice vrlo rado preporučujemo našim dušobrižnicima. Tu će naći dragocjenog materijala, koji će im u stanovitim prigodama veoma zgodno poslužiti. **Dr. Fra A. Crnica.**

Vedre hrvatske duše. *Almanak hrvatskih katoličkih svećenika. Uredio Ivanko Vlašićak. Prva knjiga. Zagreb 1922.*

Almanak osim predgovora „Čitaocu“ ima pet poglavlja: Pjesme, Pripovijesti, Članci, galerija starih hrvatskih svećenika, galerija novijih hrvatskih svećenika. Pjesme zastupaju dva hrvatska pjesnika-svećenika: dr. Binički i dr. Stanko Petrov. Pripovijesti nam podariše više manje već dosad našoj javnosti poznati književnici: Binički, Katić, Lamot, Markov, Petranović, Baić, Nežić, Vlašićak. Almanak imade lijepih članaka i uglednih člankopisaca. Tu su: mnsgr. Bulić, dr. Kniewald, dr. Petrov, Subotić, dr. Jelenić, Pavić, dr. Rittig, B. Raić, Ivanko Vlašićak. Galerija starih hrvatskih svećenika nije bogata: Pavao Štoos, Janko Puškarić, Franjo Sajvert, Nekić fr. Martin. I galerija novijih hrvatskih svećenika (svaka čast iznešenima!) mogla je da bude i bogatija i biranija. Da bude „Pater Marko“, u onoj formi opisan iz galerije i izostao, ne bi almanak puno izgubio. Ovaj je dio almanaka najopširniji.

Kao sa prvijencem mi smo zadovoljni. Nije kriv urednik, što nije izašao onakav, kakav je mogao da izađe pred lice naše katoličke i hrvatske javnosti. I nas je svećenike teško zagrijati i oduševiti, makar da se radi o našemu obrazu. Ivanko je pokušao. Pokušaj je za prvi put uspio. Nadamo se, da će se naknadno naši ljudi oko Vlašićakove zamisli okupiti; pak će onda i urednik moći da drugi put bogatijom i uređenijom opremom izađe na oči našem katoličkom svijetu. Ima nas svećenika — i bilo nas je u prošlosti — zaslužnih na svakom polju kulturnog rada, pak će biti dobro, ako naš almanak postane vjernim ogledalom i naše prošlosti i naše sadašnjosti. Ne toliko radi nas, nego u duhu Kristovu: Videant opera nostra bona et glorificent Patrem nostrum, qui est in coelis. — Od srca preporučujemo prvu knjigu svećeničkog almanaka!

VJESNIK

S katoličkog kongresa u Münchenu. Crkva velevlast mira. — Od 27. do 30. kolovoza ove godine održavali su u Münchenu njemački katolici 62. generalni sasatanak. Među hiljadama učenika isticali su se: apoštolski nuncij i predstavnik sv. Oca na kongresu Pacelli, Münchenski kardinal nadbiskup Faulhaber, knez nadbiskup Salzburški, biskup Speierski, Churski itd. Nasljednik prijestola Ruprecht i više princeva iz kraljevske obitelji; pruski ministar predsjednik Stegerwald, bavarski ministar predsjednik grof Lerchenfeld, ministri Brauns, Schwitz, v. Brentano, Giesberts, Matt, Schweger itd. Govorilo se o svim važnim pitanjima: školskom, gospodarskom, misionskom, o religioznom stanju i potrebama u Njemačkoj itd. Budući da na sve ne mogu, to ću se samo u glavnim potezima osvrnuti na predavanje kardinala Faulhabera, koje se osniva na glavnoj točci: Crkva velevlast mira.

Kardinal se osvrće na eukaristični kongres, koji se ove godine u mjesecu svibnju slavio u Rimu. Tu, oko eukarističnog Spasitelja, po prvi put iza svjetskog rata, skupili su se izaslanici iz svih strana svijeta. Sv. Otac Pio XI. daje temu kongresu, i, u nazočnosti Kralja mira govori o miru svijeta, o pravome, o trajnome miru. Sinovi i zaraćenih i nezaraćenih naroda otvorenim srcem primaju riječi sv. Oca, svi se jednako eukarističnome Spasitelju za mir svijeta mole, svi istim oduševljenjem pjevaju pjesmu: Hvalite Gospodina svi narodi, hvalite ga svi puci.

Život sv. Oca Benedikta XV., misli su Kardinalove, bio je neumorni rad za svjetski mir. Piše on na početku svog vladanja: Mi smo odlučili sav Naš život založiti za izmirenje zaraćenoga svijeta. Dokaz su tomu toliki pokušaji da bi se došlo do mirovnih pregovora. Sv. Otac dva dana iza nastupa na papinski prijesto, dakle odmah u početku rata, zove zaraćene na izmirenje. Prvi je predložio prihvatljive predloge, na kojim se moglo o miru raspravljati. Ovi su mogli biti podloga pravom, pravednom i trajnom miru. Evropa nije htjela spoznati, što bi bio za nju ovaj mir. Neki su na poziv odgovarali, drugi ni to, a treći su se rugali. Njemačka nije htjela 1917. u Kanosu (1917. Papa je htio izmiriti Njemačku i druge zaraćene države), ali je zato 1922. išla u Genovu. Tu je učinila flectamus genua, ali nije uslijedio nikakav levate.

Crkva je i ratove propovijedala; ali to je bilo tek skrajnje sredstvo da obrani slobodu, koju joj je Bog dao, i da obrani kršćanstvo od najezde polumjeseca. U borbi za najuzvišenije svetinje morala se prihvatiti i skrajnjih sredstava. Pa ako joj se spočitava, da je završila svoju ulogu, kad nije spriječila rata: to i neprijatelji priznaju, da je njezina misija, misija mira; a

s druge je strane zlobno, nepravedno klevetanje; jer ako se njezina nauka potiskuje iz javnoga u privatni život, kao tobože privatna stvar, onda se ne smije nju kriviti s onoga, što se nikada ne bi bilo dogodilo, da se je nju slušalo.

Zatim se pita Eminentissimus u čemu je poglavito snaga Crkve za svjetski mir, pa odgovara: u tome što je ona moralna velevlast. Izvanji mir ne može doći, ako nijesu pojedini ljudi i narodi u sebi moralno obnovljeni; ako nije mržnja iz srca istjerana, a ljubav k miru usađena. Ako mržnja i želja za osvetom za zelenim stolom sjede, nema govora o pravom, trajnome miru. Sve, što mržnju i egoizam potpiruje, skuplja gorivo za novi svjetski požar.

Crkva je religiozno društvo, koje tako duboko u srce zahvaća, kao nijedno drugo; koja zna srca obratiti; koja nasilnike razoružaje i oplemenjuje, mržnju izgoni, moralni život s pravednošću, čovjekoljubljem, iskrenošću i međusobnom snošljivošću u narodima goji.

Crkva je braniteljica narodnoga prava; ovo je podloga međunarodnoga prava, a ovo međunarodnoga mira. Međunarodno pravo i sreća počiva na deset Božjih zapovijedi. Po crkvenoj nauci bolje je nepravdu pretrpljeti nego učiniti.

Crkva je religiozna velevlast; ona stvara mir iznutra i iz temelja: mir u pojedinim dušama, mir, koga svijet ne može dati, a ne može ni oduzeti; mir, koji je dar Božji, po riječima: svoj vam mir dajem (Iv. 14, 27). Ovaj iz pojedinaca prelazi u obitelj, iz obitelji u bližnje društvo, a iz njega u široki svijet. — Jedan je Bog sviju. U poganska vremena bili su narodni bogovi, koji su u rat išli i ratne planove stvarali. Jedan Bog, jedan Otkupitelj na jednom križu istu je žrtvu prikazao za sve narode.

Savez naroda (Völkerbund) zamisao je crkvenoga poglavice, sv. Oca Benedikta XV. Dakako, kako ga je sv. Otac zamislio, taj bi savez bio zajamčio gospodarski, politički razvoj pojedinim državama. Današnji savez služi bursi, velikom kapitalizmu; on ne stvara svjetski mir, već svjetsko pokopište.

U Crkvi je jedno pravo za sve; nema njemačkoga, francuskoga, talijanskog crkvenoga prava; rimsko-katoličko pravo za sve je bez razlike.

Crkva je neutralna velevlast mira, neutralna i nad pojedinim narodima, jer je ustav Crkve jedini na svijetu, koji ne predviđa rata ni ratnog proračuna; neutralna, budući da sv. Otac ima duhovnu misiju za sve i najrazličitije države; glava je jedne Crkve, koja je za vaskoliki svijet, i neće ničije propasti već samo dobro sviju.

Na koncu obraća se njemački kardinal na Isusa, Kralja mira, da bi On svijetu dao pravi, trajni mir.

I tako je Kardinal razvio stanovište Crkve prema miru. Ona ga je kroz vjekove promicala. Ako joj tko to ne priznaje, to

nije nikakav dokaz proti njoj. Ona je ustanova i zaručnica Isusova. Ako se ne drže do Njegove nauke, posve dosljedno da se ne će držati ni do njezine, jer je njezina nauka, nauka Spasiteljeva, koji je rekao: Ako su mene progonili i vas će progoniti. (Iv. 15, 20). — München, 8. IX. 1922. **O. B. Vuco.**

Svjetski kongres katoličkih učenjaka za proučavanje uopće vjerskog pitanja. Na 6 rujna ove godine sastala se je odabrana kita učenjaka iz svih strana kulturnog svijeta u katoličkom gradu Tilburgu (Nizozemska), da se stručno pozabavu vjerskim problemom, kakav je on u životu kulturnih, pa i nekulturnih naroda.

Pametni su ljudi čitavu sedmicu tamo raspravljali, nacrte pravili i zaključivali. Svaki se je dan držalo po šest predavanja; a svako predavanje trajalo je po čitav sat.

Ovo je, što bi se moglo i u »Novoj Reviji« kao najvažnije zabilježiti. — Znamenito je bilo predavanje isusovca o. Buerd-a o metodi ili o načinu proučavanja vjerskih pitanja. Njemu je uspjelo pobiti naturalističko tumačenje bezvjerskog evolucionizma u objašnjavanju vjerskog života kod raznih naroda. Evolucionizam je samovoljan, ne osvrće se na povjesno-kulturne prilike raznih naroda. Njegova je metoda povjesno-kulturna i kritička. Dobro se je poslužio rezultatima filoloških znanosti, posebno pak komporativnom študijom religioznih terminologija, koja osvjetljuje zajedništvo vjerskog života i njegovih konkretnih oblika kod raznih naroda. I ovo predavanje donijelo je nov dokaz, kako se vjersko katoličko uvjerenje može da složi sa visinom znanstvenog vedrog proučavanja.

Valjda najistaknutija ličnost na ovome kongresu bio je O. Wilim Schmidt (S. V. O.), koji je razložio pojam žrtve kod primitivnih naroda. Njegov je zaključak, da je bitno značenje žrtve i kod ovih naroda: priznaje potpunog gospodstva Božjega nad sudbinom i životom ljudi.

Na sastanku je govorio i franjevac Gemelli o psihologiji molitve. Buduć je zanimljiv i važan predmet; a i onako pripada području rada »Nove Revije«, kad primimo predavanje od samoga pisca, na nj ćemo se posebno osvrnuti.

I kod nas se obično drži, da su naše kršćanske istine baština kojekakvih istočnih religija. Sa tom sličnosti simpatišu i neki naši kršćanski ugledni pisci (Dr. Nikolaj Velimirović: knjiga o Isusu Kristu Sinu Božjemu str. 25), dok je na sastanku učeni isusovac Grandmaison dokazao, kako pri tome nema nikakve uzročne veze; nego da neki ljudi u to vjeruju ili iz neznanja ili iz kojih drugih niskih ciljeva. Kršćanstvo jest i bilo je plod prave objave Božje.

Veseli nas vijest, da će se kongres dogodine — a na prijedlog prvog rektora milanske katoličke univerze fra Aug. Gemelli-a — držati u Milanu. Tada će moći da i Jugosloveni u većem broju prisustvuju ovome kongresu negoli je to ove godine bilo moguće u dalekoj Nizozemskoj.

Euharistijski kongres u Varaždinu. Malo ih je iz naših krajeva, koji su bili tako sretni te su mogli da sudjeluju kod proslave Euharistije na međunarodnom kongresu u Rimu. »Savez Trećega Reda« u Zagrebu, pokrenuo je stoga misao, da se i kod nas priredi euharistijsko slavlje, gdje bi naš narod mogao da dade oduška svojoj ljubavi k euh. Spasitelju. Ova se je ideja ostvarila 26. i 27. kolovoza o. g. u Varaždinu.

Vjera u svetotajstvenog Isusa dovela je na kongres preko 40.000 vjernika iz svih krajeva naše domovine. Odmah poslije podne 26. kolovoza nagrnulo je mnoštvo svijeta u franjevačku crkvu, gdje je bilo sijelo kongresa. Tu je uveče preuz. g. nadbiskup dr. Ante Bauer otvorio kongres svečanim govorom, a zatim je izložio Svetotajstvo za noćno klanjanje. Pobožni je puk i po drugim crkvama u gradu cijelu noć stražu stražio pred svojim Kraljem te se je žarkom molitvom i skrušenom ispovijeđu pripravljao, da što dostojnije pristupi k stolu Gospodnjemu. Iza ponoćne propovijedi, što ju je držao učeni franjevac o. Teofil dr. Harapin, stupio je na žrtvenik provincijal Troha, da prikaže vječnom Ocu nevinog Jaganjca. Mise zaredaše i po drugim crkvama, a kroz to je podijeljeno do 12.000 sv. pričesti. U 9 sati ujutro bile su u 5 crkava svečane propovijedi za pojedine staleže posebno, a u 11 sati prije podne rekao je g. nadbiskup sv. Misu na trgu »Sloboda« — vojnička je glazba svirala crkvene pjseme. Popodnevna teoforična procesija bila je uprav veličanstveni triumf Kralja mira. Sunce je već naginjalo k zapadu, kad su na prostranom Strosmajerovu trgu iz vojničkih pušaka posljednji hici ispaljeni u počast euh. Spasitelju, kojim je starac — nadbiskup blagosivljao nepregledno mnoštvo vjernika. Kongres je završen pjesmom zahvalnicom, te svečanom akademijom, na kojoj su lijepo govorili: dr. Teofil Harafin, dr. Medjimorec i Slovenac Kalan.

Ovako sjajan uspjeh prvog euharističkog Kongresa u našoj domovini, zacijelo je morao iznenaditi neprijatelje kat. Crkve, koji su mislili, da je već utrnuta vjera u srcu našega naroda. Varaždinski je kongres veličanstvena manifestacija ove vjere; a ujedno on, je otvorio rad i drugim, većim kongresima. »Braćo, dogodine ćemo u Zagreb!« To su riječi, što ih je zagrebački, nadbiskup rekao, učesnicima, koji su veselo se vraćajući svojim kućama pitali: »Kad će opet biti ovakovo slavlje?«

»Za sjemeništa dat ću sve što imam«. Sv. Otac Pijo XI., kad je nazad par mjeseci poslao biskupa Godefrida Zaccherini-a da u ime Sv. Stolice obađe nekoliko sjemeništa po Italiji, rekao mu

je ove znamenite riječi: »Reci svećenicima, ponovi svim vjernicima biskupije, upeli svim onima s kojima ćeš se sastati za tvog apostolskog pohađanja, da nemama druge želje, da ne pitam od Gospodina drugu milost, nego ovu, da mogu za moga vladanja poraditi, da se podigne i da procvate po sjemeništima duhovni i intelektualni život. Za sjemeništa dat ću sve, što imam, spravan, da se i zadužim, ako bude potreba, a ja ne budem imao novca. Onima, koji podupiru sjemeništa udijeljujem posebni blagoslov. Pri bilo kojem sabiranju u njihovu korist hoću, da ja prvi dadem svoj prilog i bit ću veseo, ako me drugi u svojoj blagodarnosti nadvise. Moralna i materijalna pomoć udijeljena sjemeništima jest najmiliji dokaz ljubavi i odanosti, koji očekujem od svojih sinova«.

Grozno stanje poljskog stanovništva na boljševičkom teritoriju. Sovjetski sud neprestano vodi parnice proti poljskim katolicima, koji su se protivili svetogrdnim otimačinama crkvenog posuđa. Nedavno je dovršena jedna takova parnica u znamenitom ukrajinskom gradu Kamiemecu. Preko 2000 građana došlo je toga dana u kazališnu dvoranu, da vidi rezultat rasprave. Na optužničkoj je klupi sjedilo 9 Poljaka. Odlični je građanin Rochman dokazivao, proti državnom odvjetniku, dva debela sata njihovu nevinost. No sve uzalud! Sovjetski je sud neke optužnike osudio na tešku tamnicu, a neke na smrt. Među ovim posljednjim bili su i svećenici: Vladislav Dworzecki, Ante Niedzielski i Rikard Izyszko, koji je sav izranjen ležao na bolesničkoj nosilci. U dvorani je nastala silna graja; neki su osuđenici pali u nesvijest, a svjetina je vikala na boljševičku nepravednost. Na pozornici se je napokon pokazalo 120 vojnika sa četiri mitraljeze. Vijest o ovoj strašnoj drami proizvela je silni strah i trepet među čitavim poljskim pučanstvom, koje se nalazi na boljševičkom tlu. Tjeskobno jecanje i očajno uzdisanje ovih progonjenika prodire i preko granice. Već se i po mnogim crkvama u Poljskoj moli veoma ganutljiva molitva presv. Srcu Isusovu: »Za one, koji su ostali pod boljševičkom vlašću«. Molitva glasi ovako:

O Isuse, mi, svećenici i vjernici, prikazujemo naše molitve Tvomu Božanskomu Srcu!

O Gospodine, ujedinjujući s Tvojim gorkim mukama na križu zasluge naših misa, pričesti, molitiva, postova, patnja, mi dižemo naše prošnje k prijestolju Tvoga svemogućega Srca.

Srce Isusovo, blagoslovi sve one, koji, t a m o, nastoje, da djeca ne umru bez krštenja.

Srce Isusovo, blagoslovi one, koji poučavaju djecu u svetoj vjeri katoličkoj.

Srce Isusovo, blagoslovi roditelje, koji svoju djecu odgajaju u vjeri katoličkoj.

Srce Isusovo, blagoslovi mladiće i djevojke, koji se vjenčaju u Crkvi katoličkoj.

Srce Isusovo, blagoslovi one, koji progonstvo trpe za ime Tvoje.

Srce Isusovo, blagoslovi one, koji paze, da se ne obeščasti sveta vjera naših otaca, crkava i svećenika.

Srce Isusovo, pomozi svećenike i učitelje, koji su ostali vjerni u svojoj službi.

Srce Isusovo, pomozi sužnje, koji trpe za vjeru i za ljubav svoje domovine.

Udijeli, Gospodine, ustrajnost onima, koji kolebaju.

Udijeli, Gospodine, obraćenje grješnicima.

Udijeli, Gospodine, pokajanje odmetnicima.

Udijeli, Gospodine, skrušenje umirućima.

Udijeli, Gospodine, pokoj vječni onima, koji su umrli mučeničkom smrću.

Za krv mučenika, suze udovica i sirota, povrati, Gospodine, slobodu Crkvi Svojoj, spasi ovo mjesto od varvarskog jarma.[1]

Statistika vjerâ. Računa se, da ima na svijetu oko 1 miljardu 510 milijuna ljudi. Od toga prema vjerama ima: katolika 264 miljuna i 500 hiljada; protestanata 143, miljuna i 500 hiljada; pravoslavnih 117 milijuna; židova 12 milijuna; muhamedanaca 202 milijuna; Sintoista 17, milijuna; brahmanista 222 milijuna; budista 120 milijuna; konfucijonaca 235 milijuna; taosta 32 milijuna, i pogana 145 milijuna. Prema tomu katolička je vjera razmjerno brojem najjača, a kršćanstvo obuhvaća nešto preko trećine čitavoga čovječanstva. Kako ogromno polje rada još ostaje vjernicima evanđelja!

Vjerski otpadi u Srbiji. 1. Ima dosta vremena, da se je među našim pravoslavnim počela širiti sekta t. zv. »Adventista«. God. 1904. pisao je o njima I. Stajić u karlovačkom »Bogoslovskom Glasniku« člančić »Nov verski pokret«, nazivajući ih »Subotarima«. Kao glavno vanjsko obilježje pokreta spomenuo je, da »Subotari« svetkuju subotu mjesto nedjelje i da ne jedu svinjskoga mesa. O biti pak same sekte nije znao što da kaže; dapače je mislio, da bi bilo rano govoriti o kakvim dogmama, jer njih kao da i nema. Držao je, da je ovu sektu u Srijem prenio neki Jovan Surdović podrijeklom iz Erdelja.

G. Stajić nije još tada bio dovoljno upućen u ovaj pokret. Njegovi »Subotari« potiču od t. zv. »Adventista«. »Adventisti« su oni, kojji vjeruju u skori dolazak Kristov u vidljivom obliku sa svrhom, da ovdje na zemlji ustanovi svoje hiljadugodišnje carstvo. Osnovao ih je Vilhelm Müller, anabaptistički propovjednik g. 1833., kad je u New-Yorku i Bostonu počeo naviještati skori dolazak Kristov. »Adventisti« se dijele na »Prvodnevne

adventiste«, koji svetkuju nedjelju; »Evanđeoske adventiste«, koji drže, da će bezbožnici biti na vijeke kažnjeni u paklu; »Kristadelfiance« (braća Kristova), koji vjeruju, da Krist, pored moralnoga savršenstva ima i narav Adamovu; tvrde da sotona ne opstoji, da su samo oni besmrtni, koje je Bog na ovom svijetu ljubio. Najjači ogranak među »Adventistima« sačinjavaju »Adventisti sedmoga dana« — Seventh Day — Adventists — tako nazvani zato što svetkuju sedmi dan u sedmici t. j. subotu. Odatle mu i ime »Subotari«. Ovi zabacuju Presv. Trojstvo i krštenje djece. Tvrde o sebi, da mogu činiti čudesa. Vjeruju u spavanje duše, t. j. da umrli, niti su na nebu niti u paklu, nego da do uskrsnuća u grobu spavaju. Svoju sektu šire veoma revnim misionarskim radom, ne samo po Americi, nego i po Europi. Za Europu im je središte u Baselu u Švicarskoj, gdje izdaju svoje glavno glasilo »Glasnik istine«.

Ovi su zadnji osobito u posljednje doba raširili svoju djelatnost i po našim krajevima, te su našli vrlo mnogo pristaša u Srbiji, tako te i njihove religiozne novine sa zabrinutošću o pokretu pišu. Glavni im je stožer u Srijemskim Karlovcima, gdje tiskaju svu silu brošura i letaka i to gotovo besplatno u mase rasturivaju. Država je bila nedavno zauzela oštre mjere proti njihovu raširenju; ali sada čitamo, da ih je ministar vjera priznao zakonitom vjeroispovijesti.

2. Osim ovoga vlada u Srbiji još gori pokret vjerskih otpada. Mnogi bez ikakve skrupoloznosti prelaze na muhamedanstvo. Razumije se, da je tim prelazima jedini razlog ženidba. Da mogu raskinuti prvu ženidbu, mnogi se čine muhamedancima i sklapaju drugi brak. Ti su većinom intelektualci: »javni radnici, učitelji i vaspitači našega društva, omladine, naroda i države« (Hrišć. Život, g. 1. (1922), br. 5, str. 277). Ovim otpadima u prilog je sam srpski građanski zakonik, koji u § 96. između ostalih uzroka za rastavu braka navodi i ovaj: »ako jedna strana od hrišćanskog zakona odstupi«.

Srpsko se sveštenstvo proti ovim otpadima buni i poziv lje crkvu i državu, da im stanu na put. Od države traži, da »mora specijalnim zakonom zabraniti prelaz iz jedne vere u drugu radi kakvih bilo špekulativnih namera, a naročito radi zaključivanja braka, kada neko hoće svoju zakonitu ženu bez razvoda braka da ostavi i decu da napusti, pa da pređe u muslimanstvo radi ženidbe sa muslimankom«. (Hrišć. Život n. mj.). Sv. Arh. Sinod ovakove brakove s muhamedancima odlukom od 6. list. t. g. br. 1717. proglasuje nevaljanima i naređuje nadležnim duhovnim sudovima, da dotične predadu građanskom sudu za zločin bigamije.

Nemamo ništa proti predlozima i odredbama srpske duhovne vlasti. Samo bismo ih upitali, zašto oni smatraju valjanima ženidbe onih katolika, koji se samovoljno rastavljaju od svoga zakonitog ženidbenog druga, prelaze na pravoslavlje i drugi brak sklapaju pred njihovim sveštenicima, bez da je kat. duhovna vlast izrekla svoj sud o nevaljanosti prvoga braka. Proti ovima se ne bune, premda znadu, da je njihov drugi brak ne samo po crkvenim, nego i po građanskim zakonima, koji kod nas važe (§ 111 o. g. z., Rješ. Vrh. Sud. 8. svib. 1877), prosta bigamija, budući da vez prijašnje ženidbe prelazom katolika na pravoslavlje nije prekinut. Ovakovi katolici-odmetnici ne samo da nisu predani građanskome sudu za zločin bigamije, nego im se duhovna majka raduje, što su se kao izgubljeni sinovi povratili u njezino majčino krilo, a država ih uzdiže, da budu radnici, učitelji i vaspitači našega društva, omladine, naroda i države«.

Reorganizacija protestanata u Pruskoj i apostolsko vjerovanje. U rujnu ove godine (1922) pruski protestanti održali su crkvenu konstituantu i izmijenili su svoje dosadašnje službeno ime: Evangelische Landeskirche Preussens, pak će se odsele nazivati: Evangelische Kirche der altpreustischen Union. Između drugih pitanja došlo je na srijedu i vjersko. Mnogi su konservativniji elementi tražili, da se uzme za podlogu sadašnjeg protestanskog naučavanja staro apostolsko vjerovanje. Ljevica je bila ogorčena radi ovog prijedloga. Sloboda mišljenja, kako je liberalni protestanti umišljaju, prečija je od temeljnih kršćanskih istina, koje protestanti, tobožnji kršćani, mogu po svojoj miloj volji i primati i zabacivati i po svome ćeifu prikrajati. Ništa se nije čuditi. Logička posljedica nijekanja crkvenog neprevarljivog učiteljstva.

Prvo pastirsko pismo šibenskog biskupa dr. fra Jeronima Milete. — Uredništvo je primilo ovo pravo savremeno pastirsko pismo. Možemo kazati da se je brižni biskup svih goruć ih vjerskih pitanja dotakao. Teške su socijalne rane: bezvjerje, indiferentizam i nemoral. Njih treba liječiti. Natpastiru je na srcu vjerski odgoj u školi i u crkvi. Nestašici svećenstva trebalo bi da doskoči naumljeni osnutak dječačkog sjemeništa u Šibeniku. Sredstva uopće religiozne obnove jesu: pobožnost prema presv. Sakramentu i dragoj Gospi. Šibenski biskup u svome pastirskom radu želi saradnju svih kršćana bez razlike staleža i političkog mišljenja. Neka Gospodin Bog blagoslovi i naspori rad zauzetnog biskupa!

Visoko i zasluženo odlikovanje. Sv. je Otac Pio XI. nedavno odlikovao naše ugledne kulturne radnike iz katoličkog laikata: dr. Velimira Deželića star. viteškim redom sv. Grgura Velikoga, ravnajućeg učitelja, Josipa Marića, nadsavjetnika Benjamina Zeiningera i zagrebačkog odvjetnika dr. Stjepana Markulina zlatnim križem: »Pro ecclesia et pontifice«.

Visokoj se gospodi »Nova Revija« na velikom odlikovanju raduje, posebno pak svome vrlo uglednom suradniku dr. Velimiru Deželiću, koga je crkva za njegove zasluge počastila najvećim odličjem, s kojim se laici odlikuju. Ad multos annos!

Novo starješinstvo franjev. provincije presv. Otkupitelja u Dalmaciji. — Na dan sv. Karla Boromejskog izbor je obavljen u splitskom samostanu. Izabran je provincijalom dosadašnji vrhovni starješina provincije o. Ante Cikojević, kustosom o. Petar dr. Grabić, definitorima: oo. Ante Nakić, Vjekoslav Jurenović, Sebastijan Latinac, dr. Stanko Petrov. Novom starješinstvu uredništvo želi plodan rad u brižnom zauzimanju za vjerske, redovničke i narodne interese!

Ređenje franjevačkih klerika. — Presvijetli gosp. fra Alojzije Mišić, mostarski biskup, na 17, 21 i 23 rujna zaredio je franjevačke bogoslove u Makarskoj. Manje su redove primili: fra Bone Božić, fra Jerko Poparić, fra Vlade Bilobrk, fra Ivan Glibota, fra Luidi Mrđen; djakonat i subdjakonat: fra Vice Rosandić, fra Ante Benutić, fra Jozo Mikulić, fra Metod Rudan, fra Bože Jelinčić, fra Stjepan Tadin i fra Ante Romac; prezbiterat: fra Vice Rosandić, fra Ante Benutić, fra Jozo Mikulić, fra Božo Jelinčić, fra Stjepan Tadin. Bilo sretno i od Boga blagoslovljeno!

Sud E. Beaupin-a o franjevcima u Jugoslaviji. M. E. Beaupin tu skoro proputovao je našu domovinu, da se uvjeri o našim katoličkim prilikama u novoj državi. Poslije nego je svu prošao, gdje se katolici nalaze, napisao je u francuskoj smotri »Correspodent«, 25. rujna 1922. ovaj članak: »Katolici jugosloveni i njihove sadašnje poteškoće«. Mi imademo ponapose otiskani članak. Na str. 3—4. ovako se o franjevcima izrazuje: »Oni su najviše pridonijeli, da se je održala slavenska misao u krajevima, koji su od mnogo vremena sačinjavali dio bilo otomanskog carstva, bilo austro-ugarske monarhije.

U Bosni su bili franjevci, koji spasiše i vjeru i jezik. Oni stigoše u ovu pokrajinu u trinaestom stoljeću za vladanja pape Nikole IV. uprav tada, da hrabre narod protiva turčinu, koji je napadao i zauzimao tu zemlju. U velikom broju oni platiše svoju vjernost Kristu i slavenstvu vlastitom krvlju. Njihov život, kako se kaže, bi tada neprestano mučeništvo. Njihov heroizam osobito otskače, kada Mahomet II. 1464. povjeri isključivo pravo, da mogu vršiti samo oni religioznu službu kod katolika. Oni to pravo sačuvaše za četiri stoljeća. Tek 1881. Lav XIII. obnovi hijerarhiju u Bosni i Hercegovini.

Oni odoše u Vojvodinu.»Jedan od uzroka,zbog kojih Srbi katolici tu sačuvaše svoj jezik i svoje običaje«, piše neki srpski povjesnik »jest taj, što su franjevci bili njihovi svećenici«.[1] Katkada se vidi, da franjevci rade složno sa pravoslavnima za slavensku stvar i da se protive političnom umješavanju kat. mađarskog ili njemačkog svećenstva.

Sedamnaestog stoljeća, kada se pojaviše prve knjige na srpsko-hrvatskom jeziku, bijaše franjevac Matija Divković (1563—1631) iz Bosne, koji pokreće i postaje prema sudu M. Vjekoslava Leger-a »pravi utemeljitelj katoličke književnosti«[2] u ovom kraju. Oko iste dobe fr. Andrija Kačić Miošić, prof. bogoslovlja u Šibeniku, pješke proputuje Hercegovinu, da pokupi narodne pjesme i da ih objelodani. Mgr. Tomko Mrnavić, kanonik i arhidjakon zagrebačke katedrale sastavlja katekizam prama Bellarminu. On se daje na proučavanje dramatičnog pjesništva: Fr. Lovro Šitović napisao jednu pjesmu o paklu srednje vrijednosti«. **B.**

»Hrvatska Bogoslovna Akademija«. Na 19 listopada t. g. ustanovila se u Zagrebu »Hrvatska Bogslovska Akademija«, kojoj je cilj: gajiti bogoslovsku znanost i sve pomoćne struke. U tu svrhu će H. B. A. izdavati naučni časopis za bogoslovske i pomoćne struke, a taj će se zvati »Bogoslovska Smotra«. Prvi broj izići će na 1 siječnja 1923, a izlazit će pak na godinu 4 puta na 6 araka. H. B. A. osim toga spremat će naučne knjige sadržaja bogoslovskoga i pomoćnih struka, a naročito će obrađivati pitanja, što se tiču naših krajeva.

Privremeni odbor Hrvatske bogoslovne akademije sastoji se od gg. Msgr. dr. F. Bulić (predsjednik), dr. fra Julijan Jelinić (1. potpredsjednik), dr. F. Hermann (2. potpredsjednik), dr. J. Marić (tajnik), dr. S. Bakšić (blagajnik). Odbornici: dr. F. Barac, dr. I. A. Rspini, dr. Ritig, dr. S. Zimmemann, dr. A. Prešern, D. I., O. P. Vlašić, O. D. Mandić, dr. J. Kalaj i dr. D. Kniewald.

U redakciji Bogoslovske Smotre jesu gg. Mons. dr. F. Bulić, dr. F. Hermann, dr. J. Marić i dr. S. Bakšić.

I mi, s naše strane radosno pozdravljamo osnutak bogoslovske akademije i ponovno izdavanje Bogoslovske Smotre. Odlična imena odbornika blo u bogoslovskoj akademiji bilo u redakciji smotre jamče za trajan uspjeh u našoj hrvatskoj bogoslovskoj knjizi. Preporučujemo našim brojnim prijateljima, neka materijalno i moralno dođu u susret ovako važnom kulturnom nastojanju. **Uredništvo »N. R.«**

[1] Yvan Radonitch, prof. à l' université de Belgrade, Histoire des Serbes de Hongrie. Bloud et Gay, p. 183.

[2] Louis Leger, Serbes, Croites et Bulgares. Maisonneuve, 1913 p. 66.

Sadržaj prvog godišta

„NOVE REVIJE“

raspoređen alfabetičkim redom početnih slova pojedinih sastavaka, gdje nema piščeva prezimena; a gdje je ono tiskano, po početnom slovu prezimena. Rimski brojevi označuju pojedine sveske revije, a arapski njezine stranice.

A. Članci i rasprave.

Naša riječ I. 1
Živio novi papa Pijo XI. I. 1—3
Brixy o. Bernardin, profesor: *Prepostavke u entropološkom dokazu egzistencije Božje* III. IV. 207—220; 303—313
Crnica dr. A.: *Sveta Stolica i konkordati* I. 38—47
Deželić dr. V. st.: *U sunčanom sjaju vječnosti* II. 97—106
Eterović dr. o. K.: *Fra Andrija Kačić-Miošić* I. II. III. IV. 11—25; 106—121; 228—246; 337—346
Eterović dr. o. K.: *Spoznajna kritika* IV. 318—323
Gosar dr. A.: *Frančišek in socijalno vprašanje* III. IV. 220—228; 323—331
Grabić dr. o. P.: *Obnova čovječanstva na bazi novog morala* IV. 289—302
Grgec Petar: *Kratka savremena apologija redovništva* II. 143—149
Dr. Ivanov: *Religiozna ideologija prav. vladike dr. Velimirovića* I. II. 47—65; 149—159
K. dr. I. profesor: *Ljubav spaja a mržnja razdvaja* III. 246—259
Dr. P.: *Katolički patriotizam* III. 193—207
Stošić K.: *Kino* III. 250—267
Talija o. U.: *Osloni su laičkoj školi neispravni* I. II. 3—11; 127—143
Talija o. U.: *Okultizam i čudo sv. Januara u Napulju* IV. 331—337
Terseglav Franc: *Pomen Frančiškovih idej za današnjo dobo* I. II. 25—30; 121—127

Vlašić o. P.: *Novi pravac u proučavanju Svetoga Pisma* I. 30—38
Vlašić o. P.: *Teologija Psalama* IV. 347—352
Zimmermann dr. S., sveuč. prof.: *Spoznajna kritika* IV. 314—318

B. Kulturni pogledi.

Amerikanci protiv Darwina III. 275
Apostolsko pismo sv. o. Pape Pija XI. III. 267—268
Dr. Binički i Duns Skot IV. 365
Divorçons III. 273
Dominikanac Woroniscki o ruskim prilikama III. 274—275
Gorući problem I. 72—73
I vjeri i crkvi potrebita je čvrsta organizacija III. 275—276
I zbog nevjere slom civilizacije I. 71—72
Iz katoličke internacionalne organizacije III. 269—271
Liječnik, književnik, obraćenik IV. 363
Miloš Parenta i bogoslovija na Primorju III. 271—272
Muževni glas katoličkog episkopata i naša katolička dužnost II. 158—160
Nova vjerska sekta u Srbiji I. 70—71
Pravoslavni Rus P. Hanski o jedinstvu ruske i kat. Crkve IV. 357
Rezolucije kongresa hrv. i slov. katoličkih kateheta, držanoga dne 5. i 6. srpnja 1922. u Zagrebu III. 268—269
Spolna čistoća u očima današnjih stručnjaka IV. 364
Svjetski jezik budućnosti III. 272—273
Školska borba u Belgiji i u Jugoslaviji IV. 356
Školsko pitanje I, 68—66
Varvarstvo našeg doba IV. 362
Bajić o. L.: Kome bi škodila rastava crkve i države u Jugoslaviji II. 163—165
Crnica dr. fra A.: Kriza protestantizma I. 69—70
Crnica dr. fra A.: „Slobodna Tribuna" i konkordat IV. 359
Cvitanović dr. fra Gabro: Modernost i katolička Crkva II. 160—162
Dolores p. Antonius: Žalostan pojav III. 276—277
E.: Protestanski glas o protestanskoj i katoličkoj crkvi iza sloma II. 169—170

Eterović: Zar su katolici spriječeni u slobodnom istraživanju filozofije? IV. 353
Eterović: „Otmimo Crkvi skolastičnu filozofiju" IV. 355
Dr. Franc: Kako nas poznaju II. 165
Dr. Franc: Što dijeli pravoslavne od nas katolika III. 277—279
Dr. Franc: „Quo vadis, Vaticanum?" IV. 358
G. o. A.: Priznanje istine II. 167—168
Dr. G.: Pedagog i Kristovo božanstvo IV. 362
Harapin o. Teofil: Papinski orijentalni institut u Rimu I. 65—68
Dr. Nikolajević: Framasoni Jugoslavije II. 171—173
R. o. K.: Legalno stanje katoličke Crkve u Poljskoj II. 162—163
Dr. Š.: Usluga moderne psihološke nauke za kršćansku tezu o dualitetu duše i tijela II. 170
Velnić dr. fra T.: Ikonostas IV. 361
Velnić dr. fra T.: Liječništvo i Evanđelje IV. 361

C. Književni pregled.

a) Pregled naših periodičnih publikacija.

Bogoslovni Vesnik I. 75
Čas I. 74
Hrvatska Prosvjeta I. 75
Katolički List I. 74
Luč I. 77
Savremena pitanja I. III. 73; 279
Socijalna misel I. 75—76
Vrhbosna I. 74
Život I. 76
Božitković dr. fra J.: Archivum Franciscânum Historicum I. 78
Sokol o. B.: Jugoslavenski crkveno-glazbeni časopisi I. 76—77

b) Nove knjige,

Crnica P. A. O. F. M.: Modificationes in Tractatu de Censuris per Codicem Juris Canonici introductae I. 84
Jurić o. Frano: Vođ po franjevačkom samostanu Male Braće u Dubrovniku II. 177
Vedre hrvatske duše IV. 371
Velimirović dr. Nik.: Religija Njegoševa III. 284
Božitković dr. fra J.: P. Tominec Angelicus O. F. M. —

Vorherbestimmung der Menschwerdung Christi nach der Lehre des Franziskanerkardinals Matthaeus von Aquasparta I. 84—85
Božitković dr. fra J.: P. Efrem Longprè O. F. M. — La théologie mystique de Saint Bonaventure I. 88—89
Crnica dr. fra A.: Митровић др. Чедомил — Црквено Право I. 85—86
Crnica dr. fra A.: Mileta P. G. de Min. Conv. Trattato giuridico sul Terz' Ordine secolare di S. Francesco d' Assisi I. 87—88
Crnica dr. fra A.: Радонић др. Јов. — Римокатоличка Црква у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца II. 179—181
Crnica Dr. fr. A.: Opeka — Brez vere. — Za resnico. — O dveh grehih IV. 370
Crnica dr. fra A.: Kušelj dr. R. — Verska anketa u Beogradu i njeni zaključci III. 282—283
Cvitanović dr. fra Gabro: Jelinić dr. fra Julijan — Povijest Hristove Crkve I. 81—84
Eterović: P. Girolamo Golubovich O. F. M. — Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e dell' Oriente Francescano II. 174—177
Dr. Eterovič: Dr. S. Zimmermann — Uvod u filozofiju III. 281—282
Dr. Franc: Лончаревић — Слика живота и смрти IV. 369
Dr. Grabić: O. Petar Vlašić — Obredi Velike Sedmice I. 81
Dr. Grabić: Michael d' Herbigny S. J. — Theologia de ecclesia I. 86—87
Dr. Ivanov: Н. Велимировић — Нове Беседе под Гором II. 177—178
Ivanov Dr-: Велимировић — Књига о Исусу Христу IV. 368
P. O. P.: La Theologie de S. Cyprien, par A. d' Ales III. 279—281
Talija: Dragomir Petronievitch — Les Cattedrales de Serbie II. 178—179
Talija: Dr. Fr. Imle — Der Geist des heiligen Franciscus und seiner Stiftung II. 181—183
Velnić dr. T.: O. Petar Vlašić — Evanđelistar I. 78—81
Urlić Š.: Die Franz. Provinz. SS. Redemptoris von P. G. Cvitanović IV. 371

Vlašić o. P.: Biblijsko-praktična nova izdanja I. 89—91
V. P.: N. Batistić — Križ II. 177
V. P.: Das Messbuch der heil. Kirche von Anselm Schott O. S. B. III. 283—284

D. Vjesnik.

Apostolski nuncij msgr Er. Pellegrinetti III. 285
Broj Izraelićana II. 190
† Buntić o. fra Didak I. 91—92
Dalmatinska provincija sv. Jeronima oo. Konventualaca I. 95
Euharistijski kongres u Varaždinu IV. 375
Franjevačka statistika I. 93—94
Grozno stanje poljskog stanovništva IV. 376
„Hrv. Bogosl. Akademija" IV. 381
Internacionalni euharistični kongres u Rimu I. 96
Isusovački red I. 95
Izbori franjevačkih starješinstva II. 187
Izbor starješinstva franjevačke provincije sv. Križa u Sloveniji III. 286
† Kardum o. Mate II. 183—184
Katolički život u Americi III. 286—287
† Nevistić o. David I. 93
Nova franjevačka kapucinska provincija I. 94—95
Novi isusovački provincijal II. 187
Novo starješinstvo provincije presv. Otkupit. IV. 380
OO. Dominikanci u Dalmaciji I. 95
† O. Augustin iz Montefeltra III. 285—286
† Pierling o. Pavao D. I. II. 185—187
Pismo hercegovačkog fratra I. 92—93
Progonstvo orlovske organizacije u Dalmaciji III. 287
Promocija dr. Teofila Harapina, franjevca zagrebačke provincije sv. Ćirila i Metoda III. 286
Prvo past. pismo šibenskog biskupa IV. 379
Ređenje franj. klerika IV. 380
Reorganizacija protestanata u Pruskoj IV. 379
Statistika vjerâ IV. 377
Sud Beaupina o franj. u Jugosl. IV. 380
Svjetski kongres za proučavanje vjerskih pitanja IV. 374
Šibenski biskup dr. fra Jeronim Mileta I. 93

Tečaj iz crkvenog pjevanja III. 287
Treći samostanski Red sv. Franje II. 187—188
Uspomeni † o. fra Anđela Miškova III. 285
Visoko i zasluženo odlikovanje IV. 379
Vjerski otpadi u Srbiji IV. 377
Vrhbosanski nadbiskup dr. Ivan Šarić II. 187
Vuco o. B.: S katol. kongresa u Münchenu IV. 372
Zaključak trećoredskog jubileja II. 188—189
E.: Uzvanici jedanaestoga časa II. 189
Rr.: X. Kongres socijalnih studija u Rimu 27—30. travnja 1922. II. 190—193
T.: Msgr. Louis Duchesne II. 184—185
„Za sjemenište dat ću sve“ IV. 375

E. Prilog.

Batistić Nlko, prof.: Novi Evanđelistar i njegovi kritičari II. 1—8
Vlašić o. Petar: „Novi Evanđelistar i njegovi kritičari“ III. 288

Nakladna knjižara „Jadran“ u Dubrovniku.

Preporučamo veleč. svećenstvu svoja crkveno bogoslovna izdanja:

EVANĐELISTAR

to jest:

EPISTOLE i EVANĐELJA

preko sve godine po Novom Rimskom Misalu, dozvolom Pape PIJA X.,

inicijativom dubrovačkog Biskupa **Dr. Josipa Marčelića,**

sudjelovanjem Antuna kan. Ljepopili, Vlaha kan. Barbić, Ivana kan. Božić, Ivana kan. Fabris, Vice Medini, Vladimira Taljeran te Nika Gjivanović,

priredio:

O. PETAR VLAŠIĆ

prof. Bogoslovlja.

U ovom Evanđelistaru nalaze se Epistole i Evanđelja za sve svečane i obične dane u godini, starih i najnovijih Svetaca.

Štampa ovog veoma potrebitog djela obavila se je u našoj vlastitoj štampariji, u velikom formatu (kao misal) na dobrom papiru, ilustrovano sa slikama na veće blagdane, velikim krasnim slovima, crveni i crni tisak, tako da se sva kritika pohvalno izrazila o izradbi.

Ovaj Evanđelistar odobren je od svih hrvatskih biskupa za crkvenu porabu. Tko ga još nije nabavio preporučamo, da ga nabavi čim prije, jer se naklada sve to više umanjuje. Već se trostruka serija uvezanih posvema raspačala, pa je trebalo prirediti novu seriju, koja zbog poskupljenja uveznog materijala i personala puno zapada, te smo morali povisiti prvotnu cijenu kako slijedi:

Cijene:

a) Izdanje u tvrdom vezu. Din. 85.—
b) Izdanje u polukožnatom vezu na najfinijem papiru **Din.** 140.—
c) Izdanje pod *a)* broširano. Din. 50.—

Sjajno je izdanje u cjelokožnom vezu posvema rasprodano. Ostalo je nekoliko istisaka na najfinijem papiru neuvezanih. Tko bi želio imati koji komad uvezan u cijeloj koži sa zlatnom ornamentikom oko križa, nek izvoli naručiti, pa će se dati posebno uvezati uz posebnu cijenu.

Pučka Božićna pjesma, „U sej' vrijeme godišta . .“ Din. —.50

BOŽIĆNI OFICIJ s Devetnicom

Izvadak iz novog Hrv. Bogoslužbenika koji priređuje O. Petar Vlašić, sudjelovanjem posebnog odbora. U ovom izvatku nalazi se Devetnica Božiću, razne molitve Djetešcu Isusu, Oficij na hrv. jeziku, što se po crkvama pjeva Božićne noći, kao također Večernja na I. i II. dan Božića. Suviše omiljela pučka pjesma „U sej vrijeme godišta", pa „Spavaj, spavaj Djetiću" i druge narodne pjesme, što se o Božiću pjevaju po našim crkvama.
Džepno izdanje uvezano: Cijena Din. 6·—

OFICIJ za MRTVE s OBREDOM SPROVODA

i s raznim molitvama za mrtve. Izvadak iz „Hrv. Bogoslužbenika" priredio O. P. Vlašić, uz pregledbu preuzv. nadbiskupa Šarića.
Uvezan Cijena Din. 7·—

OBREDI VELIKE SEDMICE

Priredio Prof. Bogoslovlja O. Petar Vlašić, franj. uz sudjelovanje odbora. Jutrenji obredi preštampani su doslovce iz novog Evanđelistara manjim slovima i u manjem formatu. Večernji Obredi (Jutrenje Vel. Četvrtka, Petka i Subote) obrađeni su po najnovijem rimskom Brevijaru. Slova jasna, format ukusan sa slikama.
Cijena običnom izdanju Din. 20·—
Fino vezanom izdanju Din. 25·—

‚Oškropi me' za nedjeljne dane. Preštampano iz novog Evanđelistara D.—25; Na ljepenki D 1—

Psalam 50. „Smiluj se meni Bože". Preštampano iz Obreda Velike Sedmice Komad D—·25.

Savremena biblijska pitanja. Napisao O. Petar Vlašić Rijeka 1914 (Naklada kuće Dobre Štampe). Kritika *hrvatska* (u Kat. Listu, Hrv. Straži, Vrhbosni, Našoj Misli, Danu, Pravoj Crv. Hrvatskoj, Listu bisk. dubrovačke, Kršćanskoj školi, Riječkim novinama i drugdje); *slovenska* (u „Voditelju v bogoslovnih vedah" i u „Času") *i njemačka* (u „Zeitschrift für kath. Theologie") izrazila se veoma pohvalno ob ovom djelu. Imamo još na skladištu samo mali broj eksemplara, koje dajemo uz cijenu od 5 dinara.

Ljudski život, ciklus propovijedi po Svetome Pismu, sastavio O. Petar Vlašić, 1918, već je sasvim raspačan. S vremenom ćemo prirediti II. izdanje.

Pravi pojam Svetog Pisma, napisao O. P. Vlašić (Izdanje Savremenih pitanja u Mostaru.) 1919 Cijena Din. 4·—

U štampi su **Psalmi Davidovi,** preveo i protumačio na temelju hebrejskog teksta osobitim obzirom na aleks. i Vulgatin prijevod O. P. Vlašić. I. svezak ovog omašnog djela izići će mjeseca veljače.

HRVATSKA KNJIŽARA U SPLITU

preporuča slijedeće knjige:

Lasman F. Povijest i metodika vjerske obuke	Din.	22.—
Opeka Dr. M. Začetak in konec. 15 govorov o življenju našega življenja.	„	17—
Opeka Dr. M. O dveh grehih. 13 govorov za moralo.	„	12.—
„ „ Brez vere. 9 govorov o neveri.	„	6.—
„ „ Za resnico. 18 obrambnih govorov.	„	10.—
Solovjev V. Rusija i opća crkva.	„	10.—
Vedre hrvatske duše. Almanah hrv. kat. svećenika.	„	36.—
Croegart A. Alla fonte della pieta liturgica. Saggio di volgarizzazione dottrinale.	„	14.50
S. Francesco di Sales, Vita. 3 sveska.	„	76.—
Rosati N. Santi e beati Francescani del Terz' ordine.	„	34.—
Rouillon A. M. Il pericolo dei sensi.	„	24.—
Ruiz Amado R. Ho perduto la fede. Conferenze sulla incredulita.	„	24.—
Hessen J. Augustinische und thomistische Erkenntnislehre.	„	10.—
Lutz F. X. Zwischen Adventsnacht und Gerichtstag. Gedanken für Sonn & Feiertage.	„	22.—
Pilger L. Fr. Wilh. Foerster als Ethiker, Politiker und Paedagoge.	„	10.—
Regensburger Marienkalender za god. 1923.	„	5.—
Weis P. Albert M. Jesus Christus, die apologia perennis des Christentums.	„	20.—
Die letzte Zarin. Ihre Briefe und Tagesbuchblätter von 1914—1918.	„	30.—

Nadalje nudjamo iz našega antikvarijata:

D. Aurelli Augustini, Hipponensis Episcopi Opera. Ex vetustissimis manuscriptis codicibus per Theologos Lovanienses ab innumeris erroribus repurgata. Lugduni 1586. II svez. u folio-formatu.	„	800.—
Ballerini A. S. I. Opus theologicum morale in Busembaum medullam absolvit et edidit Dom. Palmi-		

eri. (1889—1893). 7 svezaka vezanih u polukožu od pergamene. „ 200.—

Biblia Sacra variarum translationum iuxta exemplar Antverpiae impressum a. 1916 complectens praeter Vulgatam Sanctis Pagnini ex hebraeo, Septuaginta interpretum et chaldaicae paraphrasis versiones; insuper in libris Josue, Judicum et Ruth loco chaldaicae paraphrasis, alteram ex hebraeo Francisci Vatabli translationem. Venitis MDCCXLVII. 4 sveska u 4.° vezana u pergameni. „ 500.—

Henrion Barone di, Storia universale della Chiesa. Dalla predicazione degli Apostoli fino al pontificato di Gregorio XVI. 14 svezaka uvezana u 6 svezaka u polukožu od pergamene. „ 100.—

Hrvatska Straža. Godišnjaci 1. 2. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 12. i 13. Svaki godišnjak po „ 25.—

Ojetti Ben. S. I. Synopsis rerum moralium et iuris pontificii, alphabetico ordine digesta et novissimis SS. RR. Congr. decretis aucta. 2 sveska vez. u polukožu. „ 200.—

Vigouroux F. Dictionnaire de la Bible. „ 500.—

Vrhbosna. Godišnjaci 1895, 1896, 1901, 1902, uvezani, svaki godišnjak po „ 20.—

Vrhbosna, godišnjaci 1890, 1891, 1892, 1893, 1897 i 1900 (v r l o r i j e t k i) svaki godišnjik po „ 50.—

[illegible] su stigle na uredn[illegible]

GRIVEC Dr. F., Cerkveno prvenstvo i edinstvo po bizantinskom pojmovanju. Bogosl. Akad. Knj. III. Ljubljana 1921. Form. 27×17½. Str. 111.

BUJANOVIĆ, Kristologija i Soteriologija ili Nauk Kat. Crkve o Utjelovljenom Sinu Božjem i Djelu Otkupljenja. Naklada Prve hrv. dion. tiskare u Osijeku 1922. Form. 24×16½. Str. 264.

DANICA, Koledar Društva Svetojeronimskoga za prostu god. 1923.

STOŠIĆ K., Svetište Bl. Gospe od Vrpoljca. Šibenik 1922. Form. 22½×14½. Str. 62.

STOROV [illegible] Struje. Lirika MCMXXIII. Form. 21½×15. Str. 50.

GNJEČ. F. A., Vrgorsko-Neretvansko Jezero i Problem Njegova Presušenja. Vodene Zadruge. Mostar 1922. Form. 18×12½ Str. 66.

JENKO N,, Spiritus Procellarum. Roman 2. i 3. dio. Izdanje i naklada Prve hrv. dion. tiskare u Osijeku 1922. Form. 16×12. Str. 228.

ZA POBJEDOM I SIBILA. Novele iz doba prvih kršćana. Zabavna knjižica „Nedjelje". 1. i 2. svezak. Izdaje Kaptol Vrhbosanski. Sarajevo 1922.

INNOCENTI P. B. O. F. M., Il B. Giovanni Duns Scoto e La Bibbia. Arezzo 1922. Form. 25×17⅐ P. 112.

Dr. Fra Julijan Jelenić.

Povijest Hristove Crkve

I. Knjiga (God. 1—313)

Form. 25 × 18. Str. 194. Cijena s poštom D. 16½.

Dobiva se kod pisca: Zagreb, Kaptol 9.

Baldo Skaramuča

prodaja dobrog velelučkog i pelješkog vina

na malo i veliko

u Dubrovniku i Trsteniku

Garantirano naravno bijelo vino za Mise.

Cijene umjerene. *Poslu[ž]i brza i u redu.*

Zadružna Gospodarska Banka

Podružnica SPLIT **Centrala LJUBLJANA**

Podružnice: DJAKOVO, SARAJEVO, SOMBOR, ŠIBENIK.
Ispostava: BLED.
Afilijacije: **Sveopća Zanatlijska banka, Zagreb i njena podružnica Karlovac, Gospodarska banka, Novi Sad.**
Dionička glavnica sa pričuvama ukupno sa afilijacijama **K 50,000.000·—**

Krediti, tek. računi, ulošci, robni odio, vlastita industrija.

Čekovi, akreditivi, doznake, direktna veza za Bačku i Banat

Int. tel. 127. Telegrami: Gospobanka.

ŠTAMPARIJA DE GIULLI I DR. DUBROVNIK.